

ISSN 2522-9303 (Print)
ISSN 2522-9478 (Online)

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ

ECONOMY
OF UKRAINE

2023 10
(743)

Головний редактор:

В.М. ГЕЄЦЬ (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України)

Заступник головного редактора:

І.В. КОРНІЄНКО

Редакційна колегія:

О.І. Амоша (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України), *О.Г. Білорус* (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України), *І.К. Бистряков* (д-р екон. наук, проф.), *І.М. Бобух* (д-р екон. наук), *О.О. Борзенко* (д-р екон. наук, проф.), *О.М. Бородіна* (д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України), *В.П. Вишневський* (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України), *Б.М. Данилишин* (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України), *Т.І. Єфименко* (д-р екон. наук, проф., акад. НАН України), *М.І. Зверяков* (д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України), *В.В. Зимовець* (д-р екон. наук), *Т.А. Заяць* (д-р екон. наук, проф.), *А.І. Ігнатюк* (д-р екон. наук, проф.), *Ю.В. Кіндзерський* (д-р екон. наук), *Г.В. Колодко* (проф., Польща), *С.О. Кораблін* (д-р екон. наук, чл.-кор. НАН України), *В.С. Кравців* (д-р екон. наук, проф.), *В.П. Кудряшов* (д-р екон. наук, проф.), *Ю.О. Лупенко* (д-р екон. наук, проф., акад. НААН України), *А.А. Мазаракі* (д-р екон. наук, проф., акад. НАПН України), *І.Г. Маницуров* (д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України), *Г. Мінасян* (д-р екон. наук, проф., Болгарія), *Л.В. Молдаван* (д-р екон. наук, проф.), *О.І. Никифоров* (д-р екон. наук), *Є.Г. Панченко* (д-р екон. наук, проф.), *В. Папава* (д-р екон. наук, проф., акад. НАН Грузії), *В.Р. Сіденко* (д-р екон. наук, чл.-кор. НАН України), *М.І. Скрипниченко* (д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України), *В.М. Тарасевич* (д-р екон. наук, проф.), *В.А. Устименко* (д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. НАН України, чл.-кор. НАПрН України), *М.А. Хвесик* (д-р екон. наук, проф., акад. НААН України), *Хаунг Сяоюн* (проф., Китай), *С.С. Шумська* (д-р екон. наук)

Реєстраційне свідоцтво: Серія KB № 23636-13476 ПП від 20 грудня 2018 р.

Editor-in-Chief:

Valeriy HEYETS (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief:

Iryna KORNIENKO

Editorial Board:

O. Amosha (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine), *O. Bilorus* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine), *I. Bystriakov* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *I. Bobukh* (Dr. Sci. (Econ.)), *O. Borzenko* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *O. Borodina* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *V. Vyshnevskiy* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine), *B. Danylyshyn* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine), *T. Iefymenko* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Ukraine), *M. Zveryakov* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *V. Zymovets* (Dr. Sci. (Econ.)), *T. Zaiats* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *A. Ignatyuk* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *Yu. Kindzerskyi* (Dr. Sci. (Econ.)), *G. Kolodko* (Prof., Poland), *S. Korablin* (Dr. Sci. (Econ.), Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *V. Kravtsiv* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *V. Kudryashov* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *Yu. Lupenko* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAAS of Ukraine), *A. Mazaraki* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine), *I. Mantsurov* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *G. Minassian* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Bulgaria), *L. Moldavan* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *O. Nykyforuk* (Dr. Sci. (Econ.)), *Ye. Panchenko* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *V. Papava* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAS of Georgia), *V. Sidenko* (Dr. Sci. (Econ.), Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *M. Skrypnychenko* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Corresp. Member of the NAS of Ukraine), *V. Tarasevych* (Dr. Sci. (Econ.), Prof.), *V. Ustymenko* (Doctor of Jurid. Sci., Prof., Corresp. Member of the NAS of Ukraine, Corresp. Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine), *M. Khvesyk* (Dr. Sci. (Econ.), Prof., Acad. of the NAAS of Ukraine), *Huang Xiaoyong* (Prof., Beijing), *S. Shumska* (Dr. Sci. (Econ.))

Registration certificate: Seria KB № 23636-13476 ПП of December 20, 2018

Журнал входить до Переліку наукових фахових видань України з економічних наук (Наказ МОН України від 02.07.2020 р. № 886, спеціальності: 051, 071, 072, 073, 281, 292)

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

ПІДРИЧЕВА І.Ю. Інноваційні спільноти та їх можливості у відродженні по-
страждалих від війни українських територій на засадах стійкості й сталості 3

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

СТОРОНЯНСЬКА І.З., ЗАЛУЦЬКИЙ І.Р. Детермінація засад регіональної
політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні ... 23

ФІНАНСИ. ПОДАТКИ. КРЕДИТ

ФРОЛОВА Н.Б. Міжнародний досвід реформування системи оподаткуван-
ня доходів у постпандемічний і воєнний періоди 44

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ

КРЕХІВСЬКИЙ О.В. Протекціонізм як детермінанта розвитку автомобіле-
будування Великої Британії 58

ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

BENKHELOUF R., SAHED A. Oil prices socks and inflation rate persistence for
Algeria: a fractional cointegration relationship 83

Редакційна політика та етика 103

CONTENTS

UKRAINIAN ECONOMY DURING MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AND IN THE PERIOD OF POST-WAR RECONSTRUCTION

PIDORYCHEVA Iryna. Innovation communities and their capabilities in revitalizing war-affected Ukrainian territories on the principles of resilience and sustainability 3

PROBLEMS OF REGIONAL DEVELOPMENT AND DECENTRALIZATION

STORONYANSKA Iryna, ZALUTSKYY Ivan. Determination of regional policy principles in the context of current spatial development challenges in Ukraine 23

FINANCE. TAXES. CREDIT

FROLOVA Nataliya. International experience in reforming the income taxation system in post-pandemic and war periods 44

FOREIGN EXPERIENCE IN ECONOMIC PROCESSES MANAGEMENT

KREKHIVSKYY Oleh. Protectionism as determinant of the development of automobile manufacturing in Great Britain 58

ECONOMY OF FOREIGN COUNTRIES

BENKHELOUF Rachid, SAHED Abdelkader. Oil prices shocks and inflation rate persistence for Algeria: a fractional cointegration relationship 83

Editorial policy and ethics 103

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

UKRAINIAN ECONOMY DURING THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AND IN THE PERIOD OF POST-WAR RECONSTRUCTION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.003>

УДК 338.28:332.05

JEL: H56, O17, O18, O31, O38

І.Ю. ПІДОРИЧЕВА, д-р екон. наук, завідувачка сектору
проблем інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: pidoricheva@nas.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4622-8997>

ІННОВАЦІЙНІ СПІЛЬНОТИ ТА ЇХ МОЖЛИВОСТІ У ВІДРОДЖЕННІ ПОСТТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ СТІЙКОСТІ Й СТАЛОСТІ

Поглиблено розуміння природи спільнот, для чого використано різні критерії їх визначення. Систематизовано науково-теоретичні положення визначення інноваційних спільнот, з'ясовано їх сутнісні характеристики і переваги для розвитку територіальних громад. Обґрунтовано роль і можливості інноваційних спільнот у відродженні постраждалих від війни українських територій за принципом «відбудувати краще, ніж було» (build back better). Розкрито сутність цього принципу і відповідність його реалізації національним інтересам України.

Ключові слова: спільнота; інноваційна спільнота; постраждалі від війни українські території; принцип «відбудувати краще, ніж було» (build back better); інновації; стійкість; сталість.

В умовах децентралізації і необхідності відродження постраждалих унаслідок російської воєнної агресії регіонів і територіальних громад України на засадах стійкості й сталості важливого значення набувають інно-

Ц и т у в а н н я: Підоричева І.Ю. Інноваційні спільноти та їх можливості у відродженні постраждалих від війни українських територій на засадах стійкості й сталості. *Економіка України*. 2023. № 10. С. 03—22. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ваційні спільноти. Вони є одним з видів спільнот¹, що мають потенціал для генерування і втілення в життя різноманітних інновацій, впливаючи на вирішення значущих соціально-економічних і екологічних проблем суспільства, починаючи від місцевого рівня і закінчуючи міжнародним рівнем. Об'єднуючи населення навколо спільної ідеї, мети, проблеми, вони могли б сприяти відновленню різних сфер суспільства і секторів економіки постраждалих через війну українських територій за принципом «відбудувати краще, ніж було» (build back better).

Особливу роль у цьому, на нашу думку, відіграють інноваційні спільноти, що утворюються на рівні територій, зокрема територіальних громад (міських, сільських, селищних), а також локальні інновації для сталого розвитку². Це обумовлено, по-перше, тим, що успіх реалізації регіональної, національної і міжнародної політики значною мірою залежить від їх належного розуміння й підтримки на рівні, найближчому до людей. Для забезпечення дієвості цих політик важливо враховувати індивідуальні проблеми і потреби громад, оскільки їх справжня реалізація відбувається на місцевому рівні й саме дії окремих осіб, зрештою, матимуть глобальні наслідки. По-друге, у науковій літературі домінують дослідження, присвячені локальним інноваціям, розробленим великими компаніями або транснаціональними корпораціями з метою розширення бізнесу і завоювання нових ринкових ніш [2—4]. Водночас значно менше уваги приділяється місцю інноваційних спільнот у забезпеченні стійкого і сталого розвитку територій, а також ролі місцевого населення в інноваційних процесах як агентів (ініціаторів і розробників) інновацій. Так, залучення мешканців громад до процесу створення цінностей сприяє колективним зусиллям різних учасників і зацікавлених сторін, дає змогу зробити інновації інклюзивними й напрацювати нові рішення, яких немає у звичайних інноваційних практиках [5].

Отже, **мета статті** — обґрунтувати роль і можливості інноваційних спільнот у відродженні постраждалих від війни українських територій на засадах стійкості й сталості шляхом систематизації науково-теоретичних положень щодо визначення інноваційних спільнот і з'ясування особливостей міжнародної концепції відбудови країн і територій після катастроф за принципом «відбудувати краще, ніж було» (build back better).

¹ Community. *Merriam-Webster Dictionary*. 2023. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/community> (дата звернення: 15.07.2023).

² Локальні інновації для сталого розвитку можна описати як такі, що сприяють збалансуванню і гармонізації економічного і соціального розвитку із захистом навколишнього середовища територій і розташованих на них населених пунктів. До таких інновацій слід віднести: «ощадливі інновації» (frugal innovation), «масові інновації» (grassroots innovation), «сільські інновації» (rural innovation), «ендогенні інновації» (endogenous innovation), «корінні інновації» (indigenous innovation), «інновації джугаад» (jugaad innovation), «інновації на основі обмежень» (constraint-based innovations) та ін. Визначення цих типів локальних інновацій і особливостей, їм притаманних, наведено у [1].

ФЕНОМЕН ІННОВАЦІЙНИХ СПІЛЬНОТ І ЇХ ПЕРЕВАГИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Поняття «спільнота» (community) є поширеною науковою концепцією, яка використовується в суспільних і гуманітарних науках для вивчення особливостей взаємодії та групової діяльності людей, їхнього впливу на соціальні, економічні й екологічні зміни в суспільстві. Наразі воно вживається настільки часто і в настільки різних контекстах, що дуже легко випустити з виду переваги спільнот саме для розвитку територій. Залежно від критерію, який використовується для визначення спільнот, ними можуть бути різні типи групових об'єднань. Наведемо деякі приклади таких критеріїв і спільнот для ілюстрації різноманітності типів групових об'єднань та їх характеристик (табл., рис. 1).

Як видно з таблиці, різні типи спільнот за різними критеріями можуть взаємодіяти або включати в себе елементи інших спільнот. Наприклад, екологічно-проблемні спільноти можуть бути активними на місцевому рівні, спрямовуючи свою діяльність на благоустрій населених пунктів, організацію місцевих екологічних акцій, скажімо, очищення прибережних смуг річок і водоймищ від сміття, або мати міжнародну орієнтованість, зосереджуючись на вирішенні глобальних екологічних викликів, таких як зміна клімату, забруднення океанів, виснаження природних ресурсів тощо. Інший умовний приклад — екологічно-проблемні спільноти, які працюють над відновленням морських і річкових екосистем, можуть перетинатись і взаємодіяти з науковими спільнотами, які проводять дослідження і здійснюють моніторинг стану морів і прісних вод, займаються пошуком шляхів їх відновлення, або туристичними спільнотами (тип спільнот за інтересами), які просувають екотуризм і відпочинок у гармонії з природою. Усі ці спільноти (екологічні, соціальні, професійні та ін.) можна віднести до інноваційних, якщо вони фокусуються на знаннях, інформаційному обміні й зв'язках, культивують нові ідеї і рішення, підтримують інноваційне підприємництво.

В англomовній літературі інноваційні спільноти визначаються такими термінами, як communities of innovation, innovation communities, innovative communities, і зазвичай об'єднують дослідників, підприємців, громадських активістів, представників владних структур та інших зацікавлених осіб, які спільно працюють над розв'язанням складних проблем і пошуком нових можливостей розвитку певної території і / або сфери діяльності. В окремих випадках особливий акцент зроблено на соціальній сфері, а інноваційна діяльність у спільнотах визначається як особлива форма місцевих соціальних інновацій у межах конкретного географічного простору³.

³ Cheuy S. The Community Innovation Imperative. Tamarack Institute, 2017. 21 p. URL: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/316071/Resources/Publications/Community%20Innovation%20Imperative.pdf?__hstc=&__hssc=&hsCtaTracking=02757eb3-3863-42b7-8c4b-1b8259ecbb9d%7C3560c6d6-8dfe-4fe0-9b0b-feddd39ecc7ef

Критерії визначення спільнот та їх приклади

Критерії	Визначення і приклади спільнот
Географічний	Групи людей, які проживають на певній, зокрема замкнутій, території, наприклад, у місті, селищі, біля річки, на одній вулиці, у мікрорайоні, житловому комплексі. Вони можуть об'єднуватися для вирішення спільних проблем, захисту своїх інтересів і покращення життя у своєму районі
Професійний	Групи людей, які працюють в одній сфері професійної діяльності, мають спільні професійні інтереси, подібні навички і можуть об'єднуватися для обміну знаннями, досвідом, навчання і розвитку професійної мережі
Соціально-проблемний	Групи людей, об'єднані спільною метою, спільним інтересом, бажанням вплинути на свідомість суспільства і досягти позитивних змін у вирішенні соціальних проблем, таких як захист прав людини і основоположних свобод, насамперед, уразливих верств населення (вимушених переселенців і учасників бойових дій, людей з обмеженими можливостями, дітей, яким загрожує соціальна ізоляція), боротьба з бідністю, забезпечення гендерної рівності тощо. Ці спільноти можуть співпрацювати з органами влади і громадськими організаціями, започатковувати соціальні рухи та інформаційно-просвітницькі кампанії для досягнення своїх цілей
Екологічно-проблемний	Групи людей, які фокусуються на вирішенні екологічних проблем, захисті навколишнього середовища і життєво важливих інтересів людини від шкідливих наслідків забруднення ґрунту, повітря, океанів і прісних вод, надмірного використання токсичних хімічних сполук у сільському господарстві, незаконної вирубки лісів, інших факторів негативного впливу господарської діяльності, форс-мажорних ситуацій та їх наслідків, що загрожують екологічно рівноважному функціонуванню природних екосистем. Основними цілями таких спільнот можуть бути, зокрема, зменшення забруднення навколишнього середовища, збереження природних ресурсів, охорона біорізноманіття, розвиток екологічної культури і формування екологічної свідомості суспільства
Культурно-етнічний	Групи людей, що мають спільну культурно-етнічну приналежність, включаючи осіб, які походять з одного міста, села або регіону, спілкуються однією мовою, мають спільну релігійну приналежність тощо. Такі спільноти формуються для вивчення історії, літератури, музики, мистецтва та інших виразів своєї культури, збереження й передачі традицій і звичаїв наступним поколінням, зміцнення соціальних зв'язків між своїми членами

Джерело: складено авторкою за: Stacey M. The myth of community studies. *British Journal of Sociology*. 1969. Vol. 20. P. 134-147; Chavis D.M., Lee K. What is Community Anyway? *Stanford Social Innovation Review*. 2015. May 12. <https://doi.org/10.48558/EIJ2-IJ82>; Community Assessment. Section 2. Understanding and Describing the Community. *Community ToolBox*. URL: <https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/assessment/assessing-community-needs-and-resources/describe-the-community/main>; What indeed is a 'community'? Sustainable Development: Innovative Communities. *The Global Development Research Center*. URL: <https://www.gdrc.org/sustdev/inn-comm/cs-4.html> (дата звернення: 15.07.2023).

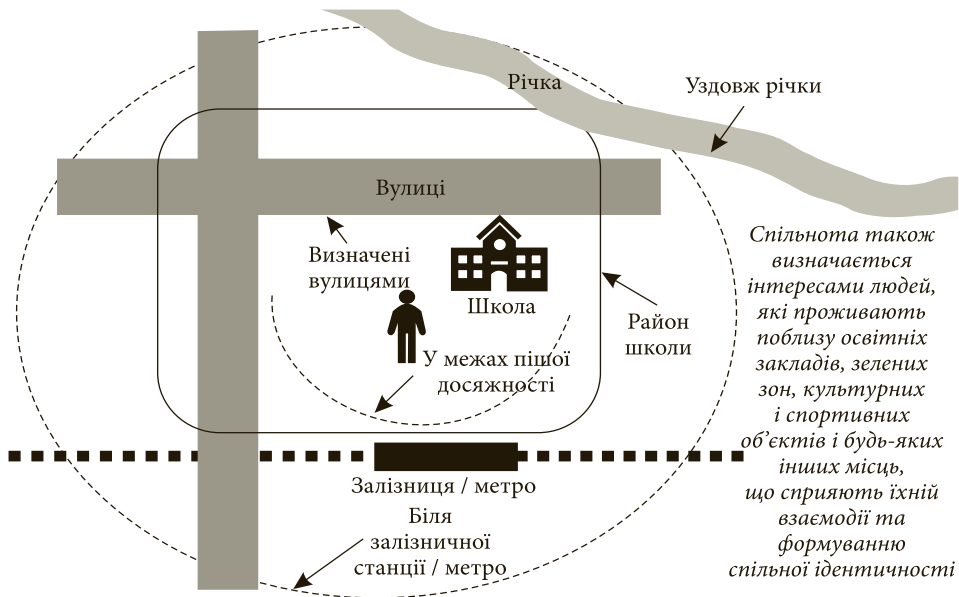

Рис. 1. Критерії, які можна використовувати для визначення спільноти
Джерело: побудовано авторкою за: What indeed is a 'community'? Sustainable Development: Innovative Communities. The Global Development Research Center. URL: <https://www.gdrc.org/sustdev/inn-comm/cs-4.html> (дата звернення: 15.07.2023).

У свою чергу, Х. Срінівас слушно підкреслює, що одна інновація не вказує на інноваційну спільноту, «інноваційна спільнота — це спільнота, що розвинулась і може підтримувати джерело інновацій, яке не походить виключно від однієї чи двох ізольованих осіб. Вона повинна мати організаційні можливості стимулювати, плекати, розвивати і продуктивно використовувати притаманні людям інноваційні якості для забезпечення сталого способу життя»⁴. Сталість громади він визначає як її здатність використовувати свої ресурси для забезпечення того, щоб її теперішні й майбутні члени, а також члени суміжних громад могли досягти високого рівня здоров'я, добробуту і економічної безпеки, зберігаючи при цьому цілісність екологічних систем⁵. Таке визначення відповідає концепції сталого розвитку — «розвитку, який задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби»⁶. Отже, інноваційна спільнота не є спільнотою, якщо інновація винайдена однією чи кількома особами або якщо згенеровано одну інновацію. Справжні інноваційні спільноти формуються на основі взаємодії,

⁴ Srinivas H. Elements of «Innovative Communities». GDRC Research Output — Concept Note Series E-179. Kobe, Japan, Global Development Research Center. May 2020. URL: <https://www.gdrc.org/sustdev/inn-comm/cs-1.html> (дата звернення: 15.07.2023).

⁵ Там само.

⁶ Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development. United Nations, 1987. 300 p. P. 37. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>

спільних зусиль, взаємодоповнення компетенцій та інноваційних якостей своїх членів, результатом яких є різноманітні інноваційні результати. Як зазначає М. Маттіолі [6], винаходи рідко виникають ізольовано, а інноватори постійно спираються на роботу своїх попередників і колег, завдяки чому інноваційні спільноти мають змогу одержувати синергетичний ефект — результат, не досяжний для окремих їх членів.

Дослідники Інституту Тамарак (Tamarack Institute, Канада)⁷, який спеціалізується на підтримці місцевих ініціатив для сталого розвитку громад, упевнені, що громади є ідеальним місцем для інновацій. На основі практичного досвіду впровадження інновацій у громадах вони роблять висновок про важливість належної оцінки проблем і глибокого розуміння унікальних характеристик кожної громади для того, щоб інновації могли спрацювати. Вони також наголошують на тому, що інновації, які виявились успішними в одній громаді, не обов'язково спрацюють у іншій, проте за належної адаптації і модифікації їх зможуть використати інші громади або вони слугуватимуть для них джерелом натхнення в справі вироблення власних нестандартних рішень.

Інноваційні спільноти не слід ототожнювати з територією, місцем, будівлею чи організацією, спільнота та інновації — це насамперед люди, діяльність людей, сукупність стосунків між ними. За спостереженнями Д. Чавіса і К. Лі [7], члени спільноти відчують довіру один до одного, свою приналежність до спільних цінностей, завдань, мети, які їх об'єднують. Вони мають індивідуальне і колективне відчуття того, що як частина спільноти можуть впливати на своє оточення і один на одного. У результаті люди розуміють, хто є або не є частиною їхньої спільноти. Міста, райони, вулиці, будівлі, організації тощо — середовище для цих спільнот, але вони самі не є спільнотами. Влучним у цьому плані є визначення інноваційної спільноти, яке запропонував Р. Вест: це група людей, що зосереджена на створенні інноваційних результатів у спільному середовищі [8]. При цьому формування інноваційних спільнот передбачає створення специфічного середовища, яке дасть змогу кожному учаснику почуватися в безпеці й одночасно сприятиме досягненню ними спільних цілей [9, с. 101]. Самі по собі середовища не можуть упроваджувати інновації, їх створюють люди; по суті, інновації — це діяльність людей. Інноваційні спільноти притягують творчих особистостей, ентузіастів, підприємців, що прагнуть розробляти й впроваджувати новаторські ідеї і рішення; вони можуть також залучати всю громаду до всебічної участі⁸.

⁷ Cheuy S. The Community Innovation Imperative. Tamarack Institute, 2017. 21 p. URL: https://cdn2.hubspot.net/hubfs/316071/Resources/Publications/Community%20Innovation%20Imperative.pdf?__hstc=&__hssc=&hsCtaTracking=02757eb3-3863-42b7-8c4b-1b8259ecbb9d%7C3560c6d6-8dfe-4fe0-9b0b-fedd39ecc7ef

⁸ Srinivas H. Elements of «Innovative Communities». GDRC Research Output — Concept Note Series E-179. Kobe, Japan, Global Development Research Center. May 2020. URL: <https://www.gdrc.org/sustdev/inn-comm/cs-1.html> (дата звернення: 15.07.2023).

Помилково було б вважати, що інноваційні спільноти завжди збігаються з адміністративно-територіальними кордонами громади. Таке уявлення може виникнути через спрощений підхід до аналізу, оскільки в реальності інноваційна діяльність, інноваційні проекти об'єднують людей з різних місцевостей і навіть країн, які мають різні взаємодоповнюючі компетенції, навички, знання і при цьому поділяють спільні інтереси й цінності. Насправді, інноваційні спільноти можуть формуватися навколо конкретних інноваційних ідей і не завжди охоплювати всю громаду, що робить їх гнучкими і дає змогу активно розвиватися, залучаючи учасників незалежно від місця їх проживання.

Для кращого розуміння даного питання можна розглянути приклади двох великих за площею і чисельністю населення громад Київської області: Білоцерківської територіальної громади, що об'єднує 17 населених пунктів, розташована на площі 394,4 км² і налічує 218,9 тис. осіб (міського і сільського населення)⁹, і Броварської територіальної громади площею 125,2 км², яка має у своєму складі чотири населених пункти з чисельністю населення 130,7 тис. осіб, з них 10,8 тис. — мешкають у сільській місцевості¹⁰. Ці приклади ілюструють, що мешканці великих територіальних громад можуть і не мати достатньо спільного, щоб відчувати себе інноваційною спільнотою. Це може відбуватися з декількох причин, наприклад, через різні потреби міського і сільського населення; віддаленість мешканців один від одного і відсутність платформ для співпраці, які б стимулювали їхні спільні ініціативи; брак інформації та низьку обізнаність з проблемами, які мають місце в інших частинах громади; складність формування спільної ідентичності або відчуття спільності серед мешканців великої громади, особливо, коли йдеться про різні соціальні, економічні або культурні групи. Тож розташування людей на одній території не завжди автоматично сприяє формуванню спільнот, а інноваційних й поготів, або ідентифікації себе їх частиною. Щоб великі громади відчували себе інноваційними спільнотами, важливо налагоджувати комунікацію, співпрацю і обмін ідеями між різними її частинами, розвивати взаємну довіру, враховувати потреби і думки представників різних соціальних груп у процесі прийняття рішень, заохочувати локальні інновації, які можуть підвищити якість і рівень життя в громаді.

Важливою сутнісною характеристикою спільнот є те, що вони нашаровуються одна на одну. Наприклад, у певному районі міста, кварталі, житловому комплексі можуть діяти екологічні, волонтерські, культурні спільноти; спільноти для людей з різними потребами та інтересами й одні ті самі люди можуть бути одночасно учасниками різних спільнот. У місцевому контексті можна спостерігати діяльність інноваційних спільнот у межах дослідницьких центрів, наукових парків, інноваційних ком-

⁹ Білоцерківська територіальна громада. *Децентралізація*. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4032> (дата звернення: 10.07.2023).

¹⁰ Паспорт громади. *Броварська територіальна громада*. URL: <https://brovary-rada.gov.ua/card> (дата звернення: 10.07.2023).

паній тощо в середовищі ширшої інноваційної спільноти, скажімо, інноваційного району (Innovation District). Кожну з цих організацій (усіх осіб, які в них працюють, або лише їх частину) можна розглядати як інноваційну спільноту. В цьому контексті, зокрема, зазначається, що спільноти в організаціях складаються з тісно згуртованих груп людей з почуттям товариства, приналежності й колективної ідентичності [10].

Організації взаємодіють, співпрацюють, обмінюються знаннями і досвідом, що сприяє розвитку міжорганізаційних спільнот [11] та інноваційного району в цілому. Останній являє собою модель формування простору, яка заохочує організації до створення центрів інновацій і співпраці. Зазвичай, ця зона розташована в межах міста. Втілення концепції інноваційних районів у практику перетворює малозабезпечені відсталі міські території на розвинуті соціальні й економічні простори. Так, El Pablenou, колишній район бавовняної фабрики неподалік від центру Барселони, який було перетворено на сприятливий для життя і роботи центр знань та інновацій, наразі об'єднує близько 90 тис. осіб, 4500 нових компаній і стартапів з усього світу. Як міжнародний центр відкритих інновацій і стартапів позиціонує себе й інноваційний район Берліна — Silicon Allee. Перший у Польщі інноваційний район Kampus Plus використовує модель «живої лабораторії» для перевірки життєздатності інновацій, їх затребуваності в тому самому середовищі, де вони використовуватимуться, — у самому місті¹¹.

Спільноти можуть існувати у формальній і неформальній формах¹². До формальних інноваційних спільнот відносять організації, які є юридичними особами і мають офіційну реєстрацію відповідно до вимог законодавства, наприклад, дослідницькі центри або наукові парки. Неформальні спільноти (такі як спільноти розробників вільного програмного забезпечення; геймерські спільноти; групи підвищення кваліфікації; колективи письменників, дизайнерів, художників; спортивні спільноти) є важливими для тих людей, які не мають доступу до офіційних організацій або не ідентифікують себе з ними через, наприклад, нерівність. Для тих, хто шукає інклюзивні простори, неформальні місця зібрань (професійні навчальні курси, онлайн-форуми, коворкінгові простори, арт-простори, спортивні клуби та ін.) можуть стати місцем самовираження, взаємопідтримки і розвитку особистості. Вони також сприяють формуванню соціальних зв'язків і почуття причетності, розширенню мережі контактів і зміцненню взаємодії між різними людьми й групами. Як зазначає М. Вул¹³, участь людей у неформальних спільнотах є важливою складовою їх повноцінного життя. Так, одне з перших досліджень

¹¹ 5 European Innovation Districts You Need to know. *Seedsprint*. 2021. Nov 03. URL: <https://www.seedsprint.com/5-european-innovation-districts-you-need-to-know> (дата звернення: 15.07.2023).

¹² Wool M. Community for the win — how collective solutions help individual problems. *BetterUp*. 2021. Nov 03. URL: <https://www.betterup.com/blog/importance-of-community> (дата звернення: 15.07.2023).

¹³ Там само.

наслідків впливу пандемії COVID-19 на психічне здоров'я (на прикладі населення Іспанії) [12] показало, що самотність і соціальна ізоляція були одними з факторів, які найбільше вплинули на психоемоційний стан людей. Результати дослідження підтверджують, що люди, які не мають сильних соціальних зв'язків, частіше страждають від високого рівня стресу, серцевих захворювань, високого кров'яного тиску, імунних розладів, а також стикаються з вищим ризиком самогубства і ранньої смерті. Спільноти ж створюють атмосферу взаєморозуміння й підтримки, допомагаючи своїм членам справлятися зі стресом і складними життєвими обставинами завдяки почуттю приналежності й важливості кожного учасника.

Інноваційна спільнота може передбачати особисті контакти і безпосереднє спілкування між людьми, які збираються разом на зустрічах, засіданнях та інших офлайн-заходах, а може бути сформована і діяти в режимі онлайн як віртуальна спільнота за допомогою використання інформаційних технологій та Інтернету [13; 14], чому сприяє розвиток парадигми Web 2.0 — другої хвилі Інтернет-розвитку, яка підкреслює перехід від пасивного споживання веб-контенту до активної участі користувачів у його розробці, оцінці, редагуванні й удосконаленні без будь-яких просторових меж.

Усе зазначене дає змогу виокремити переваги інноваційних спільнот для розвитку територіальних громад (міських, сільських, селищних). Отже, спільноти:

- підвищують соціальний капітал громади за рахунок зміцнення й розвитку товариських стосунків і тісних взаємозв'язків між людьми;
- формують почуття довіри і поваги один до одного, створюють дружню атмосферу взаєморозуміння, солідарності завдяки налагодженню соціальних зв'язків, постійному спілкуванню і спільним зусиллям людей;
- сприяють професійному зростанню, навчанню і самореалізації шляхом збагачення один одного різноманітними знаннями, ідеями, думками, обміну професійним досвідом, спільного опанування нових навичок;
- дозволяють завдяки залученню до інноваційної діяльності різних учасників і зацікавлених осіб, насамперед місцевих жителів, зробити інновації інклюзивними, а отже, доступними для всіх людей, незалежно від їх соціального статусу, стану здоров'я і гендерної приналежності;
- надають підтримку мешканцям громади — чи то психоемоційну через відчуття безпеки, приналежності до групи, спілкування і обмін думками, що допомагає знизити стрес і тривогу, набуті стійкості перед викликами змін, чи то в досягненні спільних цілей і реалізації спільних інтересів;
- дозволяють знаходити нестандартні, імпровізовані й водночас прості способи вирішення проблем у віддалених сільських районах, наприклад, відсутності житла, обмеженого доступу до медичної допомоги і електроенергії, значної відстані до чистої питної води, що мовою гінді означає створювати «інновації джугаад» (jugaad) — інновації, засновані на індійській кмітливості джугаад на кшталт «потреба ввічлива, а голь догадлива». Як приклади таких інновацій можна навести сонячні водяні насо-

си для поливу, доступні медичні пристрої для діагностики і надання екстреної допомоги в сільських районах. Іншими прикладами можуть бути глиняний холодильник MittiCool, який працює без електроенергії за таким простим принципом: у спеціальний резервуар наливається вода, яка поступово просочується в пори глини і, випаровуючись з поверхні, охолоджує вміст холодильника, і портативний холодильник Chotukool — 45-літровий пластиковий контейнер, який може охолоджувати їжу приблизно до 8—10°C від 12-вольтової батареї¹⁴;

- сприяють створенню «ощадливих (frugal) інновацій» — недорогих інновацій для нижнього сегменту масового ринку; ідеться про групу населення з низькими доходами, які не в змозі придбати певні групи дорогих товарів, такі як автомобілі, сільськогосподарська техніка, смартфони, холодильники, пральні машини. Кількісно це значна група людей у світі, яка тривалий час не вважалася споживачами, а отже, здебільшого ігнорувалася виробниками. Так, лише 13 % домогосподарств у Індії мають пральну машину і лише 33 % — холодильник¹⁵. Прикладом «ощадливих інновацій» можуть бути автомобіль Tata Nano, планшетний комп'ютер Aakash Tablet, інкубатор для новонароджених Embrace Infant Warmer.

ІННОВАЦІЙНІ СПІЛЬНОТИ У ВІДРОДЖЕННІ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЗА ПРИНЦИПОМ «ВІДБУДУВАТИ КРАЩЕ, НІЖ БУЛО» (BUILD BACK BETTER)

Україна сьогодні, як ніколи, потребує нестандартних підходів для повоєнного відродження постраждалих від війни регіонів і громад. Так, за спільною оцінкою ООН, Світового банку, Європейської комісії і Уряду України, за рік війни (з лютого 2022-го по лютий 2023 р.) загальна сума прямих збитків і втрат, завданих Україні країною-агресоркою, сягнула 423,8 млрд дол. Найбільше постраждали торговельні й промислові підприємства (96,7 млрд дол.), житловий сектор (67,6 млрд дол.), транспортна інфраструктура (67,3 млрд дол.), сільське господарство (40,2 млрд дол.), енергетика і видобувна промисловість (37,8 млрд дол.)¹⁶. Серед регіонів найбільших збитків і втрат зазнали прифронтові регіони (рис. 2—4).

Загальні потреби на реконструкцію і відновлення України оцінюються в розмірі 411 млрд дол. — на 12,8 млрд дол. менше, ніж фактичні прямі збит-

¹⁴ WIPO Magazine. Chotukool: Keeping things cool with frugal innovation. WIPO. December 2013. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2013/06/article_0003.html (дата звернення: 18.07.2023).

¹⁵ Household penetration rate of home appliances in India in 2018. Statista. 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/370635/household-penetration-home-appliances-india> (дата звернення: 18.07.2023).

¹⁶ Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment. February 2022 — February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 132 p. P. 22. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

ки і втрати, що у 2,6 разу перевищує фактичний ВВП України у 2022 р.¹⁷ За оцінками Національного банку України, через руйнування промислових підприємств, інфраструктури, вимушену міграцію і уповільнення економіки, спричинене воєнним вторгненням, рівень безробіття в Україні зріс на 16 % — з 9,8 % у 2021 р. до 25,8 % у 2022 р., що є еквівалентним 3,2 млн безробітних¹⁸; споживчі ціни зросли на 26,6 % (на продукти харчування — на 34,4 %) ¹⁹; падіння ВВП оцінюється на рівні 30—35 % ^{20, 21}.

Зважаючи на катастрофічні наслідки російської воєнної агресії для України, потрібно, не очікуючи закінчення війни, вже нині здійснювати пошук нових, інноваційних підходів до відродження українських територій за принципом «відбудувати краще, ніж було» (build back better). Цей принцип на державному рівні в Україні вперше згадується в Національному плані відновлення України (Ukraine's National Recovery Plan) (липень 2022 р.) і пріоритезується разом з іншими чотирма керівними принципами: «почати зараз, нарощувати поступово» (start now, ramp up gradually), «підвищувати процвітання справедливим шляхом» (grow prosperity in equitable way), «інтегруватися в Європейський Союз» (integrate into EU), «сприяти залученню приватних інвестицій і розвитку підприємництва» (enable private investment & entrepreneurship)²². Суть принципу build back better у Національному плані відновлення України визначається так: відбудувати з використанням більш якісних, передових і сталих технологій, ніж пошкоджені / знищені активи; узгодити відновлення й модернізацію України з принципами ЄС — зеленого переходу і цифрової трансформації²³. У іншому документі — «Україна. Швидка оцінка збитків і потреб. Лютий 2022 — лютий 2023» (Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023) — цей принцип визначається як наріжний у відновленні й реконструкції України (поряд з принципами зеленого, стійкого, інклюзивного і сталого відродження) і саме з його врахуванням встановлено потреби на відновлення країни (411 млрд дол.)²⁴.

¹⁷ Там само. Р. 11.

¹⁸ Інфляційний звіт. Січень 2023 року. Київ, Національний банк України. 48 с. С. 26, 46, 47. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4

¹⁹ Індекс інфляції в Україні за 2022. *Мінфін*. 2022. 13 бер. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2022> (дата звернення: 21.07.2023).

²⁰ Ukraine Invest GUIDE: Rebuilding Ukraine with the private sector. Ukraine Invest. March 2023. 72 p. Р. 5. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/UkraineInvest-Guide-1-1.pdf>

²¹ Економіка України скоротилася на більш ніж 35% — ООН. *Укрінформ*. 2023. 26 січ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3659424-ekonomika-ukraini-cerez-vijnu-skorotilasa-na-35-onn.html> (дата звернення: 21.07.2023).

²² Ukraine's National Recovery Plan. National Recovery Council. July 2022. 40 p. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf

²³ Там само.

²⁴ Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the Euro-

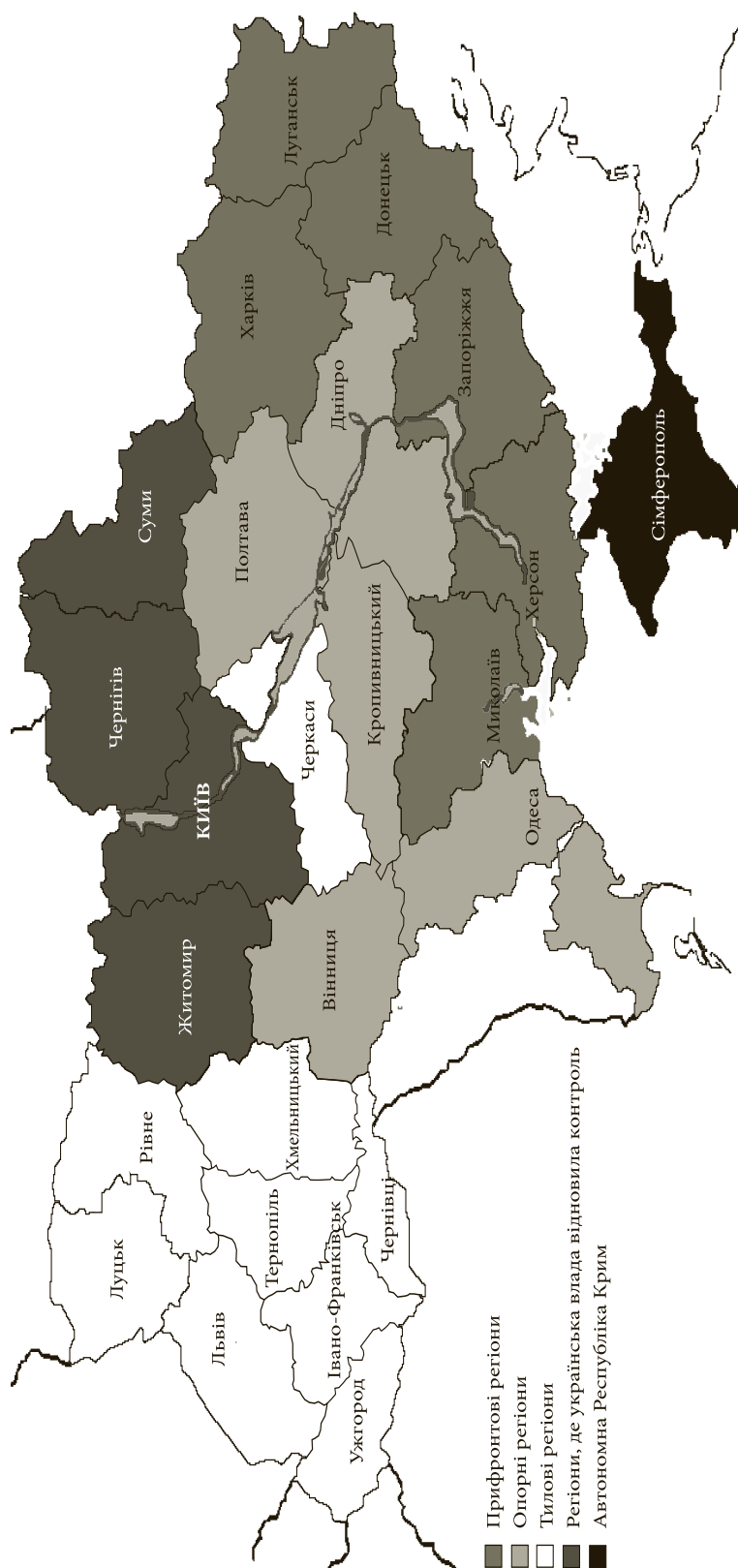

Рис. 2. Типи регіонів України за обсягом збитків (прямі витрати на заміну знищених або пошкоджених фізичних активів та інфраструктури; оцінюються в грошовому еквіваленті з урахуванням довоєнних цін), втрат (зумовлені війською зміною в економічних потоках; оцінюються в грошовому еквіваленті, наприклад, збільшення операційних витрат, втрата доходів органів влади і приватного сектору) і потреб на відновлення (кошти, необхідні на відновлення довоєнного стану активів шляхом ремонту, реставрації, у тому числі здійснення витрат за принципом building back better (наприклад, заходи з модернізації, правильного розміщення інфраструктури, підвищення енергоефективності й стійкості до стихійних лих і зміни клімату); виражаються в грошовому еквіваленті за ринковими цінами станом на 24 лютого 2023 р.; потреби не дорівнюють сумі збитків і втрат) за класифікацією ООН, Світового банку, Європейської комісії і Уряду України.
Джерело: побудовано авторкою за: Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment. February 2022 — February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 132 p. P. 18–23. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

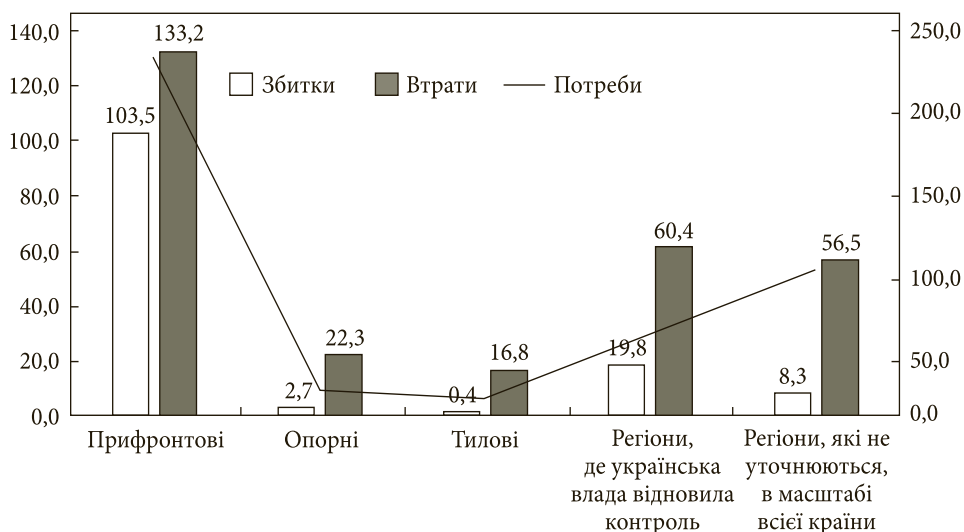

Рис. 3. Збитки, втрати (ліва шкала) і потреби на відновлення регіонів України за їх типами за період з лютого 2022-го по лютий 2023 р., млрд дол.

Джерело: побудовано авторкою за: Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 132 p. P. 23. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

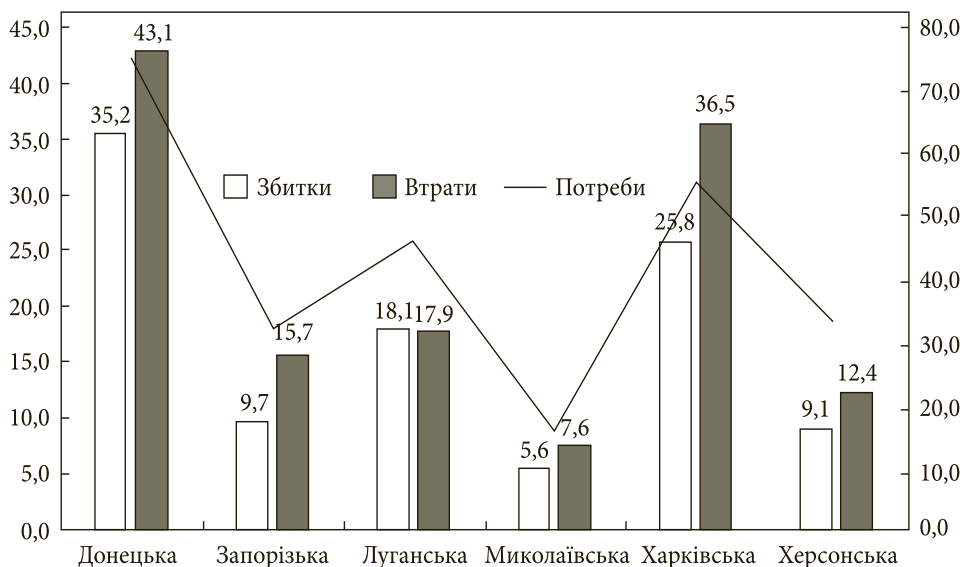

Рис. 4. Збитки, втрати (ліва шкала) і потреби на відновлення прифронтових областей України за період з лютого 2022-го по лютий 2023 р., млрд дол.

Джерело: побудовано авторкою за: Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 — February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 132 p. P. 23. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

Слід наголосити, що до України (як країни, що зазнала потрясінь, збитків і втрат саме внаслідок війни) принцип відновлення build back better застосовувався до тих країн, які постраждали через потужні стихійні лиха — землетруси, цунамі, виверження вулканів тощо. Так, уперше він був задіяний Організацією Об'єднаних Націй у 2005 р. стосовно територій Індонезії, Таїланду, Індії, Шрі-Ланки, Мальдів, які постраждали внаслідок одного з найбільш руйнівних у історії людства цунамі, що сталося наприкінці 2004 р. в Індійському океані²⁵. Нині вираз build back better використовується і в інших контекстах. Так, у жовтні 2021 р. президент США Д. Байден запропонував однойменну програму Build Back Better Framework для відновлення середнього класу США²⁶. Його також залучають країни G7 для заснування партнерства Build Back Better World Partnership у відповідь на інвестиційний проект Китаю щодо розбудови «Економічного поясу Шовкового шляху» (Belt and Road Initiative), який спричинив підвищення впливу КНР у різних регіонах світу²⁷.

У доповіді Генеральної Асамблеї ООН — «Звіт міжурядової експертної робочої групи відкритого складу щодо індикаторів і термінології, що стосуються зменшення ризику лих» (Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction) — надається актуальна термінологія, пов'язана із зниженням ризику лих, а принцип build back better визначається як використання етапів відновлення, відбудови і реконструкції після катастроф з метою підвищення стійкості націй і громад шляхом вжиття заходів щодо зниження ризику катастроф у комплексі з відновленням фізичної інфраструктури і суспільних систем, а також джерел засобів до існування, економіки й навколишнього середовища²⁸. У доповіді розкривається, що саме розуміється під відновленням, відбудовою і реконструкцією²⁹:

pean Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 132 p. P. 5, 7. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

²⁵ Tsunami Special Envoy Bill Clinton Tells ecosoc Most Challenging Days Lay Ahead in Recovery, Disaster Prevention, Applying Lessons Learned. *United Nations*. 2005. Jul 14. URL: <https://press.un.org/en/2005/ecosoc6166.doc.htm> (дата звернення: 21.07.2023).

²⁶ President Biden Announces the Build Back Better Framework. *The White House*. 2021. Oct 28. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/28/president-biden-announces-the-build-back-better-framework> (дата звернення: 22.07.2023).

²⁷ Fact Sheet: President Biden and G7 Leaders Launch Build Back Better World (B3W) Partnership. *The White House*. 2021. Jun 12. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/12/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-launch-build-back-better-world-b3w-partnership> (дата звернення: 22.07.2023).

²⁸ Report of the Open-ended Intergovernmental Expert Working Group on Indicators and Terminology relating to Disaster Risk Reduction: Note by the Secretary-General. General Assembly United Nations. 1 December 2016. 41 p. P. 11. URL: https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf

²⁹ Там само. P. 21-22.

- відновлення (recovery): поновлення або покращення засобів для існування й здоров'я, а також економічних, фізичних, соціальних, культурних і екологічних активів, систем і видів діяльності потерпілого від лих населення чи суспільства, відповідно до принципів сталого розвитку і концепції відновлення за принципом «відбудувати краще, ніж було», з метою уникнення або зниження майбутнього ризику лих;

- відбудова (rehabilitation): поновлення роботи основних служб і об'єктів для забезпечення життя потерпілого від лиха населення чи суспільства;

- реконструкція (reconstruction): перебудова і стале поновлення в середньо- і довгостроковій перспективі стійкої життєво важливої інфраструктури, служб, житла, об'єктів і засобів для існування, необхідних для забезпечення повноцінного життя потерпілого від лиха населення чи суспільства, відповідно до принципів сталого розвитку і концепції відновлення за принципом «відбудувати краще, ніж було», з метою уникнення або зниження майбутнього ризику лих.

Отже, принцип *build back better* передбачає відновлення, відбудову і реконструкцію різних сфер суспільства після катастроф і лих, зокрема війни. Ідеться не лише про фізичні активи та інфраструктуру, а й про економічну сферу, соціальні системи і навколишнє середовище. Під час реалізації цього принципу відновлення територій, активів і сфер відбувається не просто до попереднього (у випадку України — довоєнного) стану, а на основі впровадження якісно нових змін і вдосконалень, наприклад, щодо інноваційної трансформації промислового виробництва, розвитку людського капіталу відповідно до нових умов і потреб, підвищення доступності соціальних послуг, відновлення соціальних зв'язків, покращення функціональних характеристик фізичних активів, у тому числі житлових приміщень, підвищення їх енергоефективності, безпеки й комфорту. Реалізація цього принципу відповідає національним інтересам, адже, як підкреслюють вітчизняні науковці³⁰, для України є категорично неприйнятним продовження довоєнних траєкторій структурного спрощення економіки.

Вважаємо, що Україна повинна відмовитися від довоєнної сировинної орієнтації на користь побудови економіки індустріально-інноваційного типу, коли протагоністом, рушійною силою змін стане реіндустріалізована, сервісофікована переробна промисловість як відповідь на розгортання у світі Індустрії 4.0—5.0. Сучасна і повоєнна Україна має рухатися шляхом глибокої трансформації економіки, що передбачає здійснення структурних змін з акцентом на випереджальний розвиток технологічних галузей переробної промисловості й наукоємних галузей сфери послуг, включення принципів стійкості, сталості, регенерації і циркулярної економіки в політику і систему управління на всіх рівнях — від державного до територіальних громад. Пріоритетом державної політики України має

³⁰ Візія Відділення економіки НАН України щодо повоєнної розбудови України. *Національна академія наук України*. 2022. 12 груд. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9717> (дата звернення: 05.08.2023).

бути захист власного виробництва, забезпечення використання у виробництві власних сировини і робочої сили, підтримка сфер науки й освіти, стимулювання інноваційної діяльності та підприємництва, розвиток агропромислового виробництва й сучасної інфраструктури.

Залежно від типу регіону (див. рис. 2) та індивідуальних потреб громад доцільно застосовувати різні моделі їх економічної, соціальної й екологічної реанімації і відбудови, оскільки єдиного підходу до відновлення територій, як показує міжнародний досвід, бути не може. Інноваційні спільноти здатні відігравати в цих процесах провідну роль, долучаючись до вироблення індивідуальних нових ідей і рішень, спрямованих на економічне відновлення, соціальну реабілітацію, інфраструктурний розвиток, екологічну стійкість, культурне відродження постраждалих від війни українських територій для забезпечення їх стійкого і сталого розвитку. Стійкими можуть бути визначені регіони й громади, які, мобілізуючи свої ресурси, формуючи розвинутий людський і соціальний капітал, запроваджуючи інноваційні рішення і розбудовуючи ефективну структуру економіки, здатні відновлюватися, адаптуватися (приспособовуватися) до змін і розвиватися після кризових ситуацій і потрясінь (війни, пандемії, економічної кризи, стихійного лиха). Сталими є території, які приймають рішення, спрямовані на збалансування, досягнення гармонії між економічними потребами, соціальною справедливістю і охороною навколишнього середовища, ураховують вплив своїх дій на якість життя місцевого населення, прилеглих регіонів і громад, їх навколишнє середовище і економічну безпеку. Громади України та їх місцеве населення мають еволюціонувати від переважно пасивного спостерігача і споживача до активного учасника процесу відродження населених пунктів — міст, сіл і селищ, де вони мешкають. Для цього є потенціал і можливості, оскільки останні роки проведення в Україні реформи децентралізації виявили здатність українського суспільства до ефективної самоорганізації і об'єднання зусиль на місцевому рівні, а в умовах війни й поготів. Нині це потребує запровадження відкритості в державному управлінні, встановлення партнерських відносин місцевих органів влади з місцевим населенням, заохочення підприємництва, соціальних і екологічних місцевих ініціатив, поширення успішних інноваційних практик і сталого способу життя, розвитку громадської свідомості й активності, що, урешті-решт, сприятиме залученню місцевого населення до процесів прийняття рішень і реалізації проектів з відродження регіонів і громад.

ВИСНОВКИ

У суспільних і гуманітарних науках спільноти є поширеною науковою концепцією, яка використовується для позначення групової діяльності людей із спільними інтересами і цілями, чи то професійними, чи то соціальними й екологічними, чи то культурно-етнічними та іншими, залежно від критерію визначення спільнот. Інноваційні спільноти є одним з проявів спіль-

нот, що являють собою групи людей, які спрямовують свою діяльність на отримання інноваційних результатів у спільному середовищі, здатних вплинути на вирішення значущих соціально-економічних і екологічних проблем суспільства. Сутнісними характеристиками інноваційних спільнот є синергія та співпраця, тісні стосунки і довіра між членами, почуття товариства, приналежності, колективної ідентичності та відповідальності перед групою, розмаїття компетенцій, культивування нових знань, інноваційних ідей і рішень. Формування інноваційних спільнот на місцевому рівні має суттєві переваги для розвитку територіальних громад. Так, вони: підвищують соціальний капітал громади; формують почуття довіри і поваги один до одного, створюють атмосферу взаєморозуміння й солідарності; сприяють професійному зростанню, навчанню і самореалізації; роблять інновації інклюзивними, а отже, доступними для всіх людей, незалежно від стану їхнього здоров'я, соціального статусу і гендерної приналежності; надають психоемоційну підтримку мешканцям громади; допомагають досягати спільних цілей і реалізовувати спільні інтереси; сприяють створенню недорогих інновацій для малозабезпечених верств населення; дозволяють знаходити нестандартні, імпровізовані й водночас прості способи вирішення проблем у віддалених сільських районах.

Інноваційні спільноти є рушіями прогресивних суспільних трансформацій, а тому їх потенціал має бути використаний для відродження постраждалих від війни українських територій, які потерпають від катастрофічних наслідків російської воєнної агресії. Міжнародна концепція відбудови країн і територій після катастроф за принципом «відбудувати краще, ніж було» відповідає національним інтересам і має бути застосована в Україні, оскільки спрямована на відновлення, відбудову і реконструкцію різних сфер суспільства після катастроф і лих не просто до попереднього стану, а на основі впровадження якісно нових змін і вдосконалень. У випадку України та її територій це означає не повернення до довоєнної сировинної економіки, а побудову нової моделі економіки, орієнтованої на розвиток переробної промисловості та інновацій як каталізаторів і рушіїв її структурних змін; вбудовування принципів інноваційності, стійкості й сталості в процес відновлення українських регіонів і громад. Місцеве населення, об'єднуючись у інноваційні спільноти, може активно долучатися до цих процесів, коригуючи пріоритети відновлення громад, розробляючи і втілюючи в життя різноманітні інновації, спрямовані на вирішення складних соціально-економічних і екологічних проблем, з якими воно стикається. Зважаючи на виявлену останніми роками здатність українського суспільства до ефективної самоорганізації та об'єднання зусиль на місцевому рівні, для цього є потенціал і можливості. Проте це потребує інституційної підтримки і створення сприятливих умов для реалізації інноваційних сталих ініціатив на місцях, переосмислення системи державного управління з акцентом на її відкритість і прозорість, налагодження комунікації та співпраці між членами громад, заохочення їх самоорганізації, підприємництва

й активної участі в процесі прийняття рішень з інноваційного відновлення і реконструкції постраждалих від війни українських територій.

Статтю підготовлено в межах виконання науково-дослідного проекту МОН України «Організаційно-економічне забезпечення повоєнного сталого розвитку територій на основі інфраструктурно-сервісної методології розвитку інноваційних спільнот» (№ держреєстрації 0123U100271), науково-дослідної роботи Інституту економіки промисловості НАН України «Стратегічні напрями смарт-спеціалізації промислових регіонів України» (№ держреєстрації 0121U114107).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Підоричева І.Ю. Інновації в забезпеченні сталого розвитку на місцевому рівні. У: Інновації і трансфер технологій: методи, моделі та механізми управління. Кол. моногр. За ред. В.А. Омеляненка. Суми, Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. 371 с. С. 194—208.
2. Agarwal N., Brem A., Dwivedi S. Frugal and reverse innovation for harnessing the business potential of emerging markets — the case of a Danish MNC. *International Journal of Innovation Management*. 2020. Vol. 24. No. 01, 2050009. <https://doi.org/10.1142/S1363919620500097>
3. Barnikol J., Liefner I. The prospects of advanced frugal innovations in different economies. *Technology in Society*. 2022. Vol. 71, 102081. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102081>
4. Hossain M. Frugal innovation: Unveiling the uncomfortable reality. *Technology in Society*. 2021. Vol. 67, 101759. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101759>
5. Bhattacharjya B.R., Bhaduri S., Kakoty S.K. Co-creating community-led frugal innovation: An adapted Quadruple Helix? *Technovation*. 2023. Vol. 124, 102752. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2023.102752>
6. Mattioli M. Communities of Innovation. *Northwestern University Law Review*. 2012. Vol. 106. No. 1. P. 103-155. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1136&context=nulr>
7. Chavis D.M., Lee K. What is Community Anyway? *Stanford Social Innovation Review*. 2015. May 12. <https://doi.org/10.48558/EJJ2-JJ82>
8. West R.E. Communities of innovation: Individual, group, and organizational characteristics leading to greater potential for innovation. *TechTrends*. 2014. Vol. 58 (5). P. 53—61. <https://doi.org/10.1007/s11528-014-0786-x>
9. Омеляненко О.М. Аналіз науково-методичних підходів і концепцій інноваційних спільнот. *Проблеми економіки*. 2022. № 1 (51). С. 99—104. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-99-104>
10. Lim M., Bee Yong Ong. Communities of innovation. *International Journal of Innovation Science*. 2019. Vol. 11. No. 3. P. 402-418. <http://doi.org/10.1108/IJIS-09-2017-0086>
11. Grippa F. Nurturing communities of innovation: Evidence from the aerospace industry. *International Journal of Innovation and Technology Management*. 2012. Vol. 09. No. 04. P. 1250029. <https://doi.org/10.1142/S0219877012500290>
12. González-Sanguino C., Ausín B., Castellanos M.Á., Saiz J., López-Gómez A., Ugidos C., Muñoz M. Mental health consequences of the Covid-19 outbreak in Spain. A longitudinal study of the alarm situation and return to the new normality.

- Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*. 2021. Vol. 107. P. 110219. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110219>
13. Orelj A., Torfason M.T. They didn't ask: Online innovation communities as a latent dynamic capability. *Technological Forecasting and Social Change*. 2022. Vol. 180, 121738. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121738>
14. Grosse M., Pohlisch J., Korbel J.J. Triggers of Collaborative Innovation in Online User Communities. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2018. Vol. 4. Iss. 4. <https://doi.org/10.3390/joitmc4040059>

Надійшла 17.07.2023

Прорецензована 04.08.2023

Доопрацьована 15.08.2023

Підписана до друку 18.08.2023

REFERENCES

1. Pidorycheva I.Yu. Innovations in ensuring sustainable development at the local level. In: *Innovations and technology transfer: methods, models and management mechanisms*. V.A. Omelyanenko (Ed.). Sumy, 2023, pp. 194-208 [in Ukrainian].
2. Agarwal N., Brem A., Dwivedi S. Frugal and reverse innovation for harnessing the business potential of emerging markets - the case of a Danish MNC. *International Journal of Innovation Management*, 2020, Vol. 24, No. 01, 2050009. <https://doi.org/10.1142/S1363919620500097>
3. Barnikol J., Liefner I. The prospects of advanced frugal innovations in different economies. *Technology in Society*, 2022, Vol. 71, 102081. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2022.102081>
4. Hossain M. Frugal innovation: Unveiling the uncomfortable reality. *Technology in Society*, 2021, Vol. 67, 101759. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101759>
5. Bhattacharjya B.R., Bhaduri S., Kakoty S.K. Co-creating community-led frugal innovation: An adapted Quadruple Helix? *Technovation*, 2023, Vol. 124, 102752. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2023.102752>
6. Mattioli M. Communities of Innovation. *Northwestern University Law Review*, 2012, Vol. 106, No. 1, pp. 103-155. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1136&context=nulr>
7. Chavis D.M., Lee K. What is Community Anyway? *Stanford Social Innovation Review*, 2015, May 12. <https://doi.org/10.48558/EJJ2-JJ82>
8. West R.E. Communities of innovation: Individual, group, and organizational characteristics leading to greater potential for innovation. *TechTrends*, 2014, Vol. 58 (5), pp. 53-61. <https://doi.org/10.1007/s11528-014-0786-x>
9. Omelianenko O.M. Analysis of Scientific and Methodological Approaches to and Concepts of Innovation Communities. *The Problems of Economy*, 2022, No. 1 (51), pp. 99-104. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-1-99-104> [in Ukrainian].
10. Lim M., Bee Yong Ong. Communities of innovation. *International Journal of Innovation Science*, 2019, Vol. 11, No. 3, pp. 402-418. <http://doi.org/10.1108/IJIS-09-2017-0086>
11. Grippa F. Nurturing communities of innovation: Evidence from the aerospace industry. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 2012, Vol. 09, No. 04, 1250029. <https://doi.org/10.1142/S0219877012500290>
12. González-Sanguino C., Ausín B., Castellanos M.Á., Saiz J., López-Gómez A., Ugidos C., Muñoz M. Mental health consequences of the Covid-19 outbreak in Spain. A longitudinal study of the alarm situation and return to the new normality.

- Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 2021, Vol. 107, 110219. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110219>
13. Orelj A., Torfason M.T. They didn't ask: Online innovation communities as a latent dynamic capability. *Technological Forecasting and Social Change*, 2022, Vol. 180, 121738. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121738>
14. Grosse M., Pohlisch J., Korbel J.J. Triggers of Collaborative Innovation in Online User Communities. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 2018, Vol. 4, Iss. 4. <https://doi.org/10.3390/joitmc4040059>

Received on July 17, 2023

Reviewed on August 4, 2023

Revised on August 15, 2023

Signed for printing on August 18, 2023

Iryna Pidorycheva, Dr. Sci. (Econ.), Head of the Sector
of Innovative Investment-driven Development of the Industry
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

INNOVATION COMMUNITIES AND THEIR CAPABILITIES IN REVITALIZING WAR-AFFECTED UKRAINIAN TERRITORIES ON THE PRINCIPLES OF RESILIENCE AND SUSTAINABILITY

The understanding of the nature of communities has been deepened, and various criteria to define them have been used to this end, in particular geographic, professional, social-problem, environmental-problem, cultural-ethnic. It is determined that one of the types of communities are innovation communities — groups of people who direct their activities to obtain innovative results in a common environment, who are able to influence the solution of significant socio-economic and environmental problems of society. Based on systematization of the scientific and theoretical basis for identifying the phenomenon of innovation communities, their essential characteristics and advantages for the development of territorial communities are determined.

Innovation communities are sources of progressive social transformations, as they are aimed at resilient and sustainable development of territories. The role and capabilities of innovation communities in revitalizing war-affected Ukrainian territories on the build back better principle are substantiated. The essence of this principle is revealed, which consists in the recovery rehabilitation and reconstruction of various societal spheres after disasters and calamities, not simply to the previous (in the case of Ukraine — pre-war) state, but with the introduction of qualitatively new changes and improvements. The conformity of the implementation of this principle with the national interests of Ukraine is emphasized. The need to ensure the evolution of territorial communities and their population from a mostly passive observer and consumer to an active participant in the revitalization of settlements on the principles of resilience and sustainability has been determined. This requires the introduction of openness in public administration and partnership relations of local authorities with the local population, development of public awareness and activity, encouragement of entrepreneurship, social and environmental local initiatives, dissemination of successful innovative practices and a sustainable lifestyle.

Keywords: *community; innovation community; war-affected Ukrainian territories; build back better principle; innovations; resilience; sustainability.*

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

PROBLEMS OF REGIONAL
DEVELOPMENT AND DECENTRALIZATION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>

УДК 330.3352/354:332.145:330.837

JEL: O20, R58

І.З. СТОРОНЯНСЬКА, д-р екон. наук, проф.,
заступниця директора з наукової роботи
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна
e-mail: istoron@i.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

І.Р. ЗАЛУЦЬКИЙ, канд. екон. наук, доц.,
старший науковий співробітник відділу просторового розвитку
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна
e-mail: zalutskij.ivan@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3652-1145>

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗАСАД РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Розкрито ретроспективу і особливості формування регіональної політики в Україні з позиції урахування сучасних викликів просторового розвитку, адекватної імплементації документів Ради Європи і Європейського Союзу, входження України до Європейського планувального простору. Окреслено підходи щодо вдосконалення державної регіональної політики в контексті системного законодавчого забезпечення створення і функціонування взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, регіонів і територіальних громад.

Ключові слова: просторовий розвиток; виклики просторового розвитку; детермінація засад державної регіональної політики.

Ц и т у в а н н я: Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Детермінація засад регіональної політики в контексті сучасних викликів просторового розвитку в Україні. *Економіка України*. 2023. № 10. С. 23—43. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.023>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

В останні роки переваги процесу децентралізації надали імпульсу вдосконаленню регіональної політики в Україні, яка в сучасних умовах фокусується на дієвому забезпеченні просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної згуртованості України. Ураховуючи європейський вектор розвитку України, формування і реалізацію цієї політики необхідно здійснювати на підставі правил і кращої практики Європейського Союзу, що постає реальним викликом у сфері сталого просторового розвитку. Прикметно, що важливість регіональної політики виокремлено, власне, у Договорі про функціонування Європейського Союзу¹, де п'ять статей (ст. 174—178) присвячено зміцненню економічної, соціальної і територіальної згуртованості. Крім того, невідворотність реалізації Цілей сталого розвитку України до 2030 р.² і досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р. актуалізують питання прийняття і регулювання на законодавчому рівні єдності підходів до просторового й економічного планування у сфері регіонального розвитку, формування взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави.

Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки³ задекларовано намір забезпечити: реальний зв'язок стратегій і програм соціально-економічного розвитку з документацією щодо просторового планування, обов'язкове врахування вимог містобудівної документації (Генеральної схеми планування території України, схем планування території на регіональному рівні, генеральних планів населених пунктів) під час здійснення державних інвестиційних програм і заходів; перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій.

Однак відсутність в Україні досконалої системи нормативно-правових актів, які б реально регламентували науково обґрунтоване функціонування відповідного інституційного середовища сталого просторового розвитку, перманентна інертність і фрагментарність його формування залишаються істотною перешкодою для ефективної координації та інтеграції різних політик у сфері регіонального розвитку, а також вирішення сучасних проблем забезпечення економічного зростання в умовах обмеженості, виснаження природних ресурсів, що посилюються внаслідок триваючої збройної агресії РФ.

¹ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 20.04.2023).

² Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

³ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

Проблеми сталого просторового розвитку широко досліджено в працях таких вітчизняних науковців, як Ю. Білоконь, Б. Буркинський, В. Геець, Б. Данилишин, М. Долішній, І. Заблудська, В. Кравців, Л. Руденко, Є. Маруняк, А. Мельник, М. Мельник, О. Топчієв, М. Хвесик, В. Чужиков, А. Чухно та інші. Різні аспекти вдосконалення просторового планування висвітлюють З. Варналій, М. Габрель, О. Голубцов, Н. Павліха, Ю. Палеха, О. Шаблій, Л. Шевчук, С. Шульц, Ю. Рогозян та інші.

Привертає увагу акцент дослідження Л. Руденка, С. Лісовського і Є. Маруняк щодо висвітлення проблеми регіонального розвитку в Україні з точки зору як методологічного забезпечення і передумов формування регіональної політики, так і її відповідності сучасним європейським концептам і практикам планування [1]. Г. Олексюк, С. Куйбіда, Н. Лисяк і Н. Попадинець пропонують методологічний підхід щодо формування Концепції інтегрованого розвитку шляхом побудови концептуально-структурних моделей ендогенного потенціалу громад [2]. О. Снігова обґрунтовує забезпечення інклюзивного розвитку і формування інклюзивного простору з точки зору інтегрального підходу до регіону і в межах державної регіональної політики [3]. На погляд О. Бузуна, формуючи стратегії регіонального розвитку і реалізуючи заходи регіональної політики, слід мати чітко сформульовані цілі розвитку регіонів на кожному ієрархічному рівні регіональної інтеграції, зокрема: регіональна інтеграція всередині регіону, міжрегіональна інтеграція всередині держави і міжрегіональна співпраця на міжнародній арені, особливо в контексті європейської інтеграції України [4, с. 163].

З огляду на інтерактивне позиціювання України як частини Європейського планувального простору істотно актуалізується необхідність у реальному формуванні інституційно-правових засад створення взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, зокрема, у межах системного оновлення державної регіональної політики, що, однак, потребує окремого вивчення.

Отже, **мета статті** — висвітлити і розвинути засади сучасної державної регіональної політики в контексті нинішніх викликів просторового розвитку в Україні.

Декларацією Соціального саміту Європейського Союзу в Порто⁴ акцентовано на необхідності зміцнювати територіальну і соціальну згуртованість із залученням європейського, національного, регіонального й місцевого рівнів управління, а саме зосереджувати увагу на секторах, групах і територіях з глибокими і тривалими структурними недоліками і проводити швидкі та серйозні трансформації.

Економічні процеси в Україні в сучасних умовах набувають дедалі більшої функціонально-просторової спрямованості, а для суспільства і

⁴ Porto Social Summit: all partners commit to 2030 social targets. *European Commission*. 2021. May 7. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&newsId=10004&langId=en> (дата звернення: 08.05.2023).

держави проблема пошуку оптимальної моделі просторової організації життєдіяльності набуває нового змісту. Під просторовою організацією держави розглядають внутрішню структурованість національного простору, що є результатом діяльності соціально-економічних суб'єктів у різних просторових сферах і на різних просторових рівнях. І будь-який перелік сфер буде умовним і неповним, зважаючи на взаємозв'язок і постійне ускладнення форм соціального життя [5, с. 18]. На економічному і соціальному ефекті просторової організації наголошує Н. Корецька, яка формулює це поняття як науково обґрунтовану систему просторового впорядкування взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування населення і виробничої, ринкової й соціальної інфраструктур, що дає значний економічний і соціальний ефект унаслідок їх раціонального поєднання і концентрації [6, с. 16].

Удосконалення просторової організації будь-якого регіону потребує обґрунтованих, цілеспрямованих, закономірних змін саме в контексті оптимізації функціонування такого регіону як певної унікальної просторової системи, що апіорі фокусує просторовий аспект збалансованого регіонального розвитку. Забезпечення останнього вперше було визначено метою і предметом нової державної регіональної політики у відповідній Концепції⁵. Державна регіональна політика, проголошена як складова частина національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язувалась у просторовому аспекті із здійсненням адміністративної реформи і впорядкуванням адміністративно-територіального устрою то-що. Зокрема, передбачалось:

- удосконалення державного стратегічного регіонального планування, яке б дозволяло точніше й обґрунтованіше визначати основні довгострокові та поточні пріоритети регіонального розвитку на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;
- здійснення системи заходів з розбудови інфраструктури регіонального розвитку;
- визначення територій, які мають бути зарезервовані для наступного заповідання, рекреаційного використання, розвитку міст та інших населених пунктів, розміщення транспортних, енергетичних, інших інженерних комунікацій, споруд, будівель, містобудівних та інших потреб загальнодержавного і регіонального значення, встановлення режиму використання цих територій;
- визначення типів і режимів розвитку населених пунктів, виділення інвестиційно привабливих територій, розроблення і затвердження для них спеціальних правил забудови;
- розмежування земель державної і комунальної власності;
- укрупнення сільських територіальних громад (ТГ), приведення у відповідність з Конституцією України мережі селищ міського типу, ін-

⁵ Про Концепцію державної регіональної політики. Указ Президента України № 341/2001 від 25.05.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>

ших населених пунктів, відповідних органів місцевого самоврядування, пов'язане з цим упорядкування мережі адміністративно-територіальних одиниць.

Прикметно, що жодної стратегії соціально-економічного розвитку України затверджено не було, тому Концепція державної регіональної політики залишилася виключно декларативним документом, а окремі напрями й загальні вимоги щодо інструментів такої політики лише фрагментарно окреслювались у процесі формування національного законодавства.

Варто згадати, що в контексті імплементації планувально-просторового підходу до збалансування регіонального розвитку важливим поступом було схвалення Верховною Радою України у 1999 р. Концепції сталого розвитку населених пунктів⁶. Уже на той час основними причинами, які перешкоджають забезпеченню збалансованого сталого розвитку населених пунктів, було визнано:

- відсутність науково обґрунтованої, чітко визначеної стратегії сталого розвитку держави, ефективного реформування економіки та її державного регулювання;
- недосконалість законодавчого і нормативного забезпечення формування адекватного умовам ринку фінансового, правового, інформаційно-комунікаційного простору;
- недосконалість правових, організаційних, економічних засад діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб щодо формування повноцінного життєвого середовища.

Проте в Концепції державної регіональної політики необхідність реалізації цього документа залишилася поза увагою. На тлі її очевидних недоліків і потреби у створенні законодавчої основи для реалізації навіть поетапне прийняття Законів України «Про стимулювання розвитку регіонів»⁷, «Про засади державної регіональної політики»⁸ не забезпечило істотних зрушень у сфері регіонального розвитку.

Адміністративно-територіальна реформа 2020 р. зумовила колізію просторово-правового характеру, зокрема, щодо меж об'єднаних районів як адміністративно-територіальних одиниць, а також меж об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як об'єктів з неврегульованим адміністративно-територіальним статусом. Так, згідно з ч. 2 ст. 173 Земельного кодексу України⁹, межі району, села, селища, міста, району в місті встанов-

⁶ Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів. Постанова Верховної Ради України № 1359-XIV від 24.12.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>

⁷ Про стимулювання розвитку регіонів. Закон України № 2850-IV від 08.09.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>

⁸ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

⁹ Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

люються і змінюються за проектами землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць. Згідно з третім абзацом п. 1 ч. 3 ст. 186 Земельного кодексу України, рішення Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування про встановлення (зміну) меж адміністративно-територіальної одиниці одночасно є рішенням про затвердження проектів землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальної одиниці. Слід урахувати, що на час адміністративно-територіальної трансформації відповідно до ч. 3 ст. 46 Закону України «Про землеустрій»¹⁰ проект землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць повинен включати: пояснювальну записку; завдання на виконання робіт; рішення про розроблення проекту землеустрою щодо встановлення або зміни меж адміністративно-територіальних одиниць; посвідчені в установленому порядку копії генерального плану населеного пункту, рішень про його затвердження (у разі зміни меж населеного пункту); викопіювання із схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання й охорони земель адміністративно-територіальної одиниці (утворення), а в разі її відсутності — викопіювання з проекту формування територій сільських, селищних рад; викопіювання з кадастрових карт (планів) з відображенням існуючих (за їх наявності) і проектних меж адміністративно-територіальної одиниці; експлікація земель у існуючих (за їх наявності) й проектних межах адміністративно-територіальної одиниці; опис меж адміністративно-територіальних одиниць; матеріали погодження проекту; матеріали виносу меж адміністративно-територіальних одиниць у натуру (на місцевість) з каталогом координат їх поворотних точок. У свою чергу, згідно з ч. 8 ст. 21 Закону України «Про Державний земельний кадастр»¹¹, відомості про межі адміністративно-територіальних одиниць вносяться до Державного земельного кадастру на підставі проектів землеустрою щодо встановлення й зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, а відомості про межі територій територіальних громад — до Державного земельного кадастру на підставі проектів землеустрою щодо встановлення меж територій ТГ.

Однак у процесі поетапного формування об'єднаних територіальних громад, створення об'єднаних адміністративних районів зазначені проекти землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць не склалися, що є ознакою просторово-правової недосконалості адміністративно-територіальної реформи й породжує нові проблемні ситуації. Жодним актом законодавства держави не визначено подальшу правову долю чинних меж і територій сільських,

¹⁰ Про землеустрій. Закон України № 858-IV від 22.05.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

¹¹ Про Державний земельний кадастр. Закон України № 3613-VI від 07.07.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

селищних рад, сформованих і затверджених у процесі проведення загальнодержавної земельної реформи в Україні. Функцію повноцінного обліку земель як основного національного багатства держави і реально-го активу розвитку громад і регіонів у Державному земельному кадастрі не реалізовано, а статистичний облік земель ліквідовано.

За даними Держгеокадастру, станом на 25 травня 2023 р. до Державного земельного кадастру внесено відомості про межі 10 242 адміністративно-територіальних одиниць, або 35 % їх кількості¹². Тому очевидними є проблеми відсутності актуальних легітимних відомостей у Державному земельному кадастрі, зокрема, про встановлені (змінені) межі адміністративно-територіальних одиниць; ненадання Витягу з Державного земельного кадастру, який має містити каталог координат поворотних точок меж території, експлікацію категорій земель і угідь, хоча можливість його безоплатної видачі в режимі цифрової взаємодії відповідній сільській, селищній, міській, районній, обласній радам обумовлено в Законі України «Про землеустрій» (ст. 46-46¹). За таких обставин виникає ризик стагнації у сфері планування функціонально-просторового розвитку на місцевому рівні, куди зміщується фокус сучасної регіональної політики, зокрема, щодо обов'язкової розробки комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади. Саме з позиції узгодженості функціонально-просторового розвитку території ТГ цей документ імплементовано відповідним Законом України¹³ одночасно як містобудівну документацію на місцевому рівні й документацію із землеустрою, що визначає планувальну організацію, функціональне призначення території, основні принципи і напрями її формування, у тому числі етапність її освоєння, тощо. Відомості ж про об'єкти Державного земельного кадастру є вихідними даними також для розробки комплексного плану просторового розвитку території ТГ. Водночас Прикінцевими положеннями Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (розділ IV) внесено зміни до ч. 3 ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», якою визначено, що територіальні громади села, селища, міста, які добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом¹⁴. Проте в національному законодавстві дотепер немає визначеного законом порядку виходу із складу об'єднаної територіальної громади. Крім того, форсування процесу об'єднання територіальних громад призводило до колізійних наслідків, постаючи предметом судових розглядів.

¹² Наповненість кадастру. Державна служба України з питань геодезії, картографії і кадастру. URL: <https://land.gov.ua/>

¹³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель. Закон України № 711-IX (із змінами) від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>

¹⁴ Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України № 280/9750-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Для прикладу, 31 грудня 2022 р. набрала законної сили Постанова Верховного Суду України¹⁵, що не підлягає оскарженню в справі № 640/14698/20. Верховний Суд України підтвердив попередні рішення судів першої інстанції і апеляції, якими визнано протиправним і скасовано розпорядження Кабінету Міністрів України щодо включення Малехівської територіальної громади Жовківського району Львівської області до Львівської територіальної громади з адміністративним центром у Львові. Однак, незважаючи на легітимність даної Постанови Верховного Суду України, Малехівську територіальну громаду не внесено в чинний Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад (КАТОТТГ)¹⁶, а село Малехів (код КАТОТТГ UA46060250140022433) дотепер значиться в складі Львівської територіальної громади (код КАТОТТГ UA46060250000025047).

Закон України «Про засади державної регіональної політики»¹⁷ жодним чином не окреслює перспективи імплементації територій ОТГ у систему адміністративно-територіального устрою України, а також внесення змін до цієї системи у випадках виходу із складу об'єднаної територіальної громади чи її трансформації. Внесення змін до цього Закону аргументувалося саме необхідністю запровадження системного підходу до формування і реалізації державної регіональної політики з використанням оновленого інструментарію її здійснення, зокрема територіально орієнтованого і безпекового підходів. Однак у переліку законодавства з питань державної регіональної політики (ст. 5 Закону України «Про засади державної регіональної політики») дотепер не значаться Закони України «Про співробітництво територіальних громад»¹⁸ і «Про добровільне об'єднання територіальних громад»¹⁹.

Підкреслимо, що формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики з урахуванням документів Ради Європи і Європейського Союзу, відповідно до ст. 6 Закону України «Про засади державної регіональної політики»²⁰, визначено окремим напрямом цієї політики. Главою 5 розділу V Угоди про асоціацію між Украї-

¹⁵ Єдиний державний реєстр судових рішень: справа № 640/14698/20. № рішення 107036461. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107036461> (дата звернення: 10.05.2023).

¹⁶ Про затвердження Кодифікатора адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад. Наказ Міністерства розвитку громад та територій України № 290 (із змінами) від 26.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0290914-20#Text>

¹⁷ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

¹⁸ Про співробітництво територіальних громад. Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

¹⁹ Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України № 157-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

²⁰ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

ною та ЄС²¹ обумовлено, що національна статистична система має ґрунтуватися на фундаментальних принципах ООН щодо офіційної статистики з урахуванням *acquis* ЄС у сфері статистики, зокрема Кодексу норм європейської статистики, з метою гармонізації національної статистичної системи з європейськими нормами і стандартами. Відповідно до європейського правового регламентування, для забезпечення можливості збирання, складання й поширення європейської статистики на різних територіальних рівнях ЄС у кожній країні-члені створено територіальні одиниці, які відповідають загальній класифікації територіальних одиниць для статистики (*Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes — NUTS*), затвердженій Регламентом Європейського Парламенту і Ради²². Розмір адміністративних одиниць для конкретного рівня NUTS у державі-члені повинен перебувати в межах порогів чисельності населення, що чітко регламентовано.

Проте в Україні дотепер не передбачено законодавчого впровадження європейської класифікації NUTS з виокремленням місцевих адміністративних одиниць (LAU) на рівні NUTS-3; упровадження європейських підходів до типологізації територій; не розроблено системи критеріїв віднесення територій (громад, регіонів) до певного функціонального типу. Все це не дозволяє імплементувати кращі взірці європейського інструментарію регулювання регіонального розвитку.

У новостворених об'єднаних районах параметри чисельності населення не повністю гармонізовано з пороговими значеннями середнього розміру адміністративних одиниць за чисельністю населення рівня NUTS-3 [7, с. 52—53]. Наприклад, чисельність населення у Львівському, Донецькому, Одеському чи Харківському районах суттєво перевищує максимальний пороговий показник (800 тис. осіб) для рівня NUTS-3. Водночас найменшими сформовано Іщастинський і Сватівський райони Луганської області з чисельністю населення в них, відповідно, 81,2 тис. і 82,5 тис. осіб, що є майже вдвічі меншим від мінімального порогового значення для рівня NUTS-3. Прикметною також є перманентність контрверзи типологій функціональних типів територій у чинних правових актах держави (табл. 1).

Базовим компонентом співпраці в рамках Європейської політики добросусідства є смарт-спеціалізація. Ця концепція територіального розвитку широко впроваджується європейськими країнами протягом останнього десятиліття задля досягнення таких цілей регіональної політики, як згуртування, стимулювання місцевого економічного розвитку з акцентом на унікальний ендегенний потенціал громад і регіонів.

²¹ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

²² Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS). Access current version (13/11/2019). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02003R1059-20180118> (дата звернення: 11.05.2023).

Таблиця 1. Контент типології функціональних типів територій у законодавчих актах України

Типологія, виокремлена Генеральною схемою планування території України	Типологія, визначена засадами державної регіональної політики	Типологія, імплементована Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки
Території з інтенсивною, переважно промисловою, міською житловою і цивільною забудовою (зона урбанізації) Території переважно агропромислового виробництва і сільської забудови (зона сільськогосподарства) Території і об'єкти природно-заповідного фонду, ліси, водно-болотні угіддя, землі водного фонду, рекреаційного й оздоровчого призначення, інші природні території, важливі для збереження біологічного і ландшафтного різноманіття (зона національної екологічної мережі) Території (зона) радіаційного забруднення, у тому числі відчуження й обов'язкового відселення, гарантованого добровільного відселення, посиленого радіоекологічного контролю	Території відновлення Регіональні полюси зростання Території з особливими умовами для розвитку Території сталого розвитку	Прикордонні регіони Прикордонні території у несприятливих умовах Монофункціональні міста Сільські території у несприятливих умовах Агломерації Гірські території Українських Карпат Природоохоронні території і об'єкти Тимчасово окуповані території України Макрорегіон «Азов — Чорне море» Великі міста Середні міста Малі міста Зони впливу міжнародних транспортних коридорів

Джерело: складено авторами за: Про Генеральну схему планування території України. Закон України № 3059-ІІІ (із змінами) від 07.02.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>; Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>; Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

З позиції підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів України Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки²³ намічено забезпечити приєднання всіх регіонів України до Європейської платформи смарт-спеціалізації (S3 Platform) з метою відкриття доступу до інструментів цієї платформи. Національною економічною стратегією на період до 2030 року²⁴ заплановано включення напряму підтримки розвитку регіональної смарт-спеціалізації до оновленої Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Проте чинним Законом України «Про засади державної регіональної політики»²⁵ дотепер не регламентовано впровадження європейської методології смарт-спеціалізації, що посилює складність цієї проблеми. Так, в Україні:

- не встановлено жодної законодавчої вимоги щодо визначення на засадах смарт-спеціалізації власне окремих пріоритетів, цілей чи завдань Державної стратегії регіонального розвитку; жодним законодавчим актом не регламентовано обов'язок органів виконавчої влади і місцевого управління виступати ініціаторами й активними учасниками реалізації наукової та інноваційної політики на основі смарт-спеціалізації;

- не поєднано визначені відповідним Законом України²⁶ напрями державної регіональної політики з реалізацією Стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011—2023 роки, встановлених ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»²⁷;

- відсутній завершений інституційно-правовий механізм верифікації регіональних стратегій на відповідність положенням Державній стратегії регіонального розвитку, які є документами державного планування й повинні розроблятися з урахуванням вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку»²⁸;

- не регламентовано жодним документом держави механізм розробки і затвердження стратегій розвитку територіальних громад на засадах смарт-спеціалізації.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель»²⁹ імплементовано кон-

²³ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 05.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

²⁴ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України № 179 (із змінами) від 03.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25>

²⁵ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

²⁶ Там само.

²⁷ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України № 3715-VI від 08.09.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

²⁸ Про стратегічну екологічну оцінку. Закон України № 2354-VIII від 09.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>

²⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель. Закон України № 711-IX (із змінами) від 17.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>

цепцію інтегрованого розвитку території територіальної громади як документ стратегічного планування, що визначає довгострокові, міждисциплінарні, просторові та соціально-економічні пріоритети розвитку території громади. Проте в оновленому Законі України «Про засади державної регіональної політики»³⁰ цю концепцію не віднесено до документів стратегічного планування державної регіональної політики. Жодним актом законодавства України не передбачено розроблення національної концепції просторового розвитку. Прикметно, що реалізація таких концепцій є поширеною практикою в Європейському Союзі щодо впровадження Керівних принципів сталого просторового розвитку європейського континенту. Прикладом може бути польська Концепція національного просторового розвитку до 2030 р. (KPZK 2030)³¹.

Державну регіональну політику в преамбулі Закону України «Про засади державної регіональної політики»³² зафіксовано як складову частину внутрішньої політики України. Це вказує на необхідність узгодження засад державної регіональної політики із засадами внутрішньої політики, визначеними чинним Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»³³. Так, відповідно до ст. 1 цього Закону, засади внутрішньої і зовнішньої політики визначають *принципи і пріоритети* державної політики у відповідних сферах, зокрема: розбудови державності — ст. 3; розвитку місцевого самоврядування і стимулювання розвитку регіонів — ст. 4; формування інститутів громадянського суспільства — ст. 5; національної безпеки і оборони — ст. 6; економічної сфери — ст. 7; соціальної сфери — ст. 8; екологічної сфери і сфери техногенної безпеки — ст. 9; гуманітарної сфери — ст. 10. Отже, очевидною є необхідність систематизації принципів і пріоритетів державної регіональної політики у відповідних сферах згідно з положеннями даного Закону України.

Проте внаслідок прийняття іншого Закону України³⁴ у ст. 6 Закону України «Про засади державної регіональної політики» замість терміна «пріоритети державної регіональної політики» імплементовано термін «напрями державної регіональної політики». При цьому згуртованість держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому і просторовому вимірах одночасно тлумачиться як прин-

³⁰ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

³¹ Konceptja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Wydawnictwo “Monitor Polski” Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2012. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20120000252/O/M20120252-1.pdf>

³² Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

³³ Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України № 2411-VI від 01.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

³⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій. Закон України № 2389-IX від 09.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#n41>

цип державної регіональної політики (п. 7 ст. 3) і як окремий напрям цієї політики (п. 3 ст. 6). Утім жодного критерію чи показника в контексті досягнення такої згуртованості, а також реалізації інших напрямів державної регіональної політики не визначено.

Варто згадати, що лідери країн Євросоюзу на соціальному саміті в Порту підтвердили три основні цілі, визначені Єврокомісією (ЄК) у плані дій з соціальних прав на період до 2030 року³⁵, зокрема:

- 78 % громадян ЄС віком від 20 до 64 років повинні мати роботу;
- не менше 60 % усіх дорослих повинні щороку брати участь у заходах безперервного навчання;
- кількість людей, що перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, має бути скорочена, як мінімум, на 15 млн, серед них не менше 5 млн дітей.

Вагомим інструментом упровадження відповідних змін у нових умовах постає План дій Ради Європи для України на 2023—2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова»³⁶, що також передбачає підтримку програми реформ у рамках європейської перспективи України з тим, щоб поєднати європейську перспективу і процес відновлення України і, відповідно до рішення Європейської Ради від 23 червня 2022 р., надати їй статусу кандидата в ЄС, а також зобов'язань, узятих на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Лугано (Швейцарія) 4—5 липня 2022 р. Підкреслимо, що за результатами конференції представниками понад 40 країн і близько 20 міжнародних організацій схвалено Декларацію Лугано, у якій сформульовано Керівні принципи процесу відновлення України — «принципи Лугано»³⁷, які, на нашу думку, акумулюють європейські критерії і методи сталого розвитку держави та її регіонів на довгостроковий повоєнний період. З огляду ж на змістовність, чіткість і невідворотність дотримання, цей документ є релевантною основою для належної конкретизації принципів державної регіональної політики в Україні (табл. 2).

У даному контексті також варто врахувати презентовану на 48-му Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) нову систему оцінювання економічного розвитку країн та їх рейтингів — за індексом інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index — IDI)³⁸, який визнано релевантнішим, ніж показник ВВП на душу населення. Індекс ін-

³⁵ Європейський соціальний саміт у Порту визначив головні цілі ЄС до 2030 року. *Interfax Україна*. 2021. 08 трав. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/742660.html> (дата звернення: 15.05.2023).

³⁶ План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023—2026. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

³⁷ Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 «Lugano Declaration». Lugano, 4-5 July, 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/URC_Declaration_v21.pdf

³⁸ The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. World Economic Forum. Committed to improving the state of the world. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf

Таблиця 2. Компаративний огляд Керівних принципів процесу відновлення України («принципів Лугано») і принципів державної регіональної політики

Керівні принципи процесу відновлення України («принципи Лугано»)	Принципи державної регіональної політики
<i>Партнерство</i> — процес відновлення очолює й спрямовує Україна, і він здійснюється в співпраці з її міжнародними партнерами. Зусилля з відновлення повинні базуватися на надійному і безперервному оцінюванні потреб, узгоджених пріоритетах, спільному плануванні результатів, підзвітності фінансових потоків та ефективній координації	<i>Співробітництво</i> — узгодження цілей, пріоритетів, заходів і дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, забезпечення співробітництва між ними під час формування й реалізації державної регіональної політики <i>Координація</i> — взаємозв'язок і узгодженість довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному і місцевому рівнях <i>Історична спадкоємність</i> — урахування і збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів <i>Об'єктивність</i> — розроблення всіх документів, що визначають державну регіональну політику, на основі показників, яких реально досягти і можливо оцінити
<i>Спрямованість на реформи</i> — процес відновлення повинен сприяти прискоренню, поглибленню, розширенню і досягненню зусиль України щодо впровадження реформ та їх стійкості відповідно до європейського шляху України	<i>Згуртованість</i> — забезпечення просторової, політичної, економічної, соціальної, гуманітарної єдності України
<i>Прозорість, підзвітність, верховенство права</i> — процес відновлення повинен бути прозорим і підзвітним українському народу. Слід систематично зміцнювати верховенство права і викорінювати корупцію. Усі види фінансування потреб відновлення мають бути чесними і прозорими	<i>Законність</i> — відповідність Конституції і законам України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. <i>Паритетність</i> — забезпечення рівних можливостей доступу об'єктів державної регіональної політики до ресурсів державної фінансової підтримки регіонального розвитку
<i>Демократична участь</i> — процес відновлення має бути зусиллям усього суспільства і ґрунтуватися на демократичній	<i>Відкритість</i> — забезпечення вільного доступу до інформації, що визначає державну регіональну політику і є в розпорядженні органів

участі населення, включно з внутрішньо переміщеними особами і тими, хто повертається з-за кордону, на місцевому самоврядуванні та ефективній децентралізації <i>Залучення багатьох стейкхолдерів</i> — процес відновлення має сприяти співпраці між національними і міжнародними суб'єктами, які включають також представників приватного сектору, промисловця суспільства, наукових кіл і місцевих органів влади <i>Гендерна рівність та інклюзія</i> — процес відновлення має бути інклюзивним і забезпечувати гендерну рівність і повагу до прав людини, включно з економічними, соціальними і культурними правами. Відновлення має принести користь кожному, і ніхто з членів суспільства не повинен залишитись осторонь. Потрібно зменшити нерівність <i>Сталий розвиток</i> — процес відновлення має забезпечити стійку відбудову України відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року і Паризької угоди через інтеграцію соціальних, економічних і екологічних аспектів, включно із «зеленим переходом»	державної влади, влади Автономної Республіки Крим і місцевого самоврядування <i>Субсидіарність</i> — реалізація владних повноважень на найнижчому рівні управління, на якому це є найбільш ефективним <i>Рівні права й можливість жінок і чоловіків</i> — відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі, забезпечення рівних умов для реалізації прав жінок і чоловіків <i>Інклюзивність</i> — дотримання інтересів осіб з особливими потребами шляхом урахування при формуванні й реалізації державної регіональної політики спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації такими особами їхніх прав і основоположних свобод <i>Етнокультурний розвиток</i> — відродження етнічної самосвідомості, збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності <i>Сталий розвиток</i> — розвиток суспільства для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь <i>Інтегрований розвиток</i> — поєднання галузевого і територіального підходів для розвитку територіальної громади і / або регіону, що забезпечує соціально-економічний і культурний розвиток територій
---	--

Джерело: складено авторами за: Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 «Lugano Declaration». Lugano, 4-5 July, 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/URC_Declaration_v21.pdf; Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

кклюзивного розвитку, концепцію якого було розроблено ОЕСР ще у 2012 р., є розширеною оцінкою соціально-економічного розвитку, яка враховує 12 показників, об'єднаних у три групи:

- зростання і розвиток (ВВП на душу населення, продуктивність праці, здорова тривалість життя, зайнятість);
- інклюзивність (нерівність доходів, рівень бідності, нерівність багатства, медіанний дохід (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення;
- рівність між поколіннями і стійкість (чисті заощадження, викиди CO₂ на одиницю ВВП, державний борг, відношення населення працездатного віку до непрацездатного).

На нашу думку, методологію індексу інклюзивного розвитку доцільно імплементувати саме Законом України «Про засади державної регіональної політики» і активно використовувати для моніторингу й оцінювання реалізації державної регіональної політики, позаяк при оновленні цього документа з його тексту виключено індекс регіонального людського розвитку, який слугував інтегрованим показником державної регіональної політики щодо оцінки територіальної диференціації на регіональному рівні.

Важливо, що положеннями ст. 13 оновленого Закону України «Про засади державної регіональної політики»³⁹ виокремлено повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує *формування* державної регіональної політики (ч. 1 ст. 13) і повноваження центрального органу виконавчої влади, що *реалізує* державну регіональну політику (ч. 2 ст. 13). Крім того, ч. 3 ст. 13 цього Закону встановлено, що повноваження у сфері державної регіональної політики інших центральних органів виконавчої влади визначаються Конституцією України. Проте з 17 травня 2023 р. Кабінет Міністрів України визначив Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (Мінінфраструктури) головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що *забезпечує формування і реалізує державну регіональну політику*⁴⁰, здійснює координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо формування і реалізації цієї політики. Однак це не вирішило питання відсутності ідентифікації повноважень інших центральних органів виконавчої влади щодо регулювання регіонального розвитку, а неузгодженість діяльності органів виконавчої влади різних рівнів у сфері державної регіональної політики обумовлює ризик стагнації у цій сфері.

Таким чином, для забезпечення формування дієвої взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави,

³⁹ Про засади державної регіональної політики. Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

⁴⁰ Про внесення зміни до пункту 1 Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Постанова Кабінету Міністрів України № 40 від 17.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-2023-%D0%BF#Text>

регіонів і ТГ доцільно внести системні зміни до Закону України «Про засади державної регіональної політики», наприклад:

- ч. 1 ст. 7 викласти в такій редакції: «Державна регіональна політика здійснюється з урахуванням напрямів державної регіональної політики, визначених цим Законом, відповідно до Національної концепції просторового розвитку, регіональних концепцій просторового розвитку, концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади, які є основою системи взаємопов'язаних документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики. Національна концепція просторового розвитку, регіональні концепції просторового розвитку, концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади є документами стратегічного планування, що розробляються і визначають довгострокові, міждисциплінарні, просторові й соціально-економічні пріоритети збалансованого розвитку відповідної території у порядку, визначеному законом.»;

- ч. 6 ст. 7 доповнити реченням такого змісту: «Розроблення документів щодо відновлення і розвитку регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, здійснюється з урахуванням Національної концепції просторового розвитку, регіональних концепцій просторового розвитку, концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади, документів державного прогнозування і державного планування, визначених законодавством.»;

- ст. 23 доповнити ч. 6 такого змісту: «Моніторинг державної регіональної політики здійснюється з урахуванням розширеної оцінки соціально-економічного розвитку — індексу інклюзивного розвитку (Inclusive Development Index — IDI).»

З огляду на невідворотність забезпечення збалансованості функціонально-просторового регіонального розвитку важливо здійснити законодавче врегулювання:

- узгодження засад державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України з Керівними принципами процесу відновлення України — «принципами Лугано» і Керівними принципами сталого просторового розвитку європейського континенту;

- впровадження класифікації територіальних одиниць для статистики NUTS і європейської методології щодо територіальних типологій, включаючи регламентацію функціональних типів територій, критерії їх виокремлення, ідентифікації та стимулювання розвитку;

- імплементації інноваційної моделі функціонально-просторового розвитку території на основі смарт-спеціалізації як стратегічно визначеної, вертикально інтегрованої, інституційно впорядкованої моделі збалансованого регіонального розвитку в контексті оптимізації інноваційного використання потенціалу конкретної території;

- упровадження механізму формування документації з просторового планування в режимі геоінформаційної платформи «Планування просторового розвитку» як інтегрованого й орієнтованого на місця уні-

кального інструменту політики функціонально-просторового розвитку території і трансформації соціально-економічного середовища з урахуванням Європейського зеленого курсу;

- ідентифікації на місцевості й у системі Державного земельного кадастру меж новостворених районів, об'єднаних територіальних громад і населених пунктів, що віднесені до юрисдикції цих громад. Проведення в їх межах суцільної інвентаризації земельних і майнових активів, їх реєстрація в Державному земельному кадастрі й / або Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

- ідентифікації у державній статистичній і податковій звітності результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання за місцем її здійснення в межах конкретної земельної ділянки, зареєстрованої у Державному земельному кадастрі відповідно до виду її цільового призначення.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах державна регіональна політика постає основним інструментом забезпечення збалансованого регіонального розвитку на основі оптимізації функціонально-просторових змін. Практика формування і реалізації державної регіональної політики, стан моніторингу та оцінки її результативності з урахуванням теперішніх децентралізаційних перетворень свідчать про наявність проблем, що потребують розв'язання на законодавчому рівні. До основних напрямів формування дієвої взаємопов'язаної системи планування функціонально-просторового розвитку держави, регіонів і територіальних громад, на нашу думку, належать:

- узгодження засад державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України з Керівними принципами процесу відновлення України («принципами Лугано») і Керівними принципами сталого просторового розвитку європейського континенту;

- імплементація Національної концепції просторового розвитку, регіональних концепцій просторового розвитку, концепції інтегрованого розвитку території ТГ як документів, що визначають довгострокові, міждисциплінарні, просторові й соціально-економічні пріоритети збалансованого розвитку відповідної території, є основою системи взаємопов'язаних документів стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики;

- упровадження інноваційної моделі функціонально-просторового розвитку території на основі смарт-спеціалізації як стратегічно визначеної, вертикально інтегрованої, інституційно впорядкованої моделі збалансованого регіонального розвитку в контексті оптимізації інноваційного використання потенціалу конкретної території;

- імплементація класифікації територіальних одиниць для статистики (NUTS), затвердженої Регламентом Європейського Парламенту і Ради та європейської методології щодо територіальних типологій;

- упровадження механізму формування документації з просторового планування в режимі геоінформаційної платформи «Планування просторового розвитку» як інтегрованого й орієнтованого на місця унікального інструменту політики функціонально-просторового розвитку території і трансформації соціально-економічного середовища з урахуванням Європейського зеленого курсу;

- ідентифікація на місцевості й у системі Державного земельного кадастру меж новостворених районів, об'єднаних територіальних громад і населених пунктів, що віднесені до юрисдикції цих громад; проведення суцільної інвентаризації земельних і майнових активів, їх реєстрації і обліку як основи розвитку громад;

- ідентифікація в державній статистичній і податковій звітності результатів економічної діяльності суб'єктів господарювання за місцем її здійснення в межах конкретної земельної ділянки;

- моніторинг державної регіональної політики з урахуванням розширеної оцінки соціально-економічного розвитку — індексу інклюзивного розвитку.

Запровадження цих заходів створить підґрунтя для належного правового врегулювання в актах законодавства України концепту цілеспрямованої трансформації і впорядкування соціально-економічного простору з позиції структурно-функціонального взаємозв'язку природних і соціально-економічних процесів, а також позитивно вплине на якість державної регіональної політики. Детермінантою збалансованості й стабільності державної регіональної політики є регламентація регуляторних аспектів цієї політики виключно законами держави без жодного перенесення на підзаконний рівень, що відповідатиме загальновизнаному принципу верховенства права, визначеного Конституцією України і підтримуваного Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, адекватній правовій імплементації європейських засад інтегрованого просторового розвитку; сприятиме ефективному функціонуванню місцевого самоврядування як дієвого інструменту сталого розвитку держави.

Статтю підготовлено в межах виконання НДР «Трансформація моделі просторового розвитку України» (№ державної реєстрації 0122U002055).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Руденко Л., Лісовський С., Маруняк Є. Дилеми регіонального розвитку в Україні. *Український географічний журнал*. 2020. № 3 (111). С. 36—45. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036>
2. Олексюк Г.В., Куйбіда С.В., Лисяк Н.М., Попадинець Н.М. Організація планування розвитку територій у контексті децентралізації державного управління: поєднання інтегрованих, просторових та економічних підходів. *Економіка України*. 2021. № 11. С. 23—38. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.11.023>
3. Снігова О.Ю. Просторовий вимір інклюзивності в умовах становлення «нової» регіональної політики. *Український географічний журнал*. 2020. № 2. С. 38—44. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038>

4. Бузун О. Концепт інтегрованого розвитку самоврядних територій. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4. С. 159—165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_25
5. Матвієнко Р.О. Механізм формування категорії «простір». *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6 (144). С. 17—20.
6. Корецька Н.І. Удосконалення територіальної організації банківської системи регіонів України. Дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05. Луцький національний технічний університет, 2009. 279 с.
7. Сторонянська І.З., Залуцький І.Р. Методичні підходи до виокремлення та ідентифікації сільських територій (у контексті імплементації європейського досвіду). *Економіка України*. 2020. № 11. С. 41—59. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.041>

Надійшла 22.06.2023

Прорецензована 07.07.2023

Доопрацьована 24.08.2023

Підписана до друку 29.08.2023

REFERENCES

1. Rudenko L., Lisovskyi S., Maruniak Eu. Dilemmas of regional development in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 2020, No. 3 (111), pp. 36-45. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.03.036> [in Ukrainian].
2. Oleksyuk H., Kuibida S., Lysyak N., Popadynets N. Organization of territorial development planning in the context of decentralization of public administration: combination of integrated, spatial and economic approaches. *Economy of Ukraine*, 2021, No. 11, pp. 23-38. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.11.023> [in Ukrainian].
3. Snigova O.Yu. The spatial dimension of inclusivity under conditions of “new” regional policy formation. *Ukrainian Geographical Journal*, 2020, No. 2, pp. 38-44. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.038> [in Ukrainian].
4. Buzun O. Concept of integrated development of self-governing territories. *Public administration and local government*, 2018, Vol. 4, pp. 159-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2018_4_25 [in Ukrainian].
5. Matviyenko R.O. Formation mechanism for the category "space". *Actual problems of economics*, 2013, No. 6 (144), pp. 17-20 [in Ukrainian].
6. Koretska N.I. Improvement of territorial organization of the banking system of regions of Ukraine. PhD Thesis (Econ.). Lutsk National Technical University, 2009 [in Ukrainian].
7. Storonyanska I, Zalutsky I. Methodical approaches to distinguishing and identifying rural areas (in the context of the implementation of European experience). *Economy of Ukraine*, 2020, No. 11, pp. 41-59. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.041> [in Ukrainian].

Received on June 22, 2023

Reviewed on July 7, 2023

Revised on August 24, 2023

Signed for printing on August 29, 2023

Iryna Storonyanska, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Deputy Director for Scientific Work
Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine
Ivan Zalutskyi, PhD (Econ.), Associate Professor,
Senior Research Fellow of the Department of Spatial Development
Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine

DETERMINATION OF REGIONAL POLICY PRINCIPLES
IN THE CONTEXT OF CURRENT SPATIAL
DEVELOPMENT CHALLENGES IN UKRAINE

The problem of formulating the regional policy principles in Ukraine is considered in the context of current spatial development challenges, the use of territorially oriented and security approaches. The problem areas in the regulatory and legal mechanism of state regional policy have been identified, namely: the regulation of the regulatory aspects of state regional policy exclusively by law and the implementation of European instruments in the field of regional development; implementation of territorial communities' territories into the national system of administrative and territorial organization; unification of typologies for the functional types of territories in current legal acts of the state; effective coordination and integration of various policies in the field of regional development.

Proposals have been developed for a set of legislative changes in the context of forming an efficient interlinked planning system for the functional and spatial development of the state, regions, and territorial communities, which provide for: harmonizing the principles of state regional policy as a component of Ukraine's internal policy with the Guiding Principles for the Recovery Process in Ukraine (the Lugano Principles) and the Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent; implementation of national spatial development conception, regional spatial development conceptions, integrated development conception for territorial community's territory as documents that determine the long-term, interdisciplinary, spatial and socio-economic priorities of the balanced development of corresponding territory and are the basis of the system of interlinked strategic planning documents and the implementation of state regional policy; implementation of an innovative smart specialization-based model of functional and spatial development of the territory; implementation of mechanism for creating spatial planning documentation via the geo-informational platform Spatial Development Planning as an integrated and site-oriented unique policy tool for functional and spatial development of the territory and transformation of the socio-economic environment taking into account the European Green Deal.

Keywords: *spatial development; spatial development challenges; determination of state regional policy principles.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.044>

УДК 336.221.4

JEL: H20, H27, H29

Н.Б. ФРОЛОВА, канд. екон. наук,
старший науковий співробітник відділу публічних фінансів
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: nata.frolova99@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7979-950X>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ У ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ І ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Узагальнено міжнародний досвід реформування систем оподаткування доходів у воєнних і поствоєнних умовах, зокрема, проведено порівняння підходів до реформування податкових систем у США, Швеції, Данії, Франції і Великій Британії. Показано, що тактика оподаткування надприбутків тривалий час широко практикувалася після закінчення війни, у постпандемічний період і під час сучасної енергетичної кризи в країнах ЄС.

Ключові слова: податок на багатство; внесок солідарності з надприбутків; воєнний стан; постпандемічний період.

В умовах воєнного стану важливими чинниками акумулювання податкових надходжень є збереження існуючої податкової бази і пошуки можливостей її розширення за рахунок нових джерел податкових надходжень. З огляду на це, тривають дискусії навколо доцільності зниження порівняно з європейськими у воєнних і поствоєнних умовах ставок основних податків, передусім податку на прибуток підприємств. Прихильники такої ідеї посиляються на досвід деяких європейських країн, зокрема Ірлан-

Ц и т у в а н н я: Фролова Н.Б. Міжнародний досвід реформування системи оподаткування доходів у постпандемічний і воєнний періоди. *Економіка України*. 2023. № 10. С. 44—57. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.044>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

дії, де дійсно застосовується одна з найнижчих ставок корпоративного податку в Європі — 12,5 %¹. Утім, слід зазначити, що в Ірландії зниження базової ставки податку на прибуток сталося не за рік чи два, а відбувалося поступово, протягом майже 15 років: з 50 % у 1988 р. до 12,5 % у 2003 р. Експерти також визнають, що важливий вплив на інвестиційну привабливість Ірландії порівняно з іншими країнами з низьким рівнем оподаткування справив той факт, що вона є членом ЄС [1]. Відсутність гарантій економічних свобод (зокрема, свободи бізнесу, свободи торгівлі, податкової свободи, свободи інвестицій тощо) і наявність корупції у країні нівелюють переваги скорочення податкового рівня з точки зору можливостей для її інвестиційного розвитку і економічного зростання [2]. Так, Україна в рейтингу країн за індексом економічної свободи у 2020 р. посіла 126-те місце, тоді як, наприклад, Ірландія — 10-те². У свою чергу, А. Соколовська аргументує позицію, що зниження ставок податків не гарантує зменшення масштабів неофіційної діяльності. На основі аналізу фіскальної ефективності податків, ставки яких пропонується знизити, і податків-компенсаторів вона вказує на наявність високих фіскальних ризиків радикального зниження ставок бюджетоутворюючих податків і неможливість такого їх зниження під час війни [3]. З огляду на це, апробація міжнародного досвіду для цілей реалізації вітчизняної податкової політики, на нашу думку, має відбуватися з урахуванням особливостей, притаманних країнам у воєнний і поствоєнний періоди.

Отже, **мета статті** — узагальнити історичний досвід різних країн з реформування систем оподаткування доходів в умовах війни, у поствоєнному і постпандемічному періодах.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ У ВОЄННИЙ І ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОДИ НА ПРИКЛАДІ США І ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Американські науковці С. Бенк і К. Старк зазначають, що історію американської податкової системи можна написати як історію воєн, у яких були задіяні США. Починаючи з англо-американської війни 1812 р., під час кожної війни відбувалося збільшення рівня оподаткування й навіть впроваджувалися спеціальні воєнні збори. Зміни в оподаткуванні під час воєн були обумовлені, з одного боку, зростаючою потребою в державних видатках на фінансування війни (наприклад, під час Другої сві-

¹ Україна має моральне право встановити низьку ставку податку на прибуток на післявоєнний період, — автор податкової реформи. *Українські новини*. 2022. 24 бер. URL: <https://ukranews.com/ua/news/922883-ukrayina-maye-moralne-pravo-vstanovyty-nyzku-stavku-podatku-na-prybutok-na-pislyavoyennyj-period> (дата звернення: 02.07.2023).

² Economic Freedom. *Fraser Institute*. URL: <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&year=2020&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&sort-field=country&so> (дата звернення: 28.07.2023).

тової війни бюджетний дефіцит США становив понад 30 % ВВП), а з іншого — згуртованістю суспільства навколо «прапора». Люди погоджувалися на вищі податки, оскільки вважали їх своєрідною платою за свою свободу й безпеку, а також підтримкою тих, хто бився на війні [4, р. 70]. Як висловився американський політолог Д. Мейхью, «...податки ніколи не бувають популярними, але вони ніколи не бувають більш популярними, ніж під час війни». Так, за Громадянської війни в США, наприклад, були запроваджені податок на спадщину і податок на доходи фізичних осіб, яким оподатковувалися доходи заможних верств населення. За Другої світової війни в 1942 р. цей податок став масовим і поширився майже на всі верстви населення. Тоді ж було запроваджено так званий «акцизний збір на оборону» (Defense tax stamp), який стягувався з автомобілів, що в'їжджали в США³.

Утім на початку війни у В'єтнамі в 1962—1964 рр. уряд Дж. Кеннеді не лише не підвищив податки, а, навпаки, навіть знизив податковий тягар, оскільки передбачалося, що війна буде нетривалою і недорогою. Однак уже в 1968 р. було встановлено надбавку в розмірі 10 % до чинної ставки податків на доходи фізичних осіб і на прибуток підприємств⁴.

На відміну від попередніх воєн, під час війни в Іраку (2003—2011 рр.) уряд Дж. Буша-мол. не підвищив податки, хоча, за останніми даними, США витратили на цю війну понад 1,9 трлн дол.⁵ На думку багатьох експертів, основним чинником цієї «історичної аномалії» був політичний тиск з боку опозиції, яка виступала проти війни в Іраку. Не останню роль у цьому також відіграв той факт, що, оскільки з 1973 р. в США скасовано призов і збройні сили формуються на контрактній основі, американські платники податків уже не мають такого прагнення зазнавати фінансових збитків під час війни, як за часів, коли у воєнних діях брали участь пересічні громадяни [4].

У період світових воєн уряд Великої Британії, як і США, вдавався до збільшення податків і, насамперед, податків на доходи фізичних осіб і на спадщину для найбагатших верств населення. Так, максимальна гранична ставка податку на доходи зросла з 75 % у 1938 р. до 98 % у 1941 р. і залишалася на цьому рівні до 1952 р., опустившись до 89 % лише у 1978 р. Максимальна ставка податку на спадщину зросла з 50 % у 1938 р. до 65 % під час війни, а в період з 1949 по 1968 р. цей податок стягувався за ставкою 80 %. Завдяки цьому Британія відновила свій економічний розвиток і змогла

³ War Tax Resistance. NWTRCC. URL: <https://nwtrcc.org/resist/war-tax-resistance/> (дата звернення: 20.07.2023).

⁴ Rosenbaum D.E. History shows tax cuts seldom mix with a war. *The Gainesville Sun*. 2003. Mar 08. URL: <https://www.gainesville.com/story/news/2003/03/09/history-shows-tax-cuts-seldom-mix-with-a-war/31630423007/> (дата звернення: 15.07.2023).

⁵ Crawford N.C. The Iraq War has cost the US nearly \$2 trillion. *Military Times*. 2020. Feb 06. URL: <https://www.militarytimes.com/opinion/commentary/2020/02/06/the-iraq-war-has-cost-the-us-nearly-2-trillion/> (дата звернення: 16.07.2023).

побудувати державу загального добробуту⁶. Варто наголосити, що другим за значенням після податку на доходи фізичних осіб у Великій Британії у період з 1918 по 1926 р. був податок на надприбутки (Excess profits duty), який було запроваджено як тимчасовий захід із залучення доходів на тлі зростаючого дефіциту бюджету. На його частку в 1920—1921 рр. припало понад 32 % податкових надходжень бюджету держави [5, р. 4].

Застосування податку на надприбутки підприємств було досить поширеним явищем під час Першої світової війни, причому не лише в європейських країнах, а й у США, Канаді й навіть Австралії та Новій Зеландії. Одним з перших цей податок запровадив у 1915 р. уряд Данії з метою оподаткування надприбутків підприємств — експортерів продуктів харчування до Німеччини, завдяки чому він дістав назву «податку на гуляш». Цей податок стягувався за прогресивною шкалою ставок, що варіювалися в межах від 8 до 20 %.

Водночас у переважній більшості країн ставки податку на надприбутки були істотно вищими і сягали, наприклад, у США 95 %, у Великій Британії — 80 %, у Канаді — 75 %, у Франції — 60 %. Цим податком обкладалися надприбутки, тобто суми, що перевищували «довоєнний стандартний прибуток підприємств», який визначався, як правило, або як середньорічний прибуток підприємства за останні два-три роки (іноді п'ять), що передували початку світової війни, або як частка капіталу, яку мало підприємство станом на кінець останнього року перед війною, що розраховувалась із застосуванням законодавчо встановленого коефіцієнта (його рівень у Великій Британії варіювався в межах від 6 до 8 %). Після початку Другої світової війни уряди Великої Британії, Канади і США відновили податок на надприбуток. Так, у США в 1943 р. його надходження забезпечили майже 22 % сукупних доходів бюджету, що становило близько 2,2 % ВВП [6].

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ У ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ПЕРІОД

Акумуляування додаткових бюджетних коштів шляхом оподаткування надприбутків набуває особливої актуальності в наш кризовий час. Так, у відповідь на глобальну соціально-економічну кризу, спричинену як негативними наслідками пандемії COVID-19, так і зростанням цін на енергоносії через воєнну агресію РФ, Рада ЄС 30 вересня 2022 р. затвердила проєкт одноразового загальноєвропейського податку, який повинні будуть сплатити всі учасники паливно-енергетичного ринку (за невеликим винятком) паралельно з податком на прибуток підприємств,

⁶ Kenner D. Post-war reconstruction involved taxing richest — it could be a model for building a low carbon economy. *The Conversation*. 2020. May 08. URL: <https://theconversation.com/post-war-reconstruction-involved-taxing-richest-it-could-be-a-model-for-building-a-low-carbon-economy-137717> (дата звернення: 25.07.2023).

що дістав назву «внесок солідарності з надприбутків» (solidarity contribution on excess profit). Колишній прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон вважає справедливим оподатковувати більше тих, хто має більше ресурсів, і натомість надати допомогу тим, хто опинився в стані безробіття і боргів: «Подібно до того, як тих, хто має ширші плечі, просили взяти участь у війні, так найбагатші повинні допомогти громадам стати на ноги сьогодні»⁷.

Мінімальна ставка, за якою уряди країн ЄС можуть стягувати внесок солідарності з надприбутків, становить 33 %, а максимальна є необмеженою, тобто аж до 100 %. Більшість країн ЄС запровадила внесок солідарності з надприбутків за мінімальною ставкою 33 %, винятками є Ірландія (75 %), Чехія й Румунія (по 60 %), Словаччина (55 %), Італія (50 %) і Австрія (40 %) ⁸. Базою внеску солідарності є надприбуток, що перевищує середньорічний прибуток паливно-енергетичних компаній, отриманий ними за чотири роки в період з 2018 по 2021 р. з урахуванням індексації (коефіцієнт індексації залежить від країни, наприклад, у Данії він становить 20 % ⁹). Слід зазначити, що внесок солідарності з надприбутків не вираховується з бази звичайного податку на прибуток, який також сплачується паливно-енергетичними компаніями.

Досвід США показує: чим вищий рівень доходу, тим меншою є податкова свідомість платників. Наприклад, максимальна гранична ставка податку на доходи в 1960 р. в США становила 91 %, однак тоді ж ефективна ставка оподаткування доходів заможних верств населення була на рівні лише 20 % [7, р. 319]. Основна проблема в тому, що сукупний дохід заможних верств населення менше ніж на 10 % складається із заробітної плати, а решту забезпечують нетрудові доходи, які, як правило, оподатковуються за пільговими ставками; крім того, він є менш контрольованим з точки зору податкового аудиту. Відтак, одним з основних заходів протидії податковим ухиленням експерти вважають усунення лазівок у податковому законодавстві для мінімізації заможними верствами населення своїх податкових зобов'язань. У цьому контексті експерти американського Ко-

⁷ Kenner D. Post-war reconstruction involved taxing richest — it could be a model for building a low carbon economy. *The Conversation*. 2020. May 08. URL: <https://theconversation.com/post-war-reconstruction-involved-taxing-richest-it-could-be-a-model-for-building-a-low-carbon-economy-137717> (дата звернення: 25.07.2023).

⁸ Nicolay K., Steinbrenner D., Woelfing N., Spix J. The effectiveness and distributional consequences of excess profit taxes or windfall taxes in light of the Commission's recommendation to Member States. *European Parliament*. 2023. March. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740076/IPOL_STU\(2023\)740076_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/740076/IPOL_STU(2023)740076_EN.pdf)

⁹ The Danish Government recently published a draft bill introducing a 33% tax — a solidarity contribution on energy companies' income subject to corporation tax and a cap on revenues from electricity generation. *KPMG*. 2023. Feb 19. URL: <https://kpmg.com/dk/en/home/insights/2023/02/taxation-of-windfall-profits.html> (дата звернення: 20.07.2023).

мітету з оподаткування (The Joint Committee on Taxation) зазначають, що різні види доходів, у тому числі дивіденди і приріст капітальної вартості активів, мають оподатковуватися на рівні звичайних доходів [7, р. 335].

Наприкінці 1980-х — початку 1990-х років у більшості економічно розвинутих країн Європи і світу прокотилася хвиля зниження податків на доходи і капітал для заможних верств населення, стимулом для чого став розвиток економічної теорії просочування (trickle-down theory), основна ідея якої полягає в тому, що податки на підприємства і заможних у суспільстві повинні бути зменшені як засіб стимулювання інвестицій у бізнес, і цим вони будуть корисними суспільству в цілому. Так, наприклад, у США податкові скорочення для багатіїв відбулися за часів президентства Р. Рейгана у два етапи: спочатку в рамках податкової реформи 1982 р., а потім у 1986—1987 рр. В Австрії відповідні податки були знижені в 1989 р., Швеції — у 1991 р., Норвегії — у 1992 р. [8, р. 546—547]. Утім численні дослідження, проведені з того часу, емпірично довели хибність даної теорії [9].

Податки на багатство, в основному, запроваджувались як форма соціальної солідарності перед лицем великих економічних потрясінь, у першу чергу воєн і пандемії. Хоча податкова система в країнах, які мають прогресивну систему оподаткування доходів фізичних осіб, зменшує нерівність доходів, вона не вирішує проблеми нерівності багатства. Більше того, за відсутності прогресивного оподаткування набутого майна нерівність багатства з часом тільки зростає. У результаті дослідження, проведеного у 18 країнах ОЕСР у 2015 р., розподіл багатства серед домогосподарств виявився набагато нерівномірнішим, ніж розподіл доходів: 40 % домогосподарств володіли лише 3 % багатства, тоді як 1 % найбільш заможних домогосподарств належала п'ята частина всього багатства¹⁰.

У 1993—1995 рр. 12 країн — членів ОЕСР застосовували податок на багатство фізичних осіб (net wealth taxes), але до 2023 р. цей податок залишився лише в чотирьох з них — Колумбії, Норвегії, Іспанії і Швейцарії. У період з 1965 по 2021 р. податок на багатство забезпечував щороку від 6 до 11 % сукупних податкових надходжень ОЕСР. При цьому найбільшу частку податкових доходів за рахунок цього податку акумулювала Швейцарія: понад 4 % у 2019—2021 рр. В інших країнах на його частку припадало менше 1 % бюджетних доходів (точніше: 0,92 % у Норвегії, 0,51 % у Іспанії і 0,45 % у Колумбії)¹¹. Найдовше податок на багатство застосовується в Швейцарії — з 1840 р. У Норвегії його було запроваджено трохи пізніше — у 1892 р., в Іспанії — у 1977 р. Під оподаткування, як правило, підпадають активи фізичних осіб, як то: кошти на банківських рахунках,

¹⁰ The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD. *OECD Tax Policy Studies*. 2018. Jun 23. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/the-role-and-design-of-net-wealth-taxes-in-the-oecd_9789264290303-en#page33 (дата звернення: 12.06.2023).

¹¹ Enache Ch. The Wealth Tax Discussion Is Back. *Tax Foundation*. 2023. Jul 06. URL: <https://taxfoundation.org/eu-wealth-tax-discussion/> (дата звернення: 22.07.2023).

акції підприємств та інші цінні папери, житлова чи інша нерухомість, земля або лісові угіддя, автомобілі, морські й річкові судна та ін., якщо їх вартість перевищує певний поріг. Так, у Норвегії податком на багатство обкладаються активи вартістю для неодружених платників податків понад 1,7 млн норвезьких крон (або 140 тис. євро, або 160 тис. дол.) і 3,4 млн норвезьких крон для сімейних пар (або 280 тис. євро, або 320 тис. дол.). У 1993 р. близько 18 % норвезьких громадян сплатили податок на багатство, але у 2017 р. ця цифра впала до 10 % [10].

В Іспанії податком на багатство оподатковуються активи фізичних осіб вартістю понад 700 тис. євро. Однак цей неоподатковуваний мінімум може бути вищим і залежить від регіону. Так, наприклад, муніципалітет Мадрида надає своїм мешканцям 100-відсоткове звільнення від податку на багатство. Крім того, по всій Іспанії від оподаткування звільняється житлова нерухомість вартістю до 300 тис. євро¹².

Рівень ставок податку на багатство в Норвегії сьогодні коливається в межах від 1 % (базова ставка 0,7 % утримується на муніципальному рівні, 0,3 % на державному) до 1,1 % (якщо активи перевищують 20 млн норвезьких крон, або 1,87 млн дол., для неодружених платників податків і 40 млн норвезьких крон, або 3,74 млн дол., для сімейних пар).

Ставки податку на багатство у Швейцарії у цілому поступаються норвезьким, однак їх рівень варіюється залежно від кантону. Так, у Цюріху мінімальний рівень ставки податку на багатство становить 0,05 %, а максимальний — 0,30 %; у Женеві ставки є ще нижчими — 0,011—0,14 %¹³.

В Іспанії податок на багатство, як і в інших країнах, має прогресивну шкалу ставок, рівень яких також варіюється залежно від регіону. Так, мінімальна ставка скрізь дорівнює 0,2 %, а максимальна — 2,5 %, однак у автономному співтоваристві Естремадура на південному заході Іспанії вона сягає 3,75 %.

Очевидно, що встановлення ставок податку на багатство, як і визначення неоподаткованого мінімуму вартості активів, зазнають тиску з боку заможних індивідів. Так, підвищення базової ставки в Норвегії з 0,95 до 1 %, яке відбулося в листопаді 2022 р., викликало серйозну негативну реакцію з боку найбагатших верств населення і, за даними The Guardian, після цього з країни емігрувало понад 30 мільярдів і мільйонерів, частина з яких облаштувалась у Швейцарії¹⁴, хоча нині й там обговорюється ідея збільшення податку на багатство для найзаможніших — до 1,5 %.

¹² Spain. *PwC Tax Summaries*. 2023. Jun 30. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/spain/individual/other-taxes> (дата звернення: 20.07.2023).

¹³ Switzerland. *PwC Tax Summaries*. 2023. Jul 20. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/switzerland/individual/other-taxes> (дата звернення: 20.07.2023).

¹⁴ Super-rich abandoning Norway at record rate as wealth tax rises slightly. *The Guardian*. 2023. Apr 10. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/apr/10/super-rich-abandoning-norway-at-record-rate-as-wealth-tax-rises-slightly> (дата звернення: 09.07.2023).

Проте місцеві політики побоюються, що, як і в Норвегії, такий крок може призвести до переходу мільйонерів до інших юрисдикцій¹⁵. Очевидно, що внаслідок відпливу капіталу бюджет країни, у першу чергу на рівні муніципалітетів, втратить значні суми податкових доходів. Наприклад, з 506 тис. жителів Женеви, близько 19 тис., тобто 4 %, становлять мільйонери, при цьому вони відіграють важливу роль у формуванні бюджетних надходжень муніципалітету. Так, у 2022 р. майже 700 млн франків (приблизно 812,80 млн дол.) податкових зборів у бюджет Женеви сплатили найзаможніші жителі із статками понад 2 млн франків¹⁶.

Утім, наприклад, Дж. Шальчі, підприємець і мультимільйонер з Данії, засновник *Millionaires for Humanity*, підтримує ідею підвищення податків для багатих людей, стверджуючи, що податки на багатство не роблять багатих менш багатими, вони лише зменшують швидкість, з якою вони накопичують свої статки¹⁷. У свою чергу, експерти ОЕСР наголошують, що доцільно зосередитися на оподаткуванні багатства не просто багатих, а найбагатших. Відтак, виходячи з міркувань мінімізації витрат на податкове адміністрування, а також уникнення накладення надмірно високого податкового тягаря на капітал і попередження його «втечі», пороги звільнення від оподаткування багатства мають бути високими, а податкові ставки — низькими¹⁸.

На тлі зростаючої інфляції з 2022 по 2023 р. уряд Іспанії на центральному рівні запровадив тимчасовий податок солідарності для найбагатших індивідів (*Solidarity Tax for Great Fortunes*), або, як його ще називають, «податок на мільйонерів», оскільки під оподаткування підпадають чисті активи фізичних осіб, що перевищують 3 млн євро (за вирахуванням місцевого податку на багатство, що дозволяє уникнути подвійного оподаткування). Рівень ставок коливається від 1,7 % (для активів вартістю від 3 млн до 5 млн євро) до 3,5 % (для активів, вартість яких перевищує 10 млн євро). Платниками податку солідарності стануть приблизно 23 тис. жителів різних регіонів Іспанії, у тому числі мешканці Мадрида, а також негромадяни Іспанії, які, утім, володіють активами в цій країні, наприклад нерухомістю. Очікується, що такий захід дозволить акумулювати додатково 3,14 млрд євро податкових надходжень у 2023 р. Крім

¹⁵ Geneva Vote Targets Richest 1 % With \$475 Million of New Taxes. *Bloomberg*. 2023. Jun 14. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-06-14/switzerland-wealth-tax-latest-richest-1-in-geneva-brace-for-citizen-vote> (дата звернення: 20.07.2023).

¹⁶ Switzerland. *PwC Tax Summaries*. 2023. Jul 20. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/switzerland/individual/other-taxes> (дата звернення: 20.08.2023).

¹⁷ To recover from the crisis, tax the wealth of multimillionaires like me. *OECD Development Matters*. 2022. Jan 12. URL: <https://oecd-development-matters.org/2022/01/12/to-recover-from-the-crisis-tax-the-wealth-of-multimillionaires-like-me/> (дата звернення: 18.07.2023).

¹⁸ The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD. *OECD Tax Policy Studies*. 2018. Jun 23. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/the-role-and-design-of-net-wealth-taxes-in-the-oecd_9789264290303-en#page33 (дата звернення: 12.06.2023).

того, він має на меті протидіяти соціальній нерівності й сприяти забезпеченню принципу податкової справедливості¹⁹.

При цьому слід зауважити, що також існують й інші податки, що дозволяють реалізувати принцип податкової справедливості, як то податок на доходи фізичних осіб, що включає оподаткування доходів від капіталу, або податки на фінансові трансакції. Утім експерти ОЕСР стверджують, що з точки зору усунення нерівності в розподілі багатства (wealth inequality) оподатковувати лише доходи від капіталу недостатньо, і тому пропонують доповнювати податки на доходи від капіталу податком на багатство, особливо якщо в країні відсутнє або є слабо ефективним оподаткування спадщини, подарунків та інших форм трансакцій активів. Важливо також, щоб ставки податку на багатство були диференційованими, що сприятиме забезпеченню прогресивності загальної податкової системи²⁰.

На відміну від Іспанії, Норвегії, Швейцарії і Колумбії, інші країни — члени ОЕСР скасовували свої податки на багатство з різних причин, зокрема, через те, що вони відштовхували потенційних інвесторів і не приносили значних бюджетних надходжень, вимагаючи при цьому суттєвих адміністративних витрат. Наприклад, у Франції у 2020 р. цей податок забезпечував лише 0,19 % доходів бюджету²¹, тому там відмовилися від податку на багатство у 2022 р., супроводжуючи його скасування скороченням граничної номінальної ставки податку на прибуток, за рахунок чого уряд прагнув підвищити інвестиційну привабливість країни.

Традиційно податки на багатство вважаються шкідливими з точки зору розвитку підприємництва, оскільки перекидають вибір між заощадженнями і споживанням, дестимулюючи капіталовкладення. Цей висновок підтверджують, зокрема, дослідження Р. Баросо, Д. Н'Гата і Г. Ормазabal, проведені у 26 європейських країнах у період 2000—2017 рр., у результаті яких було виявлено, що податки на багатство фізичних осіб виступали серйозним тригером до збільшення виплат дивідендів власникам корпоративних прав. Серед чинників, які обумовлюють здатність податків на багатство у такий спосіб втручатись у корпоративну фінансову політику, необхідно виокремити два основних. По-перше, у результаті виникнення зобов'язань із сплати податку на багатство в індивідів виникає потреба в додаткових коштах на їх сплату (податки на багатство сплачуються готів-

¹⁹ Changes to Spanish Wealth Tax from 2023. *Costaluz Lawyers*. 2023. URL: <https://costaluzlawyers.es/blog/changes-to-spanish-wealth-tax-from-2023/#:~:text=The%20Spanish%20Wealth%20Tax%20is,which%20region%20you%20are%20in> (дата звернення: 20.07.2023).

²⁰ The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD. *OECD Tax Policy Studies*. 2018. Jun 23. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/the-role-and-design-of-net-wealth-taxes-in-the-oecd_9789264290303-en#page33 (дата звернення: 12.06.2023).

²¹ Bunn D. What the U.S. Can Learn from the Adoption (and Repeal) of Wealth Taxes in the OECD. *Tax Foundation*. 2022. Jan 18. URL: <https://taxfoundation.org/wealth-taxes-in-the-oecd/> (дата звернення: 12.07.2023).

кою). По-друге, за рахунок надмірних виплат дивідендів підприємці можуть знизити вартість акцій і, як наслідок, вартість свого багатства, щоб у такий спосіб завадити оподаткуванню свого багатства за більш високими ставками і скоротити розмір податкових зобов'язань [11]. Податок на багатство також може допомогти в адмініструванні інших податків, доповнюючи інформацію для збирання податку на прибуток і майно. Крім того, з огляду на те, що база оподаткування багатства відрізняється від бази оподаткування доходів і прибутків, податок на багатство може компенсувати втрати бюджету в ситуації, якщо має місце уникнення або ухилення від сплати податків на доходи чи прибутки [12].

ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану питання акумулювання бюджетних доходів для покриття зростаючих, насамперед воєнних і соціальних, видатків є надзвичайно актуальним. Одним з пріоритетних завдань податкової політики на тлі руйнування і знищення об'єктів оподаткування є, на думку експертів МВФ, збереження бази податкових надходжень²². Утім вибір заходів щодо його вирішення дуже обмежений. Як показав досвід іноземних країн, у кризових умовах доцільно збільшувати оподаткування майна заможних верств населення і високодохідних підприємств. З цим погоджуються й провідні вітчизняні дослідники [13].

Як показала практика країн ОЕСР, для ефективнішого оподаткування багатства фізичних осіб мають бути враховані такі аспекти:

- встановлення відповідного порога доходів, нижче якого індивід не має сплачувати податок на багатство. Якщо цей поріг перебуває на недостатньо високому рівні, це призводить до того, що під оподаткування підпадають люди, які не є достатньо багатими;
- проведення регулярних перевірок і оцінок власності громадян, що дозволяє визначити адекватну вартість реального багатства й унеможливорює недооподаткування чи, навпаки, надмірне оподаткування заможних верств населення;
- платниками податку мають бути не лише резиденти України, а й громадяни інших країн, що володіють активами на її території;
- перелік активів, що підпадають під оподаткування, не повинен обмежуватися нерухомістю чи транспортними засобами, а має охоплювати фінансові активи тощо;
- оподаткування повинно здійснюватися на основі не індивідуального, а спільного для подружжя декларування, що мінімізує ризик заниження вартості активів чи приховування їх від оподаткування.

²² МВФ та влада України досягли домовленості на рівні експертів щодо Моніторингової програми із залученням Ради директорів (МПІЗР). *International Monetary Fund*. 2022. 23 лис. URL: <https://www.imf.org/uk/News/Articles/2022/11/23/pr22407-imf-and-ukraine-reach-staff-level-agreement> (дата звернення: 19.04.2023).

Слід зазначити, що питання оподаткування багатства і предметів розкоші, які належать фізичним особам, є об'єктом тривалих дискусій в Україні. Зокрема, у 2012 р. було відхилено проект закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування багатства та предметів розкоші», яким передбачалось оподатковувати власників розкішних апартаментів, авто представницького класу, яхт та інших дорогих засобів.

Утім, як показав зарубіжний досвід, податок на багатство, як й інші податки на надприбутки, у кризових умовах залишаються дієвим механізмом акумулювання бюджетних доходів. Відтак, ураховуючи економічний стан і проблеми соціальної нерівності в сучасній Україні, доцільність застосування такого податку є доволі обґрунтованою, принаймні в післявоєнний період, оскільки його запровадження вимагає певних адміністративних зусиль і має практичну складність реалізації в умовах воєнного стану. На думку експертів, теоретично під податок на надприбутки в Україні, скоріш за все, підпадуть представники олігополій на ринку електроенергії, олії і курячого м'яса²³.

Крім того, слід розуміти, що іноземна підтримка України не буде постійною. У цьому контексті повчальним є досвід поствоєнної економічної стратегії у Боснії та Герцеговині, де, попри той факт, що її податкова політика розроблялася виключно у відповідності з директивами і рекомендаціями експертів Світового банку і МВФ, високий рівень корупції і податкових ухилень у країні змусив керівництво МВФ у 2001 р. повністю призупинити кредитування країни, а Світового банку — посилити умови надання їй кредитів²⁴. Відтак, оподаткування надприбутків може стати одним з компенсаторних механізмів для хоча б часткового покриття фінансових потреб в умовах поствоєнного відновлення України.

ВИСНОВКИ

Узагальнення міжнародного досвіду реформування систем оподаткування доходів виявило тенденцію, що у воєнний і поствоєнний кризові періоди в першу чергу відбувається зростання рівня оподаткування надприбутків і багатства. При цьому важливою передумовою виконання податковою системою фіскальної функції є забезпечення принципу справедливості оподаткування громадян з різними рівнями доходів і багатства, що досягається, зокрема, за рахунок прогресивної шкали ставок податків на багатство,

²³ Яковлева-Ормоцадзе М. Заради наповнення бюджету Україна може розглядати податок на надприбутки корпорацій. Наскільки реально його запровадити? *mind*. 2023. 6 лип. URL: <https://mind.ua/publications/20259609-zaradi-napovnennya-byudzhetu-ukrayina-mozhe-rozglyadati-podatok-na-nadpributki-korporacij-naskilki-real> (дата звернення: 20.07.2023).

²⁴ Nedic G. Financial and Technical Assistance in the Reconstruction and Development of Post-Conflict Bosnia and Herzegovina. *The WIIW Balkan Observatory*. 2006. Sep 09. URL: <https://wiiw.ac.at/financial-and-technical-assistance-in-the-reconstruction-and-development-of-post-conflict-bosnia-and-herzegovina-dlp-3229.pdf>

широкої бази оподаткування й встановлення високого неоподаткованого мінімуму. Крім того, у кризовий період досить ефективним механізмом мобілізації бюджетних ресурсів показав себе єдиний внесок солідарності з надприбутків підприємств. Аналогічні заходи можуть стати в нагоді в Україні в період поствоєнного економічного відновлення, у тому числі у відповідь на скорочення обсягів міжнародної бюджетної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Harris W.C. Secrets of the Celtic tiger: Act two. *Issues in Science and Technology*. 2005. No. 21(4). P. 23-27. URL: https://issues.org/p_harris/
2. Lunina I., Bilousova O., Frolova N. Tax reforms for the development of fiscal space. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. No. 3. P. 48-58. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-48-58>
3. Соколовська А.М. Ставки бюджетоутворюючих податків в Україні: чи доцільне радикальне зниження? *Економіка і прогнозування*. 2023. № 2. С. 66—91. <https://doi.org/10.15407/eip2023.02.066>
4. Bank S.A., Stark K.J. War and Taxes. *Journal of Scholarly Perspectives*. 2008. No. 4(01). P. 69-91. URL: <https://escholarship.org/content/qt0562w1nq/qt0562w1nq.pdf?t=mnar8n>
5. Industry and the weight of taxation. *National archives*. January 1922. URL: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-132-cp-22-3649.pdf>
6. Hebous Sh., Prihardini D., Vernon N. Excess Profit Taxes: Historical Perspective and Contemporary Relevance. *IMF Working Paper*. 2022. WP/22/187, 34 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/09/16/Excess-Profit-Taxes-Historical-Perspective-and-Contemporary-Relevance-523550>
7. Sarin N., Summers L., Kupferberg J. Tax reform for progressivity: A pragmatic approach. *The Hamilton project*. 2020. Jan 28. P. 317-352. URL: https://www.hamiltonproject.org/assets/files/SarinSummers_LO_FINAL.pdf
8. Hope D., Limberg J. The economic consequences of major tax cuts for the rich. *Socio-Economic Review*. 2022. Vol. 20. No. 2. P. 539-559. <https://doi.org/10.1093/ser/mwab061>
9. Фролова Н.Б. Сучасні тенденції оподаткування доходів у США. *Статистика України*. 2019. № 4. С. 107—116. [https://doi.org/10.31767/su.4\(87\)2019.04.11](https://doi.org/10.31767/su.4(87)2019.04.11)
10. Berg Kr., Hebous Sh. Does a Wealth Tax Improve Equality of Opportunity? *CESifo Working Paper*. 2021. No. 9174. 34 p. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3885417>
11. Barroso R., N’Gatta D., Ormazabal G. Individual Wealth Taxes and Corporate Payouts. *The Accounting Review*. 2023. Vol. 98. Iss. 5. P. 31-60. <https://doi.org/10.2308/TAR-2021-0475>
12. Tax Law Design and Drafting. V.T. Thuronyi (Ed.). International Monetary Fund, 1996. Vol. 1, Ch. 10. 531 p. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Tax-Law-Design-and-Drafting-Volume-1-1550>
13. Луніна І. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 7—26. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4910

Надійшла 01.08.2023

Прорецензована 22.08.2023

Доопрацьована 27.09.2023

Підписана до друку 04.10.2023

REFERENCES

1. Harris W.C. Secrets of the Celtic tiger: Act two. *Issues in Science and Technology*, 2005, No. 21(4), pp. 23-27. URL: https://issues.org/p_harris/
2. Lunina I., Bilousova O., Frolova N. Tax reforms for the development of fiscal space. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2020, Vol. 6, No. 3, pp. 48-58. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-48-58>
3. Sokolovska A.M. The rates of budget-forming taxes in Ukraine: is a radical reduction advisable? *Economics and forecasting*, 2023, No. 2, pp. 66-91. <https://doi.org/10.15407/eip2023.02.066> [in Ukrainian].
4. Bank S.A., Stark K.J. War and Taxes. *Journal of Scholarly Perspectives*, 2008, No. 4(01), pp. 69-91. URL: <https://escholarship.org/content/qt0562w1nq/qt0562w1nq.pdf?t=mnar8n>
5. Industry and the weight of taxation. *National archives*, January 1922. URL: <http://filestore.nationalarchives.gov.uk/pdfs/small/cab-24-132-cp-22-3649.pdf>
6. Hebous Sh., Prihardini D., Vernon N. Excess Profit Taxes: Historical Perspective and Contemporary Relevance. *IMF Working Paper*, 2022, WP/22/187. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/09/16/Excess-Profit-Taxes-Historical-Perspective-and-Contemporary-Relevance-523550>
7. Sarin N., Summers L., Kupferberg J. Tax reform for progressivity: A pragmatic approach. *The Hamilton project*, 2020, Jan 28, pp. 317-352. URL: https://www.hamiltonproject.org/assets/files/SarinSummers_LO_FINAL.pdf
8. Hope D., Limberg J. The economic consequences of major tax cuts for the rich. *Socio-Economic Review*, 2022, Vol. 20, No. 2, pp. 539-559. <https://doi.org/10.1093/ser/mwab061>
9. Frolova N.B. Income Taxation in U.S.: Current Trends. *Statistics of Ukraine*, 2019, No. 4, pp. 107-116. [https://doi.org/10.31767/su.4\(87\)2019.04.11](https://doi.org/10.31767/su.4(87)2019.04.11) [in Ukrainian].
10. Berg Kr., Hebous Sh. Does a Wealth Tax Improve Equality of Opportunity? *CESifo Working Paper*, 2021, No. 9174. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3885417>
11. Barroso R., N'Gatta D., Ormazabal G. Individual Wealth Taxes and Corporate Payouts. *The Accounting Review*, 2023, Vol. 98, Iss. 5, pp. 31-60. <https://doi.org/10.2308/TAR-2021-0475>
12. Tax Law Design and Drafting. V.T. Thuronyi (Ed.). International Monetary Fund, 1996, Vol. 1, Ch. 10. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Tax-Law-Design-and-Drafting-Volume-1-1550>
13. Lunina I. Public finance capacity to secure expenditures during the war period and the post-war recovery of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 2022, No. 8, pp. 7-26. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4910 [in Ukrainian].

Received on August 1, 2023

Reviewed on August 22, 2023

Revised on September 27, 2023

Signed for printing on October 4, 2023

Nataliya Frolova, PhD (Econ.),
Senior Research Fellow of the Department of Public Finance
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

INTERNATIONAL EXPERIENCE
IN REFORMING THE INCOME TAXATION SYSTEM
IN POST-PANDEMIC AND WAR PERIODS

The international experience in reforming income taxation systems in war and post-war conditions is summarized, in particular, approaches to reforming income taxation systems in the USA, Sweden, Denmark, France and Great Britain are compared. Considered examples demonstrate that despite the low budget efficiency of wealth taxes in many countries of Europe and the world (they did not bring considerable budget revenues and at the same time required significant administrative costs), excess profits taxation has been widely practiced for a long time even after the end of the war, in particular, in the post-pandemic period and during the current energy crisis in the EU countries.

Main views are systematized regarding individual wealth taxation — not so much as a threat of capital outflow and disincentive for capital investments but as an important component of the tax system, which, coupled with other income and property taxes, contributes to the restoration of wealth distribution equality and minimizes opportunities for tax evasion. Attention is focused on the application of excess profits tax by the EU countries as a temporary European solidarity contribution in response to the global socio-economic crisis caused by the negative consequences of the COVID-19 pandemic and the increase in energy prices due to the military aggression of the Russian Federation. The key requirements that individual wealth tax must meet to be introduced in Ukraine are substantiated. They include establishing a tax exemption threshold at a high level, as well as extending it not only to the residents of Ukraine, but also to the citizens of other countries who own assets on its territory, in order to increase the tax's progressivity and budgetary efficiency.

Keywords: *wealth tax; solidarity contribution on the excess profits; martial law; post-pandemic period.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.058>

УДК 330.341:336.5:338.45

JEL: L52, L65, O14, O32

О.В. КРЕХІВСЬКИЙ, канд. фіз.-мат. наук,
старший референт
Секретаріат Кабінету Міністрів України
вул. М. Грушевського, 12/2, 01008, Київ, Україна
e-mail: o.krehivskyi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4793-851X>

ПРОТЕКЦІОНІЗМ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Розглянуто тарифну політику щодо імпорту, яка діяла у Великій Британії протягом близько 60 років. На прикладі автомобілебудування показано, що мита вплинули на зростання виробництва, зайнятості, надходжень до бюджету, зниження цін та імпорту, залучення іноземних інвесторів і передових технологій, розширення використання місцевого потенціалу. Обґрунтовано, що в повоєнному відновленні економіки України доцільно взяти до уваги цей механізм.

Ключові слова: повоєнне відновлення; індустрія; автомобільна промисловість; протекціонізм; імпортні мита; статистика.

Ц и т у в а н н я: Крехівський О.В. Протекціонізм як детермінанта розвитку автомобілебудування Великої Британії. *Економіка України*. 2023. № 10. С. 58—82. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.058>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Вам слід дивитися на факти, тому що вони дивляться на вас. Ви маєте величезне збільшення ввезення готових виробів і зменшення ввезення деталей, а це свідчить, що за межами країни було виконано великий обсяг робіт, котрі могли бути виконані всередині країни. <...> Я чудово знаю, що якщо держава з усією її могутністю і багатством вирішить дати перевагу окремим галузям, вони набудуть дуже великої міри процвітання.

*В. Черчилль*¹

Російське воєнне вторгнення в Україну, з одного боку, викликало високу згуртованість і патріотизм українського суспільства, яке, докладаючи зусиль, усіляко наближає омріяну Перемогу, а з іншого — унаочнило глибокі проблеми морально-ціннісних орієнтацій серед як представників бізнесу і влади, так і пересічних громадян. На фоні зростаючої залежності від допомоги Заходу з оборони й безпеки, нарощування імпорту життєво необхідних промислових товарів (як для військових, так і для цивільного населення), а також згортання національної економіки й експорту, в Україні збільшуються імпорт і продажі нових легкових автомобілів преміум-сегменту². Чи така тенденція є характерною для воюючої країни? Чи відбувалося подібне в минулому, беручи до уваги тезу, що теперішні події — не нове явище у світовій економіці, а повторення на черговому витку історії ситуації, що мала місце 100 років тому? [1; 2] Якщо так, чи втручалася держава і яких вживала заходів? Та чи необхідні такі заходи в Україні?

Позиції науковців щодо державного регулювання економіки, втручання в ринкові процеси і запровадження імпортних мит розходяться. Прихильники вільної торгівлі ототожнюють протекціонізм, образно кажучи, з головою Медузи Горгони, вважаючи, що використання таких інструментів є «грою з негативним рахунком» [3, с. 24]. Інші вчені займають більш помірковану позицію [4—6], наголошуючи на такому: наявні факти доводять, що добре керований і націлений на розбудову місцевої індустрії протекціонізм може дати кращі результати, ніж тотальна лібералізація з точки зору розвитку³. Дослідники зауважують: у розпал Пер-

¹ Winston S. Churchill: His Complete Speeches. Vol. IV, 1922-1928. Robert Rhodes J. (Ed.). Chelsea House Publishers, 1974. P. 3617.

² Як зазначають експерти цього ринку, у 2022 р. спостерігалися рекордні показники: частка люксових авто сягнула позначки 17,5 % ринку нових автомобілів (а в окремі місяці перевищувала 20 %, тоді як за попередні п'ять — сім років не піднімалася вище позначки 16 %), і протягом 2023 р. висхідний тренд продовжується (див. детальніше: Premium-сегмент в Україні встановив рекорд в 2022 році. *AutoConsulting*. 2023. 13 січ. URL: <https://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=53014> (дата звернення: 21.07.2023)).

³ The European Commission's Negotiating Strategy for the WTO Hong Kong Ministerial: Oral and Written Evidence. Great Britain, Parliament, House of Commons, Trade and Industry Committee, The Stationery Office, 2006. 108 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=w2u88rN43FAC&hl=uk&source=gbs_navlinks_s

шої світової війни політична економія батьківщини вільної торгівлі — Британської імперії — зазнала радикальної перебудови після переосмислення ролі держави, політики *laissez-faire*⁴ і тарифного захисту [7].

Отже, **мета статті** — дослідивши історичні факти і статистичні дані щодо реалізації Великою Британією в умовах суворих випробувань заходів політики протекціонізму, оцінити їх наслідки для економіки країни й зробити відповідні висновки для України.

ПЕРЕДУМОВИ ЗМІНИ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ

До початку Першої світової війни Велика Британія панувала на світовому фінансовому ринку: серце цієї системи — Лондонське Сіті — забезпечувало стабільний розвиток міжнародної торгівлі; країна була найбільшим глобальним експортером капіталу, а її доходи від так званих «невидимих» послуг, таких як судноплавство і страхування, не мали собі рівних. Золотий стандарт, якому була віддана Британія, став невід’ємним компонентом британської гегемонії. Але така могутність і надзвичайно вигідне становище були поставлені під загрозу війною і пов’язаними з нею величезними витратами. Уже наприкінці 1914 р. (через кілька місяців від початку війни) з’явилися перші ознаки фінансової кризи. Дефіцит бюджету, за підсумками 1914/15 бюджетного року (б. р.), сягнув 333,8 млн фунтів стерлінгів, тоді як у 1913/14 б. р. був профіцит на рівні £0,7 млн [8]. Торговельний баланс також погіршився [9]. Країна стрімко нарощувала імпорт важливих у той час товарів, серед яких — автомобілі [10].

На початку 1900-х років Британія «пробуксовувала» в масовому випуску недорогих моторних транспортних засобів (відстаючи в технологічних процесах від іноземних конкурентів) і вдавалася до їх імпорту з кількох країн (Італії, Франції, Німеччини, Бельгії, США). Але з 1915 р. структура постачальників змінилася — Сполучені Штати Америки фактично стали монополістами в торгівлі автомобілями та їх комплектуючими [11]. Серед причин — те, що у 1914 р. всі британські компанії автомобільної індустрії були переорієнтовані на потреби військових, зокрема, на виробництво снарядів, компонентів і техніки для армії [12]. Очевидно, через обмеження британського бізнесу жорсткими умовами воєнної економіки американські конкуренти побачили для себе можливість розширити частку на ринку Британської імперії. Безперешкодне ввезення товарів американського автопрому (як моторних транспортних засобів, так і їх частин) зросло більше ніж у чотири рази: у 1913 р. їх імпорт становив £1586 тис., у 1915 р. — £6774 тис. [13]

Приватні британські компанії порушили питання, що їх патріотизм, виявлений у відповідь на прохання уряду про допомогу в забезпеченні

⁴ *Laissez-faire* («принцип невтручання») — економічна доктрина, згідно з якою державне втручання в економіку повинне бути мінімальним.

потреб армії, в умовах зростаючої конкуренції не дозволяє зберегти позиції на ринку, що вплине на подальшу долю цієї нової для економіки індустрії, а також суміжних видів діяльності. Наведені ними аргументи були «почуті вухами, що співчують, бо на додаток до згубного впливу на майбутнє британської автомобільної промисловості було визнано, що неконтрольований імпорт може мати три негайних і шкідливих наслідки: марнотратство еліт і витрачання коштів на предмети розкоші, збільшення і без того великої заборгованості Британії перед іноземними державами й зменшення запасів золота, необхідних уряду для ведення війни» [12, р. 78]. «Вухами, що співчують» були вуха Реджинальда Маккенна (Reginald McKenna) — на той час канцлера скарбниці⁵. Він особисто перейнявся цією проблемою і долучився до її вирішення після того, як The Times 4 серпня 1915 р. опублікувала лист члена парламенту Артура Фелла (Artur Fell), який рекомендував уряду щонайменше сім способів розв'язання ситуації, серед яких — припинення ввезення і купівлі іноземних автомобілів шляхом введення, відповідно до Закону про захист королівства, заборони, запровадження високого мита на імпорт чи високого ліцензійного збору для їх користувачів. На зустрічі провідних виробників — членів Associated British Manufacturers було аргументовано, що швидкі темпи зростання імпорту автомобілів та їх компонентів призведуть до повного захоплення ринку американськими виробниками. Почуте спонукало Р. Маккенна «поставитися серйозно до цього питання» [12, р. 78].

ПЕРШИЙ КРОК ДО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ

Прем'єр-міністр Великої Британії 15 червня 1915 р. оголосив, що кошторисна вартість війни сягнула £3 млн на день, але восени того ж року ця цифра збільшилася до близько £5 млн⁶, і містер Р. Маккенна, як канцлер скарбниці, був змушений переглянути державні фінанси для покриття зростаючих витрат, пов'язаних з війною [14]. Представляючи свій перший бюджет на парламентських дебатах 21 вересня 1915 р., Р. Маккенна вказав, що для збільшення надходжень уряд має здійснити рішучі кроки в частині податків: збільшити прибутковий податок на 40 % (з 2 шилінгів 3 пенсів до 3 шилінгів 6 пенсів) і знизити рівень звільнення від оподаткування (зі £160 до £130), а також запровадити 50-відсотковий податок на надприбутки. За оцінками фінансових експертів⁷, «це була запізнена, але смілива спроба обкласти країну адекватними військовими по-

⁵ Канцлер скарбниці Великої Британії — офіційне найменування міністерської посади в Кабінеті Великої Британії, відповідальної за економічні та фінансові питання, а також контроль за Скарбницею Його Величності. Ця посада приблизно відповідає нинішній посаді міністра фінансів.

⁶ Routledge Library Editions: History of Money, Banking and Finance. Routledge, 2021. 4088 р.

⁷ Там само. Р. 213.

датками». Виступаючи з презентацією проекту бюджету 1915/16 б. р., Р. Маккенна сказав: «Я вже згадував про необхідність зберегти нашу валюту і скоротити, наскільки це можливо, витрати на імпортні предмети розкоші. <...> Я висуюю нині список предметів, ввезення яких має бути належним чином обмежене (через ці дві обставини) за допомогою мит під час війни. <...> Оскільки мита не покладуть край ввезенню, вони принаймні можуть стати джерелом доходу, яким не можна нехтувати»⁸. Попри опозицію в парламенті, Законом про фінанси 1915 р. на імпортування низки товарів — предметів розкоші — було встановлено адвалорні мита в розмірі 33,3 %, які згодом дістали назву *мита Маккенна* (McKenna duties)⁹. Вони підлягали щорічному оновленню, як і всі чинні на той час податкові збори. Поряд з легковими моторними автомобілями й мотоциклами (включаючи запчастини і аксесуари до них), до «предметів розкоші» віднесли музичні інструменти та їх частини, годинники, товари фото- і кіноіндустрії. Офіційна позиція уряду щодо цього радикального для країни вільного ринку заходу полягала в тому, що його було вжито не для захисту, а з «конкретною метою — як «мита на розкіш» (sumptuary Duties) задля запобігання непотрібному споживанню предметів розкоші й частково для порятунку судноплавства, яке на той час почало сильно страждати через підводні човни» [15, р. 269]. Запровадження стягування мита з імпорту стало «дивною частиною бюджету, оскільки Маккенна був прихильником вільної торгівлі» [16, р. 217].

У офіційній політичній риториці до того часу панувала «непогрішима» догма *laissez-faire*, і необхідність державного втручання лише поступово почала визнаватися міністрами, які присвятили більшу частину своєї політичної кар'єри розвінчуванню помилок протекціонізму, з одного боку, і соціалізму — з іншого [10, с. 44—45]. Зокрема, на початку війни британський уряд вважав, що втручатися в приватні справи виробників, від доброї волі й лояльного співробітництва яких залежала безпека країни, і брати на себе важку відповідальність прямого державного управління було надто великим ризиком, щоб іти на нього і надто відкрито суперечити загальноприйнятим на той час у науці й суспільстві економічним доктринам. Але згодом британські урядовці зрозуміли, що в умовах зростаючих проблем воєнного часу недоцільно намагатися жорстко дотримуватися стандартних економічних схем, розроблених для мирних умов.

Британський економіст Ф. Кейпі в праці «Депресія та протекціонізм: Британія між війнами» зауважив: «Можна сказати, що перший політичний відхід від вільної торгівлі у Великій Британії у XX ст. стався в 1913 р.,

⁸ The Parliamentary Debates (official Report). Firth Series, Vol. 74. House of Commons Great Britain. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, 1915. P. 316.

⁹ Trade Regulations and Commercial Policy of the United Kingdom. National Institute of Economic and Social Research, Economic and Social Studies. No. 3. Cambridge, At the University Press, 1943. 275 p.

коли уряд надав субсидію цукробуряковій промисловості. Проте насправді це відбулося в 1915 р. із запровадженням перших ввізних мит канцлером скарбниці Маккенна. Ці мита нібито були надзвичайними заходами воєнного періоду, які щороку пролонговувалися під час війни в першу чергу з метою отримання доходів (як причина також наводилася економія цінного судноплавного простору). Але, відповідно до традиційного визначення і прийнятої практики, ці мита мають розглядатись як захисні, оскільки паралельних акцизних зборів не було» [17, р. 40].

ОСТАТОЧНА ВІДМОВА ВІД «НЕПОГРІШИМОЇ» ДОГМИ

У січні 1924 р., коли лейбористський уряд прийшов до влади, ухвалили рішення про повернення політики вільної торгівлі, і з 1 серпня 1924 р. мита на «розкіш» скасували. Під час розгляду проєкту бюджету на 1924/25 б. р. член парламенту Стенлі Болдвін (Stanley Baldwin) аргументував необхідність продовження дії мит Маккенна: під час війни автомобільна промисловість переключилася на ту чи іншу форму виробництва боєприпасів, а випуск машин і експортна торгівля завмерли; оскільки автомобілі, як і більшість товарів, дуже схильні продаватися, користуючись «ім'ям», позиції були втрачені; Сполучені Штати Америки, надзвичайно швидко збільшивши виробництво, без найменших перешкод захопили цей ринок у британських домініонах; на ці ринки прийшли інші машини з іншими «іменами» і все, що досягнуто великими зусиллями, було «зметено», коли почалася війна¹⁰. Політик підсумував: «Факт залишається фактом... У розпал теперішніх лих недоцільно скасовувати ввізні мита, запроваджені Законом про бюджет 1915 р., завдяки якому було збережено багато робочих місць»¹¹.

Британське видання *The National Review* у 1924 р. наводило таку позицію: «Американці вважають нас божевільними через скасування мит Маккенна, проти яких нічого не було і не може бути висунуто, за винятком того, що вони не сумісні з теорією «вільної торгівлі», яка повсюдно відкидається. <...> Вони скасовані з міркувань самолюбства. Їх існування ображає інтелектуальне марносластво Ліберально-соціалістичної партії, демонструючи гнилість кобденізму»¹².

Попри ці та інші аргументи, доктринери вільної торгівлі добилися скасування мит Маккенна, і, як наслідок (цілком очікуваний), імпорт товарів стрімко зріс: якщо у вересні 1923 р. (під дією мит) поставки становили £320,3 тис., то після їх скасування, у вересні 1924 р., — £489,9 тис. Коментуючи таку ситуацію, член британського парламенту зауважив: «Результат, звичайно, означає зайнятість за кордоном і безробіття вдома.

¹⁰ Debates (official Report). House of Commons. Great Britain. Contains the 4th session of the 28th Parliament through the 1st session of the 48th Parliament. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, 1924. P. 1195.

¹¹ Там само. P. 1187-1188.

¹² *The National Review* 1924-06. Vol. 83. Iss. 496. P. 490.

Я знаю, що аргумент лібералів полягає в тому, що ці товари оплачуються іншими товарами, що експортуються, але вони ніколи не говорять нам, яка природа інших товарів, ... іноземні країни надсилають нам ті товари, на які витрачається максимум кваліфікованої праці, тоді як ми постачаємо все більше і більше товарів, виробництво яких не потребує багато праці кваліфікованої робочої сили»¹³.

У травні 1925 р. до влади повернулися консерватори. В. Черчилль, який став канцлером скарбниці, представляючи бюджет у парламенті 7 травня 1925 р., у своїй промові обґрунтував необхідність відновлення скасованих мит Маккенна передусім зисками для бюджету: «Є хороша нагода отримати £3 млн доходу за рахунок повторного введення цих мит»¹⁴. В. Черчилль наполягав: «Я говорю як вільний торговець, що шановні джентльмени роблять величезну помилку, ставлячи з цього приводу загальне питання про те, чи має країна повернутися до протекціонізму, чи залишитися загалом на широкій основі вільної торгівлі. Така позиція ґрунтується виключно на тезі про введення нібито нових мит, але це мита, з якими ми жили протягом останніх 10 років, яким віддані або, принаймні, скомпрометовані люди кожної партії і які ми тепер відновлюємо переважною більшістю і з повним мандатом від країни для цілей, необхідних для отримання звичайного річного доходу»¹⁵. Цього разу парламентарії дослухалися — з бюджетом 1925/26 б. р. мита Маккенна повернули (з 1 липня 1925 р.). Була навіть пропозиція назвати їх «мита Черчилля» (Churchill Duties), проте в документах вони зазначались як «нові мита».

Члени парламенту також звертали увагу на те, що поряд з напливом приватних автомобілів під час і після закінчення війни зріс імпорт інших товарів автомобільної індустрії (на які мита Маккенна не поширювалися), зокрема комерційні автомобілі, які США й Німеччина «скидали» на британський ринок — єдиний ринок вільної торгівлі. «У 1920 р. у нас була аномальна кількість комерційних автомобілів, і в результаті у 1922 р. 3/4 працівників, зайнятих у виробництві комерційних автомобілів, стали безробітними. Це відбулося виключно через величезний демпінг комерційних автомобілів зі Сполучених Штатів і Німеччини. <...> Внутрішня торгівля становить 3/4 загального обсягу продажів. Якщо ми втратимо це, ми втратимо й зовнішню торгівлю ... через нашу систему вільної торгівлі й без державної допомоги»¹⁶. Цей факт і аргументи були взяті до уваги урядом, і В. Черчилль, презентуючи держав-

¹³ Parliamentary Debates (Hansard). House of Commons official report, Vol. 183: Great Britain. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, Contains the 4th session of the 28th Parliament through the session of the Parliament, 1925. P. 1189.

¹⁴ Winston S. Churchill: His Complete Speeches. Vol. IV 1922-1928. R.J. Rhodes (Ed.). Chelsea House Publishers, 1974. P. 3617.

¹⁵ Там само. P. 3617.

¹⁶ The Parliamentary Debates (official Report). House of Commons. Great Britain. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, 1925. P. 1187.

ний бюджет 1926/27 б. р., запропонував поширити мита на комерційні автомобілі. Це розширення мит Маккенна, відповідно до офіційної позиції В. Черчилля, не було пов'язане з політикою захисту (safe guarding policy). Запровадження мита на комерційні автомобілі мало спростити й оптимізувати роботу митних органів, адже на той час усі іноземні некомерційні автомобілі й частини автомобілів ввозилися з митом 33,3 %, і поряд з цими товарами низка аналогічних або майже аналогічних (комерційних) машин ввозилася вільно; межі категорій «некомерційні» та «комерційні» стали розпливчастими, відокремити одну від одної ставало дедалі важче; запчастини в багатьох випадках були ідентичними; один тип легко перетворювався на інший; звільне мито, яке залежало не від характеру товару, а від призначення, створювало певні труднощі для митників. «Це перша причина, через яку я включив комерційний автомобіль, хоча він і не є розкішшю, у сферу так званих мит Маккенна», — зазначив В. Черчилль. Інша причина — фінансова: «Мито принесло £300 тис. протягом першого року¹⁷ і £350 тис. протягом наступного»¹⁸.

Після цього у 1927 р. запровадили мито на автомобільні шини, а у 1933 р. — ще низку мит, зокрема, на наймані екіпажі (таксі), вантажні автомобілі, двигуни для сільгоспмашин, трактори, випуск яких незадовго до цього було налагоджено в країні, отже, відбувалося становлення нових галузей промисловості. «У період між загальними виборами 1931 р. і кінцем 1932 р. відбулася повна трансформація, унаслідок якої Сполучене Королівство стало повністю протекціоністською країною»¹⁹. У лютому 1932 р. був ухвалений Закон про імпортні мита (далі — Закон 1932 р.) з метою обмеження в національних інтересах ввезення товарів до Сполученого Королівства для надання механізмів правового захисту у випадках, коли іноземна держава дискримінує в питанні імпорту товари, виготовлені в Сполученому Королівстві. Закон 1932 р. встановив 10-відсотковий тариф на всі товари, крім спеціально звільнених (продукція країн імперії та більшість інших продуктів харчування і сировина).

Лише напередодні Другої світової війни Закон про бюджет 1938 р. скасував мита Маккенна, але при цьому передбачив, що вони можуть продовжуватися розпорядженням скарбниці відповідно до положень Закону 1932 р.²⁰ Щодо розміру мита на продукцію автопрому, то зміни 1938 р. означали лише зміну процедури, оскільки в подальшому ставки могли варіюватися виходячи з рішень Консультативного комітету з імпортних мит і не залежати від щорічних Законів про фінанси.

¹⁷ Мито почали стягувати з 1 травня 1926 р.

¹⁸ The Parliamentary Debates, Official Report. Contains the 4th session of the 28th Parliament through the 1st session of the 48th Parliament. Great Britain. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, 1926. P. 1709.

¹⁹ Trade Regulations and Commercial Policy of the United Kingdom. National Institute of Economic and Social Research. *Economic and Social Studies*. 1943. No. 3. P. 6.

²⁰ Там само. P. 14.

Як слушно зазначив Р. Черч, «...практично випадково тимчасовий захід, спрямований на стримування споживання предметів розкоші у воєнний час, став захисним каркасом, який вплинув на подальшу історію індустрії. Мита були збережені, з одним коротким призупиненням у 1925 р., на весь міжвоєнний період (до уваги також взято введення з 1926 р. мита на комерційні автомобілі. — К.О.), закріпилися в загальній тарифній структурі до 1938 р. і залишалися незмінним на рівні 33,3 % до 1956 р.» [11, р. 11].

У контексті змін системи глобального регулювання економіки після укладання Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) члени парламенту, обговорюючи перспективи повоєнного відновлення і повернення Великою Британією лідируючого становища на світовому ринку, звертали увагу на роль, яку в минулому відіграло законодавство щодо імпорتنих мит у забезпеченні стабілізації та покращенні платіжного балансу. На парламентських дебатах у лютому 1958 р. щодо обговорення проекту закону, який передбачав пролонгацію імпорتنих мит, лорд Стормонт Манкрофт (Stormont Mancroft) висловив думку, що вони діють «у національних інтересах». У тому самому році мита пролонгували [10].

На початку 1970 р. «зведена тарифна стіна була трохи знижена, але все ще захищала британську автомобільну промисловість» [18, р. 110]²¹. «...Виробництво автомобілів має довшу історію захисту від іноземної конкуренції, ніж більшість британських галузей промисловості; насправді можна сказати, що вона знаходилася під захистом майже все своє доросле життя (adultlife)» [19, р. 77].

Наведені факти і статистика доводять, що, коли для ввезення будь-яких іноземних товарів (не лише предметів розкоші) у Великій Британії уже були широкодоступними і потужності судноплавства, і іноземна валюта, **щорічна пролонгація високих мит Маккенна стала нічим іншим, як інструментом протекціонізму (оскільки акцизні збори не було встановлено для місцевих виробників відповідних товарів)**. Відтак тарифний захист британського автопрому від іноземних конкурентів, який фактично розпочався в 1915 р., тривав близько 60 років.

ЗИСКИ, ВПЛИВ І НАСЛІДКИ МИТ МАККЕННА

Нарощування виробництва, зайнятості й компетенцій. The National Review зазначала повоєнне піднесення «різних британських галузей промисловості, які мита Маккенна зробили платоспроможними»²². Запровадження цих мит дозволило «стимулювати виробництво і тим самим забезпечити постійною і вигідною роботою тисячі людей, які б у іншому випадку поповнили ряди безробітних і створили додаткове навантаження у вигляді податків і ставок на всі інші галузі»²³. У матеріалах парламен-

²¹ Plowden W. The Motor Car and Politics, 1896-1970. Bodley Head, 1971. 469 p.

²² The National Review 1924-06. Vol. 83. Iss. 496. P. 484.

²³ Там само. P. 607.

ту за 21 березня 1927 р.²⁴ зазначалося стрімке збільшення випуску автомобілів у повоєнний період: за статистикою, кількість машин, вироблених у країні в 1926 р., перевищила показник 1925 р. на 19 %, а порівняно з 1924 р. — на 48 %; такий прогрес галузі пов'язували з введенням мит Маккенна. Також з посиланням на доробки Дж. Формана-Пека (J. Foreman-Peck) обґрунтовано, що мита на легкові автомобілі сприяли збільшенню їх виробництва у Великій Британії щонайменше на 40 % [20].

Ще одне дослідження [21] підтверджує, що захищена митом Маккенна автомобільна промисловість сконцентрувалася, раціоналізувалася, почала зростати і впливати на всі аспекти економіки. За підсумками 1935 р., у галузі безпосередньо було зайнято 76 тис. робітників на 53 окремих підприємствах; ще 106,5 тис. осіб — у виробництві запчастин і аксесуарів; 55 тис. осіб займалися всіма видами ремонту й обслуговування автомобілів; разом з водіями автобусів і вантажівок, робочих гаражів, металургами і працівниками інших суміжних видів діяльності пряма й непряма зайнятість сягала понад мільйона осіб. Відтак автомобільна промисловість посіла центральне на той час місце в економіці. Напередодні Другої світової війни досвід галузі у великосерійному виробництві, здобуті компетенції і високопрофесійні кадри, а також передовий технологічний рівень виробничих потужностей стали підґрунтям для того, щоб уряд країни оперативно залучив представників цього бізнесу до випуску товарів авіаційної промисловості [12].

Скорочення загальних витрат виробництва і зниження цін. Мита Маккенна дозволити «знизити ціну автомобіля для покупця чи споживача, щоб нині він отримав якіснішу і водночас дешевшу машину», — зазначалося в 1924 р.²⁵ Дж. Форман-Пек виявив вплив тарифу на загальне зниження витрат і цін у британському автопромі внаслідок економії на масштабі великих виробників [22; 23]. Водночас Р. Черч зазначав, що вплив тарифу на британський автопром слід інтерпретувати по-різному в повоєнний період, розглядаючи окремо стадію початкового попиту в 1920-х роках і стадію зрілого ринку після депресії початку 1930-х років [11]. Під дією тарифу було усунуто потенційні переваги складальних заводів, які використовували компоненти високопродуктивних американських постачальників, а конкуренція між місцевими виробниками спонукала до зниження виробничих витрат і відпускних цін.

Британський економіст, фахівець з промислової політики і академік Джордж Аллен (George Allen), проаналізувавши стан автомобілебудування країни, у 1926 р. писав: «Припустімо, що британські промисловці були врятовані від серйозної континентальної конкуренції імпортом митом як

²⁴ Parliamentary Debates (Hansard). House of Commons official report, Motor Industry Volume 204: debated on Monday 21 March 1927. Contains the 4th session of the 28th Parliament through the session of the Parliament. Great Britain, Parliament, House of Commons H.M. Stationery Office, 1927. P. 19.

²⁵ The National Review 1924-06. Vol. 83. Iss. 496. P. 607.

до серпня 1924 р., так і після його повторного введення. <...> Воно, безсумнівно, принесло користь виробникам недорогих автомобілів. <...> Той факт, що виключення іноземних автомобілів дозволило британському виробнику, особливо дешевших класів машин, отримати більший ринок збуту і, таким чином, виробляти в більшому масштабі, а відтак дешевше, ніж за системи вільного імпорту, має бути врахований» [24, р. 19—20]²⁶.

Скорочення імпорту, збільшення експорту. Розрахунки Ф. Кейпі показника ефективного ступеня захисту²⁷ привели вченого до таких висновків: вплив тарифу на скорочення проникнення імпорту виявився найбільшим щодо автомобілів, ніж щодо будь-якої іншої категорії товарів (емпіричне дослідження охоплювало період 1924—1930 рр.) [17, р. 89]. Зі змінами в британській тарифній політиці з приходом до влади лейбористів стався сплеск поставок з Франції та США: частка імпорту в продажах на внутрішньому ринку зросла з 15 % у 1924 р. до 28 % у 1925 р. «Причина динаміки є очевидною: протягом 11 місяців тариф Маккенна був знятий у результаті експерименту містера Сноудена у сфері вільної торгівлі. Підсумок спостережуваних ефектів полягає в тому, що мито відіграло дуже важливу роль у обмеженні продажів автомобілів з континенту, які були аналогічні до британських» [25, р. 194]. У період 1926—1929 рр. частка імпорту коливалася в межах 10—16 % на внутрішньому ринку, але в 1929 р. «загроза з боку імпорту була значною мірою усунена, про що свідчить здатність британських виробників монополізувати зростання внутрішнього ринку» [26, р. 194]. Разом з тим, за підсумками 1926 р., країна вперше експортувала автомобілів більше, ніж імпортувала. Після Другої світової війни галузь стала експортоорієнтованою і перетворилася на локомотив відновлення економіки²⁸. У 1959 р. експорт сягав 697 тис. приватних і комерційних автомобілів на суму £310 млн (для порівняння: у 1938 р. було експортовано 84 тис. автомобілів на суму £11 млн). Загальна вартість усієї продукції, експортованої британським автопромислом у 1959 р., сягнула історичного на той час максимуму — майже £550 млн, що становило 16 % загального обсягу експортних надходжень від поставок товарів Великої Британії²⁹.

Залучення іноземних інвестицій і технологій, збільшення локалізації виробництва. Професор економіки Каліфорнійського університету Френк А. Саутхард (Frank A. Southard) у праці 1931 р. «Американська

²⁶ У період з 1924 по 1929 р. ціни на автомобілі в цілому впали на 25 %, з 1930 по 1936 р. — ще на 35 %: середня ціна приватного автомобіля в 1930 р. становила £206, у 1932 р. — £156 і близько £135 — у 1936 р. [25, р. 241].

²⁷ «Ефективний ступінь захисту» (effective rate of protection — ERP), відповідно до теорії ефективного протекціонізму М. Кордена (M. Corden), показує чистий ефект захисту доданої вартості виходячи з номінального ступеня захисного тарифу на вхідні (проміжні) товари індустрії.

²⁸ Economic Survey for 1950. *The Economist*. 1950. Apr 01. P. 724.

²⁹ Parliamentary Debates (Hansard). House of Commons official report. Vol. 631. Great Britain. Parliament. House of Commons H.M. Stationery Office, 1960. P. 1077.

промисловість у Європі» зазначав: «На початку повоєнного десятиліття британський уряд увів певні високі мита, аби захистити промисловість, але це також сприяло залученню американських заводів» [27, р. 117]. Ще до Першої світової війни, у 1911 р., провідна американська компанія Ford Motor Company відкрила у Великій Британії підприємство Henry Ford & Son, Ltd. Початкова стратегія полягала в складанні автомобілів Ford з використанням деталей, доставлених із Сполучених Штатів Америки (імпортували шасі й механічні частини, кузови виготовляли в Британії³⁰). Коли стало очевидно, що мита Маккенна — це на довго, Генрі Форд (утім, як і низка інших американських компаній) переорієнтував бізнес-стратегії на користь інвестування й розширення виробництва у Великій Британії. Мита прискорили перехід до ширшого використання місцевих компонентів. У 1924 р. було ухвалено рішення про придбання землі в Дагенхемі. Прагнення до самодостатності спонукало Г. Форда побудувати разом з автомобільним заводом власний сталеливарний завод і електростанцію³¹. Першим транспортним засобом, який виготовив завод у жовтні 1931 р., був фургон Ford AA, річні обсяги виробництва якого до 1937 р. зросли до 37 тис. од.³² Було налагоджено випуск широкої лінійки двигунів спеціального призначення і сільськогосподарських машин. Це створило підґрунтя, яке під час Другої світової війни дозволило компанії виробляти велику кількість furgonів, вантажівок і бронетранспортерів Bren.

Слідом за компанією Ford американська компанія General Motors Limited у 1920-х роках ухвалила рішення про розміщення в Британії складального виробництва. Спочатку вона імпортувала повним комплектом (Complete Knocked Down — CKD) і реалізовувала автомобілі Chevrolet, Buick, Cadillac, LaSalle і Oaklands, а з 1923 р. — вантажівки British Chevrolet. У 1925 р. GM придбала британську автомобілебудівну компанію Vauxhall, і наприкінці 1930 р. на її потужностях було запущено випуск недорогого дволітрового Vauxhall Cadet, а у 1931 р. — першу вантажівку Bedford, створену на базі Chevrolet [28].

Мита на автомобільні шини у 1927 р. мали аналогічний вплив на іноземних інвесторів. Як зазначає Френк А. Саутхард, мотиви уряду відображали слова сера Вільяма Джойнсона-Хікса (William Joynson-Hicks), сказані при відкритті заводу Firestone³³ в Англії у 1928 р.: «...Установивши

³⁰ На початку кузови доставлялися на складальний завод у Траффорд-парку британською фірмою кузовобудівників Scott Brothers, але у 1912 р. Г. Форд придбав цю фірму.

³¹ Ford Dagenham. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ford_Dagenham (дата звернення: 23.07.2023).

³² Hudson P. 80 years of Ford at Dagenham. *The Telegraph*. 2009. May 15. URL: <https://www.telegraph.co.uk/motoring/classiccars/5318900/80-years-of-Ford-at-Dagenham.html> (дата звернення: 21.07.2023).

³³ Firestone Tire and Rubber Company — американська компанія з виробництва шин для автомобілів, сільськогосподарської техніки, важких вантажівок і автобусів, а також гумових виробів для промисловості.

33-відсотковий тариф на шини, уряд направив запрошення містеру Файрстоуну (Firestone) виробляти шини в Англії замість того, щоб платити 1000 доларів на день імпорتنих мит» [27, р. 117]. Френк А. Саутхард зауважив, що британська компанія Goodrich Rubber Company, Ltd у своєму річному звіті за 1928 р. вказала, що після введення мит виробництво шин у Англії значно збільшилося, що дозволило йому зробити висновок: «Звичайно, це не простий збіг, що після введення мит практично кожен провідний американський виробник шин відкрив завод у Англії» [27, р. 117].

Американські інвестиції супроводжувалися трансфером технологій [28]. Найбільш очевидним ефектом освоєння нових виробничих процесів стало збільшення капіталовкладень на одного працівника, як-от на заводі Ford у Дагенхемі, де з 1950-х років розпочався перехід на автоматизацію і нові технології інтеграції виробничих завдань у цехах [29]. За інформацією компанії, її інвестиційні плани після Другої світової війни включали будівництво нової батареї коксових печей (на заміну збудованих раніше), розширення обладнання для електростанцій, удосконалення ливарного цеху і подальшу модернізацію заводу³⁴.

Поповнення доходів державного бюджету. The National Review у 1924 р. наводило таку позицію щодо мит Маккенна: «Вони не лише перетворили занепадаючі галузі промисловості на процвітаючі, ... а й забезпечили значний дохід»³⁵. «Від моменту започаткування мита принесли близько £20 млн у дохід»³⁶. У 1937/38 б. р. мита Маккенна додали британському бюджету близько £3 млн, з яких £1,7 млн — від імпорту автомобілів і мотоциклів [30, р. 45]. Дослідження показало, що протягом кількох десятиліть уряд країни щороку стягував щонайменше £1,5—2 млн з імпорту товарів автопрому в рамках мита Маккенна.

Пояснюючи причини, через які Британія остаточно відмовилася від вільної торгівлі, англійці констатували: «Акцентуації»³⁷ націоналістичних настроїв війною, мабуть, було недостатньо для того, щоб привести всю країну до протекціонізму. Але те, що не зробила Велика війна, зробила економічна, фінансова і політична криза 1931 р.» [31, р. 514]. Ф. Бенхам (F. Benham), цитуючи Шекспіра, казав: «Недугу відчайдушну лише відчайдушні засоби лікують» (Diseases desperate grown by desperate appliance are relieved, or not at all) [30, р. 193], тобто наголосив, що радикальна зміна економічної політики в бік протекціонізму і запровадження тарифу стала відчайдушним заходом політиків для подолання відчайдушних проблем у економіці.

Отже, наведені факти унаочнюють, що **протекціоністські тарифи, запроваджені в британській економічній політиці з 1915 р., дозволили**

³⁴ Ford Motor Company Limited. Year of achievement in spite of difficulties. Demand for products again exceeds supply contribution to farming mechanisation. Sir Rowland Smith On Immediate Problems. *The Economist*. 1952. Apr 05. P. 64-65.

³⁵ The National Review 1924-06. Vol. 83. Iss. 496. P. 490.

³⁶ Там само. P. 485.

³⁷ Дія, спрямована на підкреслення певних особливостей... URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/accentuation>

імперії та її союзникам, без перебільшення, не лише виграти Першу світову війну, а й завдяки розбудові потужного промислового потенціалу і зменшенню залежності від імпорту стратегічних товарів підготуватися до нового випробування — Другої світової війни і закласти підґрунтя для відповідей на виклики ХХІ ст.

Нині автомобільна промисловість залишається життєво важливою частиною економіки Великої Британії. Пов'язане з автомобілебудуванням виробництво забезпечує товарооборот у розмірі £67 млрд і додану вартість у розмірі £14 млрд в економіці країни (з понад 182 тис. осіб, зайнятих у виробництві, і приблизно 780 тис. осіб — у пов'язаних з ним видах діяльності), щороку інвестуючи близько £3 млрд у дослідження і розробки. Більше 25 компаній випускають понад 70 моделей автомобілів на території Великої Британії за підтримки 2500 постачальників компонентів. У 2022 р. у країні було побудовано понад 775 014 автомобілів, 101 600 комерційних транспортних засобів і 1,5 млн двигунів. Вісім з десяти вироблених автомобілів експортуються на 130 ринків по всьому світу (10 % від загального обсягу товарного експорту країни), що забезпечує торговельний оборот у розмірі £77 млрд³⁸. З настанням ери електромобілів і появою нових гравців на ринку, які прийшли з Азії, галузь зіткнулася з новими викликами. Проте «британський уряд заявляє, що усвідомлює важливість автомобільної промисловості й працює над забезпеченням її майбутнього»³⁹.

УКРАЇНА В УМОВАХ ВЕЛИКОГО ВИПРОБУВАННЯ

Після здобуття Україною незалежності перехід від планової до ринкової економіки спричинив руйнування усталених технологічних і коопераційно-виробничих ланцюгів, у результаті чого підприємства опинилися на межі колапсу, стрімко знижуючи обсяги випуску автомобілів [32]. Щоб стабілізувати ситуацію і відновити роботу галузі, відповідною Постановою Верховної Ради України від 24 листопада 1995 р. були звільнені від оподаткування акцизним збором і сплати податку на додану вартість обороти з реалізації легкових і вантажно-пасажирських автомобілів вітчизняного виробництва⁴⁰. Ухвалений у 1996 р. відповідний Закон України (далі — Закон 1996 р.)⁴¹ містив положення, що передбачали звільнен-

³⁸ UK Automotive. *SMMT Driving the Motor Industry*. URL: <https://www.smm.co.uk/industry-topics/uk-automotive> (дата звернення: 19.07.2023).

³⁹ Reed S. An Automaker Has a Stark Warning for the U.K. Car Industry. *The New York Times*. 2023. May 18. URL: <https://www.nytimes.com/2023/05/18/business/stellantis-uk-auto-industry-cars.html> (дата звернення: 19.07.2023).

⁴⁰ Про оподаткування податком на добавлену вартість автомобілів вітчизняного виробництва. Лист Державної податкової адміністрації України № 16-1101/10-1141 від 28.11.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1141225-96#Text>

⁴¹ Про ставки акцизного збору на деякі транспортні засоби та кузови до них. Закон України № 216/96-ВР від 24.05.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216/96-vr/ed19960524#Text>

ня до 2007 р. (тобто на 10 років) від обкладення акцизним збором оборотів «з реалізації легкових і вантажно-пасажирських автомобілів, що виробляються українськими підприємствами всіх форм власності»⁴². У 1998 р. ввели заборону на ввезення автомобілів старше п'яти років, а також автомобілів вартістю менше 5000 дол. виходячи з екологічних і соціально-економічних потреб. Експерти Державної податкової адміністрації України висловили позицію, що «запобігти перетворенню України на звалище старих автомобілів та полегшити процес становлення вітчизняних виробників на своєму ринку і водночас задовольнити вимоги ЄС щодо скасування заборони ввезення транспортних засобів віком понад 5 років, а також їх мінімальної митної вартості в сумі 5 тис. доларів можна лише економічними методами»⁴³. Державним комітетом промислової політики України було розроблено проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону 1996 р.», де передбачалося встановлення диференційованих ставок акцизного збору на нові та вживані транспортні засоби. Ці доробки було покладено в основу ухваленого у 2001 р. відповідного Закону України (далі — Закон 2001 р.)⁴⁴. На цілу низку товарів автопрому (коди за УКТ ЗЕД 8707 і 8708) повна ставка мита була піднята до 20 %⁴⁵. Відповідно до положень Закону 2001 р., як зазначають експерти⁴⁶, встановили вищі митні тарифи на ввезення вживаних авто (до п'яти років — податок підняли у два рази, понад п'ять років — у три рази). Також було поширено заборону на вживані авто віком понад вісім років і скасовано положення про мінімальну митну вартість. «У сукупності ці заходи дозволили реально захистити внутрішній ринок від масового ввезення старих автомобілів»⁴⁷.

Після приєднання у 2008 р. до СОТ політика щодо галузі кардинально змінилася: лібералізація зовнішньої торгівлі й водночас відсутність інших (тарифних і нетарифних, організаційно-правових і економічних) інструментів для підтримки галузі спричинили рецесію, яка посилювалася після підписання угоди про ЗВТ з ЄС [32, с. 49—50].

⁴² Ці пільги поширювалися на транспортні засоби, виготовлені вітчизняними підприємствами як з імпортованих, так і з місцевих компонентів, «за умови виробництва не менше 1000 штук автомобілів на рік». Також було встановлено, що такі комплектуючі «обкладенню акцизним збором не підлягають».

⁴³ Щодо падіння доходів бюджету від сплати податків (акциз, ПДВ, мито) на імпортовані легкові автомобілі в Україну протягом 1998—1999 років. Лист Державної податкової адміністрації України № 87/2/16-2110 від 22.03.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va087225-00#Text>

⁴⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки автомобілебудівної промисловості України. Закон України № 2779-III від 15.11.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2779-14/ed20011115#Text>

⁴⁵ Митний тариф України (Розділи XVI—XXI). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2371r-14/ed20011115#Text>

⁴⁶ Про розвиток автомобільної промисловості. *Лабораторія законодавчих перспектив*. 2003. 01 груд. URL: <https://parlament.org.ua/2003/12/01/pro-rozvitok-avtomobilnoyi-promislo/> (дата звернення: 13.10.2023).

⁴⁷ Там само.

Очевидно, що через короткостроковість політики захисту і відсутність дієвих стимулів для розвитку, зокрема державної допомоги на дослідження та інновації бізнесу, в Україні не було створено ендегенне ядро технологічної динамізації вітчизняного автопрому, що унеможливило довгострокові позитивні ефекти як для самої галузі, так і для суміжних з нею сфер. Як наслідок, з початком російської агресії Україна виявилася залежною від імпорту товарів автомобільної індустрії. Для вирішення цієї проблеми Верховна Рада України наприкінці березня 2022 р. ухвалила відповідний Закон України, встановивши повне звільнення від ПДВ, акцизного податку і мита при ввезенні низки товарів, у тому числі легкових автомобілів і кузовів, причепів і напівпричепів, мотоциклів, інших транспортних засобів, призначених для перевезення 10 і більше осіб, а також транспортних засобів для перевезення вантажів⁴⁸. Протягом квітня — травня 2022 р. в Україну було ввезено понад 119 тис. автомобілів, з них близько 30 % становили автомобілі преміум-класу вартістю від 20 тис. євро і вище⁴⁹. Щоб виправити ситуацію, Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради проект закону щодо скасування запроваджених пільг для імпорту. В Пояснювальній записці⁵⁰ обґрунтовувалося, що за результатами митного оформлення громадянами транспортних засобів пільги зі сплати митних платежів за час дії цього Закону становили понад 13 млрд грн⁵¹, при цьому без сплати митних платежів оформлюють автомобілі преміум-класу митною вартістю понад 1 млн грн. Державна митна служба в січні 2023 р. на офіційному сайті вказала, що за підсумками 2022 р. «пільги, надані при ввезенні автомобілів громадянами — 26,2 млрд грн»⁵². Отже, відтоді як згаданий Закон набрав чинності, на пільгових умовах було ввезено велику кількість товарів, що «не є предметами першої необхідності та такими, що забезпечують безперебійну роботу економіки», — зазначено в Пояснювальній записці. З огляду на це, «Україна має консолідувати всі доходи для боротьби з агресором, запровадження пільг на імпорт товарів, що не є то-

⁴⁸ Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану. Закон України № 2142-IX від 24.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

⁴⁹ В Україну завезли вже 80 тисяч безкоштовно розмитнених авто. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3483849-v-ukrainu-zavezli-vze-80-tisac-bezkostovno-rozmitnениh-avto.html> (дата звернення: 15.07.2023).

⁵⁰ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39708>

⁵¹ Сума пільг при митному оформленні телефонів сягала понад 270 млн грн, пільги при митному оформленні одягу і взуття – понад 850 млн грн.

⁵² У 2022 році Держмитслужба перерахувала до держбюджету 300,8 млрд грн: чому не більше? *Державна митна служба України*. 2023. 20 січ. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvava-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062>

Таблиця 1. Мито при розмитненні легкового автомобіля з бензиновим двигуном (нові) у 2022 р., %

Код УКТ ЗЕД	Об'єм двигуна, см ³	Імпорт з інших країн, крім ЄС і Канади	Імпорт з ЄС	Імпорт з Канади
8703 21 10 00	≤1000	10	1,3	2,5
8703 22 10 00	>1000, але ≤1500	10	3,6	2,5
8703 23 19 10	>1500, але ≤2200	10	3,6	2,5
8703 23 19 30	>2200, але ≤3000	10	1,3	0
8703 24 10 00	>3000	10, пільгова — 5	0,6	1,2

Джерело: складено автором за: Онищенко В. Імпорт автомобіля 2022. *Головбух*. 2022. 24 чер. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7491-mport-avtomoblya-2019> (дата звернення: 15.07.2023).

варами першої необхідності і водночас є бюджетоформуючими, має бути переоцінено та переглянуто». Як додатковий аргумент підкреслювалося створення нерівних конкурентних умов для продукції, що виробляється всередині країни, — «у результаті вітчизняні виробники мають додаткові перешкоди для відновлення виробництва». Поряд з тим було запропоновано звільнити від сплати збору на обов'язкове державне страхування тих, хто імпортують і здійснюють першу реєстрацію електромобіля (при тому, що чинне мито — 0 %). Проект Закону було прийнято 26 червня і з 1 липня 2022 р. він набрав чинності⁵³.

У цілому, за даними платформи відкритих даних Опендатабот, протягом 2022 р. в Україну ввезли 534 866 автомобілів⁵⁴. При цьому Асоціація українських автомобілевиробників «УкрАвтопром» надає інформацію про завезення 412,9 тис. легкових автомобілів, загальна митна вартість яких сягнула майже 3 млрд дол.: імпорт з Німеччини перевищив 142,5 тис. шт. на суму 729,3 млн дол., з Франції — 41,1 тис. шт. (131,5 млн дол.), з Японії — 34 тис. шт. (377 млн дол.), з США — 33,9 тис. шт. (468 млн дол.), з Польщі — 26 тис. шт. (172 млн дол.)⁵⁵. Таким чином, Україна, на відміну від Британії, на початку війни в умовах суворих випробувань не наросила мита і має мінімальні ставки 0,6—3,6 % для імпорту з ЄС (табл. 1).

Натомість Індія, яка так само є членом СОТ (із 1995 р.), запровадила значно вищі ввізні мита, причому у 2021 р. в рамках нової економічної політики з опорою на національну індустрію збільшила їх ще. Так,

⁵³ Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39708>

⁵⁴ Авто-2022: в Україну ввезли понад півмільйона авто, а їх середній вік сягнув 12 років. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/auto-import-2022> (дата звернення: 11.07.2023).

⁵⁵ З яких країн 2022 року завезли найбільшу кількість легкових авто до України. URL: <https://tsn.ua/auto/news/z-yakih-krayin-zavezli-naybilshu-kilkist-legkovih-avto-v-ukrayinu-2270416.html> (дата звернення: 15.07.2023).

Таблиця 2. Окремі категорії товарів, на які в Індії збільшено мито, %

Конкретні позиції	Збільшення мита	
	з	до
Повністю побудовані одиниці автобусів і вантажівок (з 01.04.2020 р.)	25	40
Напіврозібрані (SKD) одиниці автобусів, вантажівок і двоколісних транспортних засобів (з 01.04.2020 р.)	15	25
Напіврозібрані (SKD) одиниці легкових і триколісних транспортних засобів (з 01.04.2020 р.)	15	30
Повністю розібрані (SKD) одиниці легкових, триколісних, двоколісних транспортних засобів, автобусів і вантажних автомобілів (з 01.04.2020 р.)	10	15

Джерело: складено автором за: Nirmala Sitharaman's Budget 2020 Speech: Full Text. NDTV. 2020. Feb 01. URL: www.ndtv.com/india-news/finance-minister-nirmala-sitharamans-budget-2020-speech-full-text-2173184 (дата звернення: 20.07.2023).

Прем'єр-міністр Індії Нарендри Моді оголосив про прискорення плану розвитку місцевого виробництва і створення робочих місць після того, як економічні наслідки пандемії призвели до сплеску безробіття [10]. Як результат, було ухвалено рішення перетворити Індію на фабрику для всього світу, скориставшись політикою провідних держав щодо переміщення ланцюгів поставок з Китаю. Міністр фінансів країни Нірмала Сітхараман 1 лютого 2020 р. представила бюджет на 2020/21 б. р., у якому передбачено значне збільшення тарифів на імпорт важливих для Індії товарів у рамках реалізації програми уряду Make in India, зокрема, для створення «рівних умов для вітчизняних виробників»⁵⁶. Окремим блоком у бюджеті зазначено зміни в миті для її просування за Програмою поетапного виробництва (Phased Manufacturing Programme — PMP), яка сприяє поступовій трансформації місцевого автопрому: від великовузлової збірки (Semi-knocked-down — SKD) до повноциклового виробництва (Complete knock-down — CKD) (табл. 2).

Щодо захисту теперішніх позицій власної індустрії і перспектив її розвитку, виходячи з нового тренду виробництва електромобілів, Індія, на відміну від України, взяла до уваги історичний досвід Великої Британії. Отже, Україні в повоєнному відновленні вітчизняної економіки слід дослухатися до аргументів, які 100 років тому прихильники мит Маккенна наводили опонентам щодо дієвості протекціонізму: «...Ви маєте тонни фактів проти унцій теорії»⁵⁷.

Безумовно, нині Україна має значно вужчий простір для маневру, ніж свого часу Велика Британія, адже набуття членства в СОТ, Угода про асо-

⁵⁶ Nirmala Sitharaman's Budget 2020 Speech: Full Text. NDTV. 2020. Feb 01. URL: www.ndtv.com/india-news/finance-minister-nirmala-sitharamans-budget-2020-speech-full-text-2173184 (дата звернення: 20.07.2023).

⁵⁷ The National Review 1924-06. Vol. 83. Iss. 496. P. 606.

ціацію з ЄС і вже прийняті відповідно до цього законодавчі й нормативні акти накладають певні обмеження на запровадження протекціоністських механізмів політики. Проте через повномасштабну збройну агресію РФ у країні запроваджено воєнний стан, і цей факт дає підстави для втілення економічних заходів щодо захисту галузей промисловості, які Україна вважає необхідними для гарантування власної безпеки виходячи з таких положень ГАТТ 1947 (1994⁵⁸) і Угоди про асоціацію між Україною та ЄС:

Стаття XXI, винятки з міркувань безпеки: «Ніщо в цій Угоді не повинно тлумачитися... б) як перешкода будь-якій стороні у здійсненні будь-яких дій, які вона вважає необхідними для захисту суттєвих інтересів своєї безпеки, <...> iii) що вживаються під час війни чи інших надзвичайних обставин у міжнародних відносинах»⁵⁹;

Стаття 472, заходи, пов'язані з суттєвими інтересами безпеки: «Ніщо в цій Угоді не перешкоджає Стороні вживати будь-яких заходів: ...с) які вона вважає необхідними для забезпечення власної безпеки, у випадку серйозних внутрішніх безпорядків, які порушують закон і громадський порядок, під час війни або серйозного міжнародного напруження, яке становить загрозу війни»⁶⁰.

Власне кажучи, Уряд України міг скористатися цими положеннями ще до початку широкомасштабного вторгнення РФ і введення воєнного стану. У квітні 2019 р. група експертів СОТ виклала свою позицію: «Повертаючись до підпункту (iii) статті XXI(b) та виходячи з конкретних обставин, що впливають на відносини між Росією та Україною, Група визначила на підставі наявних доказів, що ситуація між Україною та Росією з 2014 року є «надзвичайною ситуацією» у міжнародних відносинах»⁶¹. Отже, **у несприятливих для України інституційних умовах посилення ролі держави, запровадження цілеспрямованої політики і політична воля в її реалізації є запорукою успіху** [33].

Показовими є дії керівництва США щодо встановлення у 2009 р. високим мит (через збільшення імпорту китайських шин) для захисту власної індустрії⁶²; також у інтересах національної безпеки у 2018 р. — мита у 25 % на імпорт продукції зі сталі й 10 % — з алюмінію. Експерти СОТ, аналізую-

⁵⁸ Dispute Settlement. World Trade Organization. 3.5 GATT 1994. United Nations Conference on Trade and Development. New York, Geneva, 2003. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/edmmisc232add33_en.pdf

⁵⁹ Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text

⁶⁰ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁶¹ DS512: Russia — Measures Concerning Traffic in Transit. *World Trade Organization*. 2019. Apr 26. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds512_e.htm (дата звернення: 15.08.2023).

⁶² Було встановлено тарифи на три роки (35 % адвалорної вартості в перший рік, 30 % — у другий і 25 % — у третій рік) [10].

чи це рішення, у своїх доповідях вказали, що такі тарифи і квоти на імпорту сталі й алюмінію, встановлені США відповідно до Розділу 232 Закону про розширення торгівлі 1962 р., не підпадають під дію винятків щодо безпеки, визначених у статті XXI ГАТТ 1994 р. Проте у заяві від 27 січня 2023 р. перед засіданням Органу з урегулювання спорів СОТ США рішуче зазначили, що «не поступляться прийняттям рішень щодо своєї основної безпеки групам СОТ»⁶³. Вони також заявили про свій намір вирішити це фундаментальне питання поза процедурами врегулювання суперечок, зокрема, порушити його в рамках «дискусій щодо реформи системи вирішення суперечок СОТ» і «прагнути авторитетного тлумачення статті XXI ГАТТ 1994 року». «Ми вважаємо, що членам необхідно прояснити і прийняти найважливіші винятки з міркувань безпеки», — заявили у США.

ВИСНОВКИ

Досліджені факти і статистичні дані щодо реалізації політики протекціонізму у Великій Британії показали, що в умовах Першої світової війни керівництву країни довелося робити складний вибір між продовженням вільної торгівлі й запровадженням захисних мит для вирішення наростаючих внутрішніх проблем — безробіття, соціального напруження, ослаблення економіки. Дефіцит бюджету, зростання державного боргу, погіршення платіжного балансу і неспроможність забезпечити фінансову стабільність за стрімко зростаючих витрат воєнного часу спонукали до усвідомлення окремими британськими урядовцями і політиками, що економічна політика *laissez-faire* і вільний ринок в умовах суворих випробувань не здатні забезпечити акумулювання обмежених ресурсів, спрямувати їх на посилення існуючих і створення нових виробництв. Також ці методи не спроможні сприяти розвитку місцевих індустрій в умовах повоєнного висококонкурентного середовища й агресивної демпінгової політики з боку іноземних компаній, які отримують фінансову допомогу урядів своїх країн і мають доступ до дешевих довгих кредитів.

Попри панування «непогрішимої» догми невтручання й тиск з боку численних опонентів, продиктоване стратегічним баченням і пріоритетністю інтересів національної економіки рішення однієї людини — канцлера скарбниці Р. Маккенна — щодо запровадження в 1915 р. 33,3 % мита на імпорту моторних транспортних засобів та їх компонентів мало безпрецедентні позитивні наслідки для національного господарства.

Факти доводять, що за певних контекстуальних економічних умов збільшення митних тарифів на імпорту товарів і послідовність реалізації протягом кількох десятиліть економічного курсу на захист національ-

⁶³ United States Notifies Intent to Appeal WTO Panel Reports on Section 232 Steel and Aluminum Measures. *wiley*. 2023. Jan 30. URL: <https://www.wiley.law/alert-United-States-Notifies-Intent-to-Appeal-WTO-Panel-Reports-on-Section-232-Steel-and-Aluminum-Measures> (дата звернення: 17.08.2023).

них індустрій здатні в довгостроковій перспективі вплинути на зростання виробництва і зайнятості, знизити ціни на внутрішньому ринку, скоротити імпорту і збільшити експорт, наростити надходження до бюджетів усіх рівнів, залучити інвесторів з перспективою трансферу передових технологій і розширення рівня локалізації їх виробництв.

Виходячи з положень ГАТТ/СОТ і Угоди про асоціацію з ЄС цілком очевидно, що і в нинішніх умовах Україна може скористатися перевагами політики протекціонізму для розвитку власного виробництва, базуючись на своєму праві визначати «найважливіші винятки з міркувань безпеки».

Беручи за приклад рішучість як британського, так і американського й індійського урядів і парламентів щодо захисту індустрії і нарощування місцевого виробництва і зайнятості, необхідно переосмислити поточну політику України в частині заходів повоєнної підтримки і розвитку автомобілебудування, де окремим сегментом має бути політика у сфері зовнішньоторговельного регулювання. Формування такої політики має спиратися на засади теорії ефективного протекціонізму, оцінки стану підприємств галузі (через їх опитування), розрахунки ефективної ставки захисту, результати фахової дискусії з науковцями, промисловцями і державними службовцями щодо пріоритетів галузі в контексті, чи вона має залишатися на стадії великовузлового складання так званим методом SKD, чи націлитися на повноциклове виробництво з високим рівнем локалізації. Це обумовить напрями вдосконалення політики щодо імпорту і є перспективою наступних досліджень.

Подальше ігнорування очевидних фактів щодо ефективності мит (поряд з іншими інструментами політики протекціонізму) в умовах війни і повоєнного відновлення веде до нарощування імпорту, міграції кваліфікованих кадрів і перспективних інноваторів, банкрутства бізнесів і закриття підприємств, втрати технологічних компетенцій і цілих галузей промисловості, недоотримання податків до бюджету, посилення зовнішньої залежності, збільшення загроз національній безпеці та економічному суверенітету.

Автор висловлює подяку д-ру екон. наук О.Б. Саліховій за наукове консультування і поради в процесі роботи над статтею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Саліхова О.Б. Залежність Великої Британії від імпорту з Німеччини. Відповіді на виклики Першої світової війни. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2021. Вип. 54. С. 37—74. <https://doi.org/10.15407/ingedu2021.54.037>
2. Саліхова О., Крехівський О. Держава у повоєнній розбудові індустрії та відновленні економіки: історичні паралелі та рекомендації для України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 4. С. 7—42. <https://doi.org/10.15407/eip2022.04.007>
3. Маріотті С. Застереження російсько-української війни: уникнути майбутнього, яке перегукується з минулим. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 7—32. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.007>

4. Hubert E. From Hyper-globalization to Global Value Chains Decoupling: Withering Global Trade Governance? <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4268398>
5. Сіденко В.Р. Війна в Україні як точка біфуркації у глобальному розвитку: відтворення минулого versus творення майбутнього. *Економіка і прогнозування*. 2023. № 1. С. 7—30. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.007>
6. Кіндзерський Ю. Можливості застосування концепції підприємницької держави для забезпечення структурно інноваційних трансформацій при повоєнній відбудові економіки України. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33. № 1. С. 37—45. <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.037>
7. Wardley-Kershaw J., Schenk-Hoppé K.R. Economic Growth in the UK: Growth's Battle with Crisis. *Histories*. 2022. No. 2. P. 374-404. <https://doi.org/10.3390/histories2040028>
8. Morgan E.V. *Studies in British Financial Policy, 1914-1925*. London, 1952, 388 p.
9. Feinstein Ch. *National Income and Expenditure and Output of the United Kingdom 1855-1965*. Cambridge, Cambridge University Press. 244 p.
10. Крехівський О.В. Залежності та шляхи їх усунення: минуле, яке перегукується із сучасністю. *Економіка і прогнозування*. 2023. № 1. С. 31—75. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.031>
11. Church R.A. *The rise and decline of the British motor industry*. Basingstoke, Macmillan, 1994. 140 p.
12. Richardson K. *The British motor industry, 1896-1939*. Archon Books, 1977. 258 p.
13. Paton W.A. *The Economic Position of the United Kingdom: 1912-1918*. U.S. Government Printing Office, 1919. 160 p.
14. Balderston T. War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. *The Economic History Review*. 1989. Vol. 42. No. 2. P. 222-244.
15. Hirst F.W., Allen J.E. *British War Budgets*. London, Humphrey Milford [Oxford University Press], 1926. 495 p.
16. Laybourn K. *British Political Leaders: A Biographical Dictionary ABC-CLIO*, 2001. 363 p.
17. Capie F. *Depression and protectionism: Britain between the Wars*. Boston, G. Allen & Unwin, 1983. 167 p.
18. Plowden W. *The Motor Car and Politics, 1896-1970*. Bodley Head, 1971. 469 p.
19. *Motor vehicles. A report on the industry*. PEP (political & economic planning). London, 1950. 164 p.
20. Varian B.D. The growth of manufacturing protection in 1920s Britain. *Scottish Journal of Political Economy, Scottish Economic Society*. 2019. Vol. 66 (5). P. 703-711. <http://dx.doi.org/10.1111/sjpe.12223>
21. Trentmann F. *Free Trade Nation: Commerce, Consumption, and Civil Society in Modern Britain*. Oxford University Press, 2008. 450 p.
22. Foreman-Peck J. Exit, Voice and Loyalty as Responses to Decline: The Rover Company in the Inter-War Years. *Business History*. 1981. Vol. 23. Iss. 2. P. 191-207. <http://dx.doi.org/10.1080/00076798100000030>
23. Foreman-Peck J. Tariff Protection and Economies of Scale: The British Motor Industry before 1939. *Oxford Economic Papers New Series*. 1979. Vol. 31. No. 2. P. 237-257.
24. Allen G.C. *The British Motor Industry*. London and Cambridge Economic Service, London School of Economics, Special Memorandum, 1926. No. 18. 26 p.
25. Dewey P.E. *War and progress: Britain, 1914-1945*. London; New York, Longman, 1997. 377 p.

26. Buxton N.K., Aldcroft D.H. British Industry Between the Wars: Instability and Industrial Development 1919-1939. Scolar Press, 1979. 308 p.
27. Southard F.A., 1907-1989. American industry in Europe. New York, Arno Press, 1976. 264 p.
28. Coomber I. Vauxhall: Britain's Oldest Car Maker. Fonthill Media, 2017. 304 p.
29. Lewchuk W. American technology and the British vehicle industry. New York, Cambridge University Press, 1987. 304 p.
30. Benham F. Great Britain Under Protection. Macmillan, 1941. 271 p.
31. Mallet B., Oswald G.C. British Budgets: Third Series, 1921-22 to 1932-33. MacMillan and Company, Limited, 1933. 575 p.
32. Созанський Л.Й. Проблеми розвитку автомобілебудування в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2022 Вип. 3 (155). С. 47—52.
33. Крехівський О.В., Саліхова О.Б. Повоєнна модернізація промисловості: зовнішні та внутрішні ресурси. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Сер. Економічні науки*. 2022. № 6. С. 101—121. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)06](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)06)

Надійшла 31.07.2023

Прорецензована 14.08.2023

Доопрацьована 17.08.2023

Підписана до друку 24.08.2023

REFERENCES

1. Salikhova O. British dependence on German imports. Responses to the challenges of the World War I. *History of economics and economic thought of Ukraine*, 2021, Vol. 54, pp. 37-74. <https://doi.org/10.15407/ingedu2021.54.037> [in Ukrainian].
2. Salikhova O.B., Krehivskyi O.V. The state in the post-war industrial recovery and economic renewal: historical parallels and approaches for Ukraine. *Economics and forecasting*, 2022, No. 4, pp. 7-42. <https://doi.org/10.15407/eip2022.04.007> [in Ukrainian].
3. Mariotti S. A warning from the Russian-Ukrainian war: avoiding a future that rhymes with the past. *Economics and forecasting*, 2022, No. 3, pp. 7-32. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.007> [in Ukrainian].
4. Hubert E. From Hyper-globalization to Global Value Chains Decoupling: Withering Global Trade Governance? <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4268398>
5. Sidenko V.R. War in Ukraine as a bifurcation point in global development: rhyming with the past versus creating the future. *Economics and forecasting*, 2023, No. 1, pp. 7-30. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.007> [in Ukrainian].
6. Kindzerskyi Yu. Possibilities of applying the concept of an entrepreneurial state to ensure structural and innovative transformations during the post-war recovery of Ukraine's economy. *Economic Analysis*, 2023, Vol. 33, No. 1, pp. 37-45. <https://doi.org/10.35774/econa2023.01.037> [in Ukrainian].
7. Wardley-Kershaw J., Schenk-Hoppé K.R. Economic Growth in the UK: Growth's Battle with Crisis. *Histories*, 2022, No. 2, pp. 374-404. <https://doi.org/10.3390/histories2040028>
8. Morgan E.V. Studies in British Financial Policy, 1914-1925. London, 1952.
9. Feinstein Ch. National Income and Expenditure and Output of the United Kingdom 1855-1965. Cambridge, Cambridge University Press.
10. Krehivskyi O.V. Dependences and ways to eliminate them: a past that resonates with the present. *Economics and forecasting*, 2023, No. 1, pp. 31-75. <https://doi.org/10.15407/eip2023.01.031> [in Ukrainian].

11. Church R.A. The rise and decline of the British motor industry. Basingstoke, Macmillan, 1994.
12. Richardson K. The British motor industry, 1896-1939. Archon Books, 1977.
13. Paton W.A. The Economic Position of the United Kingdom: 1912-1918. U.S. Government Printing Office, 1919.
14. Balderston T. War Finance and Inflation in Britain and Germany, 1914-1918. *The Economic History Review*, 1989, Vol. 42, No. 2, pp. 222-244.
15. Hirst F.W., Allen J.E. British War Budgets. London, Humphrey Milford [Oxford University Press], 1926.
16. Laybourn K. British Political Leaders: A Biographical Dictionary. ABC-CLIO, 2001.
17. Capie F. Depression and protectionism: Britain between the Wars. Boston, G. Allen & Unwin, 1983.
18. Plowden W. The Motor Car and Politics, 1896-1970. Bodley Head, 1971.
19. Motor vehicles. A report on the industry. PEP (political & economic planning). London, 1950.
20. Varian B.D. The growth of manufacturing protection in 1920s Britain. *Scottish Journal of Political Economy, Scottish Economic Society*, 2019, Vol. 66 (5), pp. 703-711. <http://dx.doi.org/10.1111/sjpe.12223>
21. Trentmann F. Free Trade Nation: Commerce, Consumption, and Civil Society in Modern Britain. Oxford University Press, 2008.
22. Foreman-Peck J. Exit, Voice and Loyalty as Responses to Decline: The Rover Company in the Inter-War Years. *Business History*, 1981, Vol. 23, Iss. 2, pp. 191-207. <http://dx.doi.org/10.1080/00076798100000030>
23. Foreman-Peck J. Tariff Protection and Economies of Scale: The British Motor Industry before 1939. *Oxford Economic Papers New Series*, 1979, Vol. 31, No. 2, pp. 237-257.
24. Allen G.C. The British Motor Industry. London and Cambridge Economic Service, London School of Economics, Special Memorandum, 1926. No. 18.
25. Dewey P.E. War and progress: Britain, 1914-1945. London; New York, Longman, 1997.
26. Buxton N.K., Aldcroft D.H. British Industry Between the Wars: Instability and Industrial Development 1919-1939. Scolar Press, 1979.
27. Southard F.A. American industry in Europe. New York, Arno Press, 1976.
28. Coomber I. Vauxhall: Britain's Oldest Car Maker. Fonthill Media, 2017.
29. Lewchuk W. American technology and the British vehicle industry. New York, Cambridge University Press, 1987.
30. Benham F. Great Britain Under Protection. Macmillan, 1941.
31. Mallet B., Oswald G.C. British Budgets: Third Series, 1921-22 to 1932-33. MacMillan and Company, Limited, 1933.
32. Sozanskyi L. Problems of the development of automotive industry in Ukraine. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2022, Vol. 3 (155), pp. 47-52 [in Ukrainian].
33. Krekhivskiy O., Salikhova O. Post-war industrial modernization: internal and external resources. *Foreign trade: economics, finance, law. Series Economic Sciences*, 2022, No. 6, pp. 101-121. [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)06](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)06) [in Ukrainian].

Received on July 31, 2023

Reviewed on August 14, 2023

Revised on August 17, 2023

Signed for printing on August 24, 2023

Oleh Krekhivskyi, PhD (Phys. & Math.), Senior Desk Officer
Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine
12/2, M. Hrushevskoho St., Kyiv, 01008, Ukraine

PROTECTIONISM AS DETERMINANT OF THE DEVELOPMENT OF AUTOMOBILE MANUFACTURING IN GREAT BRITAIN

The tariff policy on imports, which was introduced in Great Britain at the beginning of the World War I and was in force for about 60 years, is considered. Based on historical facts and figures, it is substantiated on the example of the automotive industry that the so-called McKenna duties in the long term had an impact on the growth of production, employment, and budget revenues; led to a decrease in prices on the domestic market, a reduction in imports and an increase in exports, promoted foreign investments, the transfer of advanced technologies, and the wider engagement of local potential in business processes. It is demonstrated that the protective duties currently launched by the Indian government to regulate the import of goods, the production of which has been defined by the government as a priority (in particular, electric cars production is concerned), are a reflection of the measures implemented by Great Britain at the beginning of the 20th century. It is emphasized that protective tariffs for these goods in Ukraine are significantly lower. It is shown that the USA also uses import duties for national security purposes.

Taking into account the provisions of the GATT/WTO and the EU–Ukraine Association Agreement, as well as modern examples of their application, it is quite obvious that Ukraine, under the current conditions of external and internal challenges and institutional restrictions, can take advantage of the protectionist policy for the development of industry in the post-war recovery period, based on its right to determine "the most important exceptions for security reasons" in order to ensure the socio-economic and financial stability of the country and the welfare of the nation. In view of this, it is necessary to rethink the current Ukraine's policy on automobile manufacturing, in particular as regards the foreign trade regulation, and to create a new policy based on effective protectionism theory and effective protection rate calculations, assessment of the current state and prospects of enterprises, the results of a professional discussion on the priorities of the industry: whether it should remain at semi knocked-down kit stage or aim for full-cycle production with a high level of localization.

Keywords: *post-war recovery; industry; automotive industry; protectionism; import duties; statistics.*

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.083>

JEL: C32, E31, E52, Q02

Rachid BENKHELOUF, PhD student (Econ.)

Faculty of economics, maghnia

University Centre of Maghnia

PB 600-13300 Al-Zawiya Road, Al-Shuhada District, Maghnia, 13300, Algeria

e-mail: benkhelouf.rachid@cumaghnia.dz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9535-7237>

Abdelkader SAHED, Dr. Sci. (Econ.), Prof.

Faculty of economics, maghnia

University Centre of Maghnia

PB 600-13300 Al-Zawiya Road, Al-Shuhada District, Maghnia, 13300, Algeria

e-mail: sahed14@yahoo.fr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2509-5707>

OIL PRICES SHOCKS AND INFLATION RATE PERSISTENCE FOR ALGERIA: A FRACTIONAL COINTEGRATION RELATIONSHIP

This study aims to analyse the relationship between oil prices and inflation rates in Algeria to determine the extent of inflation persistence in face to oil price shocks from January 1998 to March 2023 using the recently developed Fractional Cointegration Model. This topic was chosen due to its significance for monetary policymakers, investors, financial analysts and academics in understanding the dynamics of inflation persistence in Algeria. Our results indicate that the inflation rate in Algeria will persist for a longer period due to the shock of oil prices before eventually fading away.

Keywords: inflation rate persistence; oil prices shocks; fractional cointegration; Algeria.

Inflation is considered a macroeconomic problem for all countries around the world, without exception, due to its negative effects on economic expansion and income redistribution. Therefore, achieving an acceptable inflation rate is one of the economic goals of any central bank in any country. This task requires

C i t a t i o n: Benkhelouf R., Sahed A. Oil prices socks and inflation rate persistence for Algeria: a fractional cointegration relationship. *Economy of Ukraine*. 2023. No. 10. P. 83—102. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.10.083>

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2022. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

a deep understanding of inflation dynamics such as the persistence of the inflation rate [1]. Understanding the dynamics of inflation persistence will help central bank officials to make appropriate monetary policy decisions [2; 3; 4].

Inflation persistence is the time it takes for inflation rate shocks to dissipate [5], or it is the speed at which the inflation rate returns to its equilibrium in the medium and long term after a shock. The effectiveness of monetary policy strategy lies in its ability to achieve low inflation persistence which means that inflation rate shocks can be quickly eliminated [6–9]. On the contrary, the wrong appreciation of the inflation rate persistence can be charged with monetary policy makers. The shock of oil prices is one of the most obvious external shocks that affect the rate of inflation in countries [9–13].

Price shocks, including oil price shocks, are considered external shocks that impact inflation rates in any country. Numerous studies have been conducted on the determinants of inflation persistence, but little attention has been given to the role of oil prices as a key indicator of inflation, [9] confirmed that the potential impact of oil price shocks on inflation rates in countries suggests that inflation persistence in these countries may be affected by oil price shocks. They found that the impact of oil prices on inflation is greater than the impact of food prices. Therefore maintaining low inflation persistence aligns with the effectiveness of monetary policy [6; 7; 8].

Therefore, an increase in the country's persistent inflation rate as a result of an oil price shock indicates a weakness in the effectiveness of its monetary policy. This calls for a review of the monetary policy in response to the oil price shock. On the other hand, if the inflation rate continues to decline or remains unchanged due to an oil price shock, it means that the current monetary policy of the country is responsive to the oil price shock, and there is no need to review the monetary policy in the face of such shock. The importance of studying inflation persistence lies in its significant role in shaping monetary policy. It determines the extent to which monetary authorities can maintain a stable level of output and inflation simultaneously, thus influencing the performance of monetary policies [14].

The main objective of our study is to investigate the impact of oil price shocks on the persistence of inflation in Algeria, as it is one of the major oil-exporting countries. Therefore, this study is highly important for the monetary authorities in Algeria to determine whether they should review their monetary policy in the face of global oil price shocks. We will use the Fractional Cointegration Vector Autoregressive (FCVAR) model, introduced by S. Johansen [15] and further developed by S. Johansen & Nielsen [16], instead of the traditional Cointegrated Vector Autoregressive (CVAR) model proposed by S. Johansen [17]. Both models capture the long-term relationship between variables, but the CVAR model assumes only two cases of long-term relationship indicated by zero-order of integration $I(0)$ or first-order of integration $I(1)$, while the FCVAR model allows for different orders of integration ($I(d)$), where d represents any real-valued order of integration, enabling long memory persistence ($0 < d < 1$) [18; 19; 20].

For more details, we chose the FCVAR model instead of the CVAR model because several studies have found that the inflation rate is fractional integrated (see for example [1; 20; 21]). The same applies to oil prices, as [22] found that oil prices are fractional integrated. This makes the FCVAR approach more suitable for analyzing the long-term relationship between oil prices and inflation. Additionally, recent studies have shown a decreased impact of oil price shocks on inflation (see [13; 23; 24; 25]). Therefore, the FCVAR model provides more accurate and realistic results compared to the CVAR model.

This study will contribute to the empirical literature on analysing the determinants of inflation persistence in Algeria by examining the impact of an external factor represented by oil prices using the recently developed Fractional Cointegration Vector Autoregressive (FCVAR) model. It will also shed light on the role of Algeria's monetary policy in modeling this impact.

The organization of this study after this introductory section is as follows: Section 2 provides the theoretical background on the relationship between oil prices and inflation, Section 3 reviews the existing literature and evaluates its findings and highlights the added value of our study, Section 4 presents the data and its temporal evolution, Section 5 outlines the methodological framework of the study, Section 6 presents the results and discussion and Finally, Section 7 concludes the paper.

Economic literature has not been gathered around a unified definition of continuity of inflation, among the most important definitions are:

Inflation persistence is defined as the time it takes for the shocks to inflation to dissipate [5], and it can also be defined as the speed at which inflation returns to its equilibrium level (medium and long term) after a shock [21]. The effectiveness of monetary policy strategy is determined by its ability to achieve a low level of inflation persistence, indicating that shocks to inflation are eliminated within a short period [6; 7; 8].

Inflation persistence [26] is sometimes defined as the tendency for price shocks to push inflation away from its stable state, including the inflation target, for an extended period. Persistence is important because it affects the costs of production in reducing inflation to the target. It is often described as a "sacrifice ratio", where a lower level of persistence implies a larger policy space. Policy space refers to the ability of monetary policy to absorb temporary price shocks. Countries with high persistence and low policy space may need to adjust macroeconomic policies materially to accommodate price shocks, as they impact overall inflation and inflation expectations over a sustained period [27].

Distinguished between three types of persistence [26]:

- positive serial correlation in inflation: This refers to the positive relationship between current and lagged inflation rates, indicating a persistent pattern in inflationary movements;
- time lags in the effects of systematic monetary policy measures on inflation (peak effects): This refers to the delays between the implementation of systematic monetary policy actions and their impact on inflation. It highlights the lagged response of inflation to policy measures;

- delayed responses of inflation to non-systematic policy measures (such as policy shocks): This type of persistence refers to the delayed effects of non-systematic policy actions on inflation. It captures the delayed response of inflation to unexpected policy shocks.

In addition, there is another type of persistence mentioned by Fuhrer & Moore [28], which is the inflation response to its own shocks. This type of persistence emphasises how inflation responds to its own disturbances.

The significant economic implications of oil price fluctuations have sparked extensive academic and governmental deliberation. An increase in oil prices is welcomed as positive news for oil-exporting nations but is regarded as unfavorable for oil-importing countries, with the opposite effect anticipated when oil prices decline. The correlation between oil price shocks and the macro-economy is thoroughly investigated [10].

Oil price shocks can have a significant impact on inflation persistence, and this impact varies depending on several factors, including the size of the shock, monetary policy response, and underlying economic conditions. However, generally, oil price shocks tend to have a more pronounced effect on inflation in countries with weaker monetary policy frameworks and/or higher inflation levels. For example, a study conducted by IMF [29] found that a 10% increase in oil prices could lead to an increase in inflation ranging from 0.2 to 0.4 percentage points in the short term. The study also found that the impact of oil price shocks on inflation can be more persistent in countries with weaker monetary policy frameworks.

And large research finds that oil price shocks have affected inflation, Nevertheless, the impact of oil price fluctuations can vary across countries, influenced by factors like their sectoral composition, their role as oil importers or exporters, and variations in their tax structure. Consequently, comprehending the empirical correlation between oil prices and inflation rates becomes crucial, particularly for monetary authorities striving to maintain control over inflation. A thorough understanding of the inflationary effects resulting from oil price increases enables monetary authorities to devise policies that can better accommodate such shocks [10].

Here are some of the political effects of oil price shocks:

Monetary Policy: Central banks can use monetary policy to help mitigate the impact of oil price shocks on inflation. For example, they can raise interest rates to slow economic growth and reduce demand for goods and services.

Fiscal Policy: Governments can also use fiscal policy to help mitigate the impact of oil price shocks. For example, they can provide tax cuts or increased spending to offset the negative impact of higher oil prices on household and business incomes.

Regulation: Governments can also regulate the energy sector to help reduce oil price volatility. For example, they can invest in renewable energy sources or develop strategic oil reserves [30].

The persistence of inflation is the time it takes for inflation rate shocks to dissipate [5], and it can also be defined as the speed at which inflation rate returns to

its long-term equilibrium level after a shock [21]. Understanding the nature of inflation persistence will assist authorities and policymakers in implementing effective monetary policies towards maintaining price stability and economic stability [31]. Numerous studies have been conducted in this field, which can be categorized into two types: studies that believe inflation persistence dynamics are determined by the characteristics of inflation rate, and studies that argue that inflation persistence can be influenced by structural economic factors.

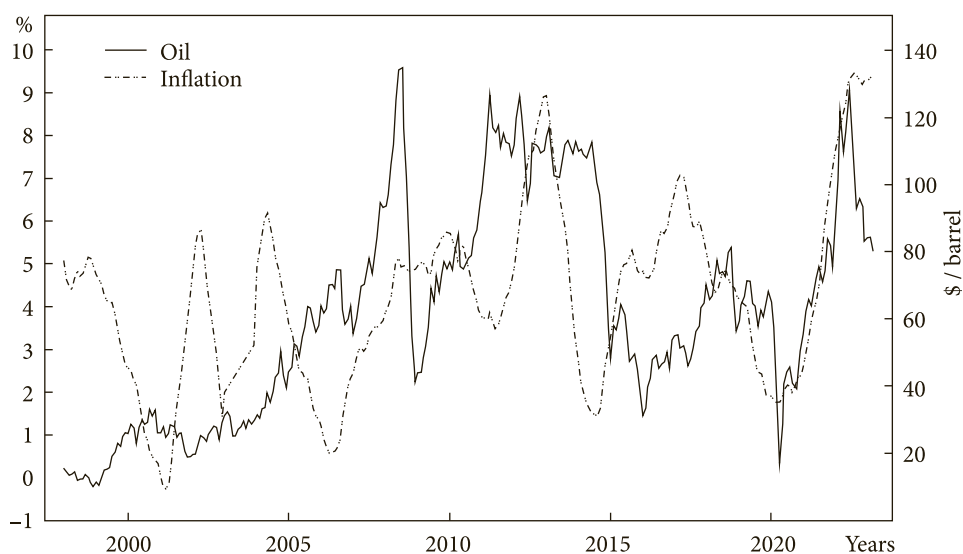
THE DYNAMICS OF THE INFLATION RATE PERSISTENCE ARE DETERMINED BY THE CHARACTERISTICS OF THE INFLATION RATE

These studies believe that the dynamics of inflation persistence are determined by the characteristics of inflation rate in the economy. These studies employ techniques such as single-variable autoregressive modeling, including tests for stationarity, partial integration, fractional unit roots, or time-varying parameter estimation. There are consistent findings for these studies, for example: The study by Bilici & 3ekin [21] used a time-varying parameter (TVP) estimation model to examine inflation persistence in Turkey. They found that inflation persistence increases and exhibits high volatility during periods of high inflation, The study by Granville & Zeng [20] investigated the dynamics of inflation persistence in the United States and concluded that the persistence dynamics are related to the expectations formed by past inflation memories, The study by Antonakakis et al. [14] utilized online price indices to analyze inflation persistence in selected countries (Argentina, Brazil, China, Japan, Germany, South Africa, the United Kingdom, and the United States). Their study showed that the estimated degree of inflation persistence using the long-memory parameter was relatively small when considering online price indices as a measure of inflation. This implies that the effectiveness of monetary policies in managing price stability may have been diminished through official price indices; The study by Bratsiotis et al. [6] explored the role of inflation targets in inflation persistence across seven countries. The results revealed that inflation targets significantly reduce the persistence of inflation, The study by Gerlach & Tillmann [7] analyzed inflation persistence in Asian and Pacific countries before and after the adoption of inflation targeting policies. They found that the speed at which persistence declines varies across countries, and persistence tends to decrease after the adoption of inflation targeting.

THE INFLATION RATE PERSISTENCE IS AFFECTED BY STRUCTURAL ECONOMIC FACTORS

Other studies suggest that inflation persistence can be influenced by structural economic factors such as progressive taxation, human capital, and the monetary policy framework, particularly inflation targeting or exchange rate regimes. These studies have yielded different results, for example: The study by Oloko et al. [32] titled “Fractional Cointegration between Gold Price and Inflation Rate: Applica-

tion to Inflation Persistence” aimed to analyse the relationship between gold price and inflation rate using the fractional cointegration model to determine the extent of inflation persistence in the face of gold price shocks in some advanced and developing countries. The results indicated that the impact of gold price shocks remains significant for a long period in relation to inflation persistence in developing countries and for a short period in relation to inflation persistence in advanced countries. The study by Oloko et al. [33] titled “Oil Price Shocks and Inflation Persistence: A Fractional Cointegration VAR Model” investigated the effect of oil price shocks on inflation persistence among the top ten oil-exporting and oil-importing countries using the fractional cointegration VAR model. The results showed that the inflation persistence in both oil-exporting and oil-importing countries is not significantly increased due to oil price shocks, indicating that the monetary policies of these countries accommodate oil price shocks. The study Geronikolaou et al. [34] that investigated the effect of progressive taxes and human capital on the persistence of inflation in 28 OECD countries, where they found that increasing progressive taxes reduces the spread of shocks and thus increases the persistence of inflation. The dispersion of human capital across sectors acts as a barrier to labor mobility and thus further rigidifies inflation through the same channel. The study of Wu & Wu [35] examined the role of the flexible exchange rate system in continuing inflation using 23 industrialized countries, and its results concluded that there is ambiguity in the effect of the exchange rate system on the continuity of relative inflation; Floating compared to bound rates, Study Canarella & Miller [36] who analyzed the relationship between inflation targeting and inflation persistence in selected developed countries (Canada, Sweden, United Kingdom) and industrialized and newly emerging economies (Chile, Israel, and Mexico) that adopted inflation targeting (information technology) before 2000. They concluded Overall results were mixed and varied according to the level of development in countries. Specifically, the inflationary processes in the three advanced economies were partially integrated, steady, medium-yielding, and share a common inflationary persistence. Whereas, the inflationary processes in the three emerging market economies were partially integrated, medium return, and unstable, The study conducted by Salisu et al. [12] found mixed short-term and similar long-term relationships between oil prices and inflation rates in both oil-importing and oil-exporting countries. This indicates that the empirical result of the impact of oil price shocks on inflation rate persistence in oil-importing and oil-exporting countries may be similar or divergent, Study by Kilian & Park [37]. This study investigated the role of oil price shocks in inflation persistence for a group of industrialized countries. It found that oil price shocks have a substantial impact on inflation persistence, with the effect varying across countries, The study by Mishkin & Schmidt-Hebbel [38] examined the impact of the monetary policy framework on inflation persistence and showed that medium-term inflation targeting reduces inflation persistence more than fixed-money targeting, the study by Papava & Charaia [39], which addressed the problems caused by inflation in the developing Asia-Pacific region during the global pandemic,

Trends in oil price (right) and inflation rate for Algeria

Source: computed by the authors via gretl software.

found that inflation targeting mechanisms have failed, especially in developing countries, due to uncontrollable external factors (imported inflation, fluctuating oil prices, supply chain disruptions, the war between Russia and Ukraine, etc.) that have overshadowed internal factors. The study suggested to use a combination of already well-known indexes and policies, with the new statistical indicators, which reflects price fluctuations on the medication, utilities, and nutrition.

This study falls within the category of studies that consider structural factors as additional determinants of inflation rate persistence. It focuses on an external factor, which is oil prices, in contrast to the local factors addressed in previous studies. Moreover, it specifically focuses on Algeria, where the investigation of inflation rate persistence has not been conducted yet, especially considering its unique economic characteristics as a resource-rich country and one of the largest oil exporters. Additionally, the study utilises the Fractional Cointegration model as a new and developed standard approach, which is used for the first time in Algeria economic studies. Lastly, to the best of our knowledge, this article is one of the initial attempts to study the relationship between oil prices and inflation rate persistence in Algeria, which serves as a motivation for undertaking this study.

DATA

In this study, we use monthly data for both Algerian Saharan Blend oil prices and inflation rates in Algeria from January 1998 to March 2023. This dataset comprises 303 observations, covering periods of both high and low inflation rates in Algeria, as well as positive and negative oil price shocks worldwide. The inflation rate data was obtained from the Bank of Algeria

Table 1. Descriptive Statistics

Variable	Inflation rate, %	Oil price (US\$ / barrel)
Observations	303	303
Mean	4.21	62.21
Median	4.29	59.77
Maximum	9.48	134.49
Minimum	-0.24	10.23
Std. Dev	2.10	31.98
Jarque-Bera	7.17	15.37
Bropability	0.027799	0.027799

Source: computed by the authors via EViews 12 software.

website¹, the Saharan Blend oil prices were sourced from the Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC) Information Bank website². The inflation rate is expressed as a percentage, while the oil price is expressed in US dollars per barrel.

Based on the monthly data provided in Figure and Table 1, the study shows that oil prices experienced significant fluctuations. The lowest recorded price was in December 1998 at \$10.23 per barrel. Subsequently, there was a gradual increase in oil prices, reaching their peak during the global oil crisis in 1999-2000. In the new decade, oil prices witnessed a sharp increase due to the growing demand from emerging economies like China and India. Oil prices reached record levels during the strong global economic growth in the mid-2000s. The highest recorded price was 134.9 in July 2008. However, after 2014, oil prices experienced a sharp decline due to increased shale oil production in the United States and a slowdown in global oil demand. Prices reached very low levels in 2016 before recovering modestly in the following years. Oil prices have been influenced by various factors such as supply and demand tensions, geopolitical developments, and major global events like the COVID-19 pandemic. Overall, the average price of Saharan Blend crude oil, the Algerian benchmark, during this period was \$62.21 per barrel with a standard deviation of \$31.98.

Regarding the inflation rate in Algeria, the highest rate was recorded in April 2022 at 9.48%, Due to the economic conditions that Algeria has experienced and the aftermath of the COVID-19 pandemic during that period. And the lowest value was recorded in March 2001 at -0.24%, resulting from improved political and economic conditions, increased petroleum revenues due to higher oil prices in this period, and the implementation of developmental and reform programs launched by Algeria during that period. Ove-

¹ The Bank of Algeria. URL: <https://www.bank-of-algeria.dz/IPC-et-inflation/> (accessed on: 20.06.2023).

² The Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (OAPEC) Information Bank. URL: <https://oapecorg.org/ar/Home/DataBank/> (accessed on: 20.06.2023).

rall, the average inflation rate in Algeria and its standard deviation are 4.21 and 2.10% respectively. This indicates that the inflation rate in Algeria is relatively high and more volatile.

METHODOLOGY

Fractional integration approaches. Here is a brief description of the method that will be adopted in this study, which is the recently developed Fractional Cointegration Vector Auto-regression (FCVAR) model by S. Johansen & Nielsen [16]. This model has gained significant popularity, as evident from its recent application in various fields of study, including [1; 18; 19; 40-43]. This model allows for fractional integration with non-zero orders when the series are not integrated at the zero order [19]. The latter provides researchers with evidence of when transience is found to be reasonable, rather than assuming the explicit nature of permanent shocks that require a long time to fade away. Therefore, we will apply the framework of fractional integration to inflation rates in Algeria and global oil prices.

To explain fractional integration, we define the typical process $I(d)$ in Equation (1) below.

$$(1-L)^d x_t = u_t, \quad t = 0, \pm 1, \dots, \quad (1)$$

where d can be any real value, L is the lag-operator ($Lx_t = x_{t-1}$) and u_t is $I(0)$, defined as a covariance stationary process with a spectral density function that is positive and finite at the zero frequency. The idea of fractional integration was introduced by [44-47], although Adenstedt [48] had already given evidence of its meaning. The polynomial $(1-L)^d$ in (1) can be formulated in terms of its binomial expansion in such a way that for all real d ,

$$(1-L)^d = \sum_{j=0}^{\infty} \psi_j L^j = \sum_{j=0}^{\infty} \left(\frac{d}{j} \right) (-1)^j L^j = 1 - dL + \frac{d(d-1)}{2} L^2 - \dots \quad (2)$$

and thus

$$(1-L)^d x_t = x_t - dx_{t-1} + \frac{d(d-1)}{2} x_{t-2} - \dots \quad (3)$$

Implying that Eq. (1) can be expressed as

$$x_t = dx_{t-1} - \frac{d(d-1)}{2} x_{t-2} + \dots + u_t. \quad (4)$$

Given the parameterization in (1) we can distinguish different cases depending on the value of d . If $d = 0$, $x_t = u_t$, x_t is said to be “short memory” or $I(0)$; if $d > 0$, x_t is said to be “long memory”, because of the strong association between observations which are far in time. Here, if d belongs to the interval $(0, 0.5)$ then x_t is still covariance stationary, while $d \geq 0.5$ implies non-stationarity. Finally, if $d < 1$, the series is mean reverting, meaning that the effect of shocks will eventually disappear in the long run, contrary to what happens if $d \geq 1$, with shocks persisting forever [49].

The fractionally cointegration VAR model. The theoretical derivation of fractional integration model has been shown in the previous section. As a uni-

variate model, this includes one fractional integration parameter, d , which describes the order of integration of either inflation or oil prices. As gold prices and inflation rate are fractionally integrated, the next is to determine evidence of fractional cointegration between the two variables. In other words, this is to determine the existence of common fractional integration between oil prices and inflation in the Algeria. As the differencing parameter, d , an integer value, was not restricted by [50], [51] introduced the fractional cointegration technique which allows for simultaneous estimation of the differencing parameter d as well as other parameters in the relationship. In a broad sense, given two real numbers d, b , the components of the vector z_t are said to be cointegrated of order d, b , denoted $z_t \sim CI(b, d)$ if:

(i) all the components of z_t are $I(d)$;

(ii) there exists a vector $\alpha \neq 0$ such that $s_t = \alpha' z_t \sim I(\gamma) = I(d - b)$, $b > 0$, where α is the cointegrating vector and s_t is the error term (see also [41]).

In the multivariate model specification we start our model specification with the CVAR model and after that the FCVAR model since the latter is a fractional modification of the first, the CVAR model is:

$$\Delta Y_t = \alpha \beta' Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \Gamma_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t = \alpha \beta' L Y_t + \sum_{i=1}^k \Gamma_i \Delta L^i Y_t + \varepsilon_t. \quad (5)$$

The simplest way to derive the FCVAR model is to replace the difference and lag operators and L in (2) by their fractional counterparts, b and $L_b = 1b$, respectively. We then obtain

$$\Delta^b Y_t = \alpha \beta' L_b Y_t + \sum_{i=1}^k \Gamma_i \Delta^b L_b^i Y_t + \varepsilon_t. \quad (6)$$

Which is applied to $YX_t = dbt$ such that

$$\Delta^d X_t = \alpha \beta' L_b \Delta^{d-b} X_t + \sum_{i=1}^k \Gamma_i \Delta^b L_b^i Y_t + \varepsilon_t, \quad (7)$$

where ε_t is p -dimensional independent and identically distributed, with mean zero and covariance matrix Ω . The parameters have the usual interpretations from the CVAR model. Thus, α and β are $p \times r$ matrices, where $0 \leq r \leq p$. The columns of β are the cointegrating relationships in the system, that is to say the long-run equilibria. The parameters Γ_i govern the short-run behavior of the variables and the coefficients in represent the speed of adjustment towards equilibrium for each of the variables. The FCVAR model permits simultaneous modeling of the long-run equilibria, the adjustment responses to deviations from the equilibria and the short run dynamics of the system [18; 49].

The CVAR model is a special case of the FCVAR model that has this relationship, $d = b = 1$. To derive implication for inflation persistence from the fractional cointegration between inflation and oil prices, which will be interesting to monetary authorities, the vector of endogenous variables was normalized on inflation rate in this study, such that we have:

$$\text{Inflation}_t = \alpha + \beta \text{ oil}_{t-k} + x_t, (1-L)^d x_t = u_t, t = 1, 2, \dots, \quad (8)$$

where the parameter d indicates the degree of persistence, β is now an indicator of the effect of the present (and past) oil prices on domestic inflation rate

of the respective countries (see also, [18]). The differencing parameter, d , in the cointegrating equation, Eq. (8), relies on equality between fractional integration of inflation and oil prices ($d_{\text{inflation}} = d_{\text{oil}}$). Hence, d in Eq. (8) is the fractional cointegrating persistence, which can explain the effect of shocks to oil prices of inflation persistence.

The fractional cointegration between oil prices and the rate of inflation describes how oil price shocks can affect the persistence of inflation in four cases depending on the values of the cointegration difference coefficient d :

The first case is where ($d = 0$) the cointegration process is constant and has short memory with no cointegration continuity. This means that the change in the inflation rate persistence due to the oil price shock will vanish almost immediately, in other words the effect of the oil prices shocks on the inflation rate persistence does not persist. The second case is ($0 < d < 0.5$) the cointegration process is also stationary but it shows a long memory with low persistence in the cointegration this indicates that the effect of the oil price shock on the inflation rate persistence in a country will last for a short period. In other words, the change in the persistence of inflation rate in a country due to an oil price shock will fade away within a short period. The third case is ($0.5 < d < 1$) the cointegration process is also highly stable, but it shows a long memory with a high continuity in the cointegration, meaning that the change in the inflation rate persistence due to the shock of oil prices will continue for a longer period before it finally fades. The fourth case is ($d \geq 1$), which means that the variance is not fixed, as oil price shocks cause permanent inflation to continue (see also, [1; 18; 41]).

When ensuring that each series is fractional integrated, the FCVAR model estimation is performed in four steps.

First: determine the optimal delay length model.

Second: determine the degree of integration.

Third: partial cointegration test using specified optimal delay and cointegration order.

Fourth: testing the model residuals for serial correlation.

Fifth: a comparison between the FCVAR model and the CVAR model using the probability ratio [LR] test.

RESULTS AND DISCUSSION

Stationarity of Data. By conducting Dickey-Fuller (ADF) and philips-perron (PP) tests, the results came as shown in Table 2, where we do not reject the hypothesis that there is a unit root in each of the time series of the inflation rate and the price of oil, since the “ t ” statistics Greater than critical values at all levels of conventional significance. The probabilities also show that the unit root hypothesis is not rejected for both the rate of inflation and the price of oil, the non-stationarity of the time series allows further tests for the cointegration.

Fractional integrated model estimation. Table 3 presents the results of the fractional integration on the time series, using both local Whittle estimator and log-period-gram (GPH) approaches.

The results are computed for three period-gram points $m = T^{0.6}$, $m = T^{0.7}$ and $m = T^{0.8}$, Fractional integration estimates, d_s are computed confined either less than 1 or greater than it in all cases across the three period-gram points for the two time series (inflation rate and oil prices).

So the fact that the integration factor for the price of oil and the rate of inflation in Algeria differ from zero and from the one, which indicates that the

Table 2. Augmented Dickey–Fuller (ADF) and Phillips–Perron (PP) test results

Test	At Level	Inflation rate	Oil price
<i>Phillips–Perron test (PP)</i>			
With Constant	<i>t</i> -Statistic	–2.4615	–2.2315
	Prob	0.1261	0.1956
		no	no
With Constant & Trend	<i>t</i> -Statistic	–2.9903	–2.4364
	Prob	0.1367	0.3600
		no	no
Without Constant & Trend	<i>t</i> -Statistic	–0.7749	–0.5625
	Prob	0.3799	0.4730
		no	no
<i>Augmented Dickey–Fuller test (ADF)</i>			
With Constant	<i>t</i> -Statistic	–3.4793	–2.5794
	Prob	0.0092 ***	0.0984 *
With Constant & Trend	<i>t</i> -Statistic	–4.0614	–2.8070
	Prob	0.0080 ***	0.1959
			no
Without Constant & Trend	<i>t</i> -Statistic	–0.9523	–0.7758
	Prob	0.3038	0.3795
		no	no

Notes: * — Significant at the 10%; *** — Significant at the 1% and no — Not Significant.
Source: computed by the authors via EViews 12 software.

Table 3. Fractional integration estimates based on local Whittle estimator and GPH test

Variable	m	Local Whittle Estimator	GPH test
Inflation rate	$T^{0.6}$	1,37423 *** (0,0912871)	1,13851 *** (0,172232)
	$T^{0.7}$	1,3936 *** (0,0680414)	1,19718 *** (0,0980175)
	$T^{0.8}$	1,37522 *** (0,051031)	1,28237 *** (0,063866)
	<i>p</i> -value	<i>p</i> -value 0.0000	<i>p</i> -value 0.0000
Oil price	$T^{0.6}$	0,903696 *** (0,0912871)	0,908769 *** (0,148676)
	$T^{0.7}$	1,00257 *** (0,0680414)	1,02091 *** (0,111381)
	$T^{0.8}$	1,06176 *** (0,051031)	1,13126 *** (0,0843498)
	<i>p</i> -value	<i>p</i> -value 0.0000	<i>p</i> -value 0.0000

Note: total sample T is 303 and the three period-gram points, $T^{0.6}$, $T^{0.7}$ and $T^{0.8}$ are 30, 54 and 86, respectively, *** — indicate 1 level of significance. Figures in square brackets represent the standard errors.
Source: computed by the authors via gretl software.

price of oil and the rate of inflation in Algeria are fractional integrated and this is what drives us to more tests to estimate the FCVAR model.

Fractional cointegration model estimation. Lag-order selection. According to Table 4, the lowest value of the AIC information criteria suggests that a lag length of 1 may be a suitable choice. Considering the LR statistic and its p -value, which indicate the significance of Γ_1 by rejecting the null hypothesis of $\Gamma_1 = 0$ at a 1% significance level, and the fractional cointegration order b greater than 1/2, all these criteria indicate that Lag 1 is the appropriate choice for the model.

Table 4. Lag Selection Results

Lag Selection Results								
Dimension of system	2	Number of observations in sample	436					
Order for WN tests	12	Number of observations for estimation	436					
Restricted constant	No	Initial values	0					
Unrestricted constant	No	Level parameter	Yes					
Parameter Estimates and Information Criteria								
k	r	d	b	LogL	LR	pv	AIC	BIC
3	2	0.940	0.940	364.48	3.40	0.493	-690.95	-620.39
2	2	0.891	0.891	362.77	1.04	0.903	-695.55	-639.84
1	2	0.883	0.883	362.25	116.44	0.000	-702.51***	-661.66***
0	2	1.457	1.457	304.03	0.00	0.000	-594.07	-568.07
Tests for Serial Correlation of Residuals								
k	pmvQ	pQ1	pLM1	pQ2		pLM2		
3	1.00	0.62	0.27	0.93		0.52		
2	0.99	0.65	0.38	0.94		0.39		
1	0.99	0.64	0.34	0.93		0.36		
0	0.00	0.00	0.04	0.00		0.22		

Note: *** — indicate 1% level of significance, suppose: $d = b$.

Source: computed by the authors via R-studio software.

Table 5. Cointegration Rank Results

Likelihood		Ratio	Tests for Cointegrating		Rank
Dimension of system		2	Number of observations in sample		436
Number of lags		1	Number of observations for estimation		
Restricted constant		No	Initial values		0
Unrestricted constant		No	Level parameter		Yes
Rank	d	b	Log-likelihood	LR statistic	P -value
0	0.932	0.932	496.584	12.520	0.345
1	0.883	0.883	502.558	0.572	0.957
2	0.887	0.887	502.844	—	—

Note: — the LR p -values in the last column are missing.

Source: computed by the authors via R-studio software.

Cointegration rank selection. Table 5 presents the relevant test results for selecting the appropriate order of fractional cointegration. It includes the probability ratio test statistics for a specific joint integration order against an unrestricted model with full integration order when available. The p -values are calculated using the “fracdist” package, which obtains simulation-based p -values from [52]. By reading the table from the lowest order to the highest order, we reject the null hypothesis of order 0 against order 2 because the LR statistic is

Table 6. Fractional cointegration test results (FCVAR)

Fractional parameters	Fractional parameters	Fractional parameters	
Coefficient d	Estimate 0.883	Standard error 0.041	
<i>Cointegrating equations (beta)</i>			
Variable	CI equation 1		
Inflation rate	1.000		
Oil price	0.000		
<i>Adjustment matrix (alpha)</i>			
Variable	CI equation 1		
Inflation rate	-0.020		
SE 1	(0.006)		
Oil price	-7.132		
SE 2	(15.147)		
<i>Long-run matrix (Pi)</i>			
Variable	Inflation rate	Oil price	
Inflation rate	-0.020	-0.000	
Oil price	-7.132	-0.000	
<i>Level parameter (mu)</i>			
Inflation rate	0.052		
SE 1	(0.002)		
Oil price	15.555		
SE 2	(5.435)		
<i>Lag matrix 1 (Gamma_1)</i>			
Variable	Inflation rate	Oil price	
Inflation rate	0.904	-0.000	
SE 1	(0.057)	(0.000)	
Oil price	35.511	0.476	
SE 2	(102.327)	(0.078)	
<i>Roots of the characteristic polynomial</i>			
Number	Real part	Imaginary part	Modulus
1	2.100	0.000	2.100
2	1.043	-0.141	1.052
3	1.043	0.141	1.052
4	1.000	0.000	1.000

Note: standard errors in parentheses.
Source: computed by the authors via R-studio software.

higher than the critical value at all traditional significance levels. We then test the null hypothesis of order 1 against order 2, and since the LR statistic for order 1 is smaller than the critical value at all traditional significance levels, we accept the null hypothesis with a p -value of 0.957. Therefore, the order of fractional cointegration is equal to 1, which means there is one cointegrated long-run equilibrium relationship between the oil prices and inflation rate.

Model estimation FCVAR. Through the results of Table 6, we observe that the fractional cointegration coefficient, d , is estimated at 0.883 and is bounded between 0.50 and 1 ($0.5 < d < 1$). This means that the Cointegration process is highly stable but exhibits long memory with a high level of persistence in the cointegration. Hence, the variation in the inflation rate in Algeria will persistence for a longer period due to the shock of oil prices before eventually fading away.

Testing the model residuals for serial correlation. The results of the white noise tests are shown below. For each residual both the Q - and LM -test statistics and their P -values are reported, in addition to the multivariate Q -test and associated P -value in the first line of the Table 7. From the output of this table we can conclude that there does not appear to be any problems with serial correlation in the residuals.

Comparison of the FCVAR and VAR model using the LR likelihood ratio. Here we test the CVAR model (null hypothesis: $d = b = 1$) against the FCVAR model (alternative hypothesis: $d = b \neq 1$), which restricts $b = d = 1$, where we reject the null hypothesis if the probability ratio (LR) is statistically significant, where we prefer the FCVAR model, otherwise the opposite, we prefer the CVAR model. By examining the test results shown in Table 8, which presents

Table 7. White Noise Test Results

Variable	Q	P-value	LM	P-value
Multivar	38.213	0.843	—	—
Inflation rate	9.616	0.650	13.259	0.350
Oil price	14.058	0.297	14.592	0.265

Note: — the LM p -values in the last column are missing.

Source: computed by the authors via R-studio software.

Table 8. LR likelihood ratio test results between the CVAR and FCVAR models

Unrestricted log-likelihood	Restricted log-likelihood	LR-statistic	P-value
502.558	499.380	6.356	0.012 **

Note: ** — indicate 5% level of significance.

Source: computed by the authors via R-studio software.

the log-likelihood values for both models, degrees of freedom, the *LR*-test statistic, and the *p*-value estimated to be 0.012, which is significant at all traditional confidence levels. Therefore, the test clearly no accepts the null hypothesis that the preferred model is CVAR. Consequently, we accept the alternative hypothesis, indicating that the FCVAR model is the better choice.

CONCLUSION

This study investigated the integration relationship between the inflation rate and oil prices, analysing the persistence of the impact of oil price shocks on the inflation rate in Algeria. The study contributes to the literature on analyzing the degrees and determinants of inflation persistence in Algeria by examining the effect of the external factor represented by oil prices on inflation persistence. Given the nature of the multivariate analysis, we employed the Fractionally Cointegrated Vector Auto-regression (FCVAR) model. The results of the study are as follow:

- the preliminary analysis of inflation rate data in Algeria confirmed that it is characterized by high inflation rates, especially during periods of economic crises that the country has experienced, as well as during periods of oil price collapses. Oil prices constitute a significant economic resource in Algeria;
- the results of the applied fractional integration test on oil price data on one hand and inflation rates in Algeria on the other hand showed that they are fractionally integrated;
- our results also showed that Algeria has a co-integration relationship between oil prices and the inflation rate, with an estimated persistence of 0.883, which is greater than 0.5 and less than 1. This indicates that the impact of oil price shocks is still present for a long time on the inflation rate persistence in Algeria, in other words the inflation rate in Algeria will persistence for a longer period due to the shock of oil prices before eventually fading away, and with the adoption of a monetary policy targeting inflation in Algeria, it will contribute to reducing the inflation rates persistence;
- these results come to confirm the hypotheses that we presented and are also compatible with various economic theories;
- the results of this study will open horizons for researchers to study the impact of other (external) structural factors on the inflation rate persistence in Algeria in order to understand more broadly the dynamics of the inflation rate persistence in Algeria.

REFERENCES

1. Tule M.K., Salisu A.A., Ebu G.U. A test for inflation persistence in Nigeria using fractional integration & fractional cointegration techniques. *Econ. Model*, 2020, Vol. 87, pp. 225-237. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.07.024>
2. Amano R. Inflation persistence and monetary policy: A simple result. *Econ. Lett.*, 2007, Vol. 94, No. 1, pp. 26-31. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2006.06.022>

3. Coenen G. Inflation persistence and robust monetary policy design. *J. Econ. Dyn. Control*, 2007, Vol. 31, No. 1, pp. 111-140. <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2005.09.012>
4. Tetlow R. The monetary policy response to uncertain inflation persistence. *Econ. Lett.*, 2019, Vol. 175, pp. 5-8. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2018.10.034>
5. Sbordone A.M. Inflation persistence: Alternative interpretations and policy implications. *J. Monet. Econ.*, 2007, Vol. 54, No. 5, pp. 1311-1339. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2007.06.007>
6. Bratsiotis G.J., Madsen J., Martin C. Inflation Targeting and Inflation Persistence. *Econ. Polit. Stud.*, 2015, Vol. 3, No. 1, pp. 3-17. <https://doi.org/10.1080/20954816.2015.11673835>
7. Gerlach S., Tillmann P. Inflation targeting and inflation persistence in Asia-Pacific. *J. Asian Econ.*, 2012, Vol. 23, No. 4, pp. 360-373. <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2012.03.002>
8. Meller B., Nautz D. Inflation persistence in the Euro area before and after the European Monetary Union. *Econ. Model.*, 2012, Vol. 29, No. 4, pp. 1170-1176. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.03.016>
9. Misati R., Nyamongo E., Mwangi I. Commodity price shocks and inflation in a net oil-importing economy. *OPEC Energy Rev.*, 2013, Vol. 37, pp. 125-148. <https://doi.org/10.1111/opecl.12010>
10. Lacheheb M., Sirag A. Oil price and inflation in Algeria: A nonlinear ARDL approach. *Q. Rev. Econ. Finance*, 2019, Vol. 73, pp. 217-222. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2018.12.003>
11. Raheem I.D., Bello A.K., Agboola Y.H. A new insight into oil price-inflation nexus. *Resour. Policy*, 2020, Vol. 68, No. 101804. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101804>
12. Salisu A.A., Isah K.O., Oyewole O.J., Akanni L.O. Modelling oil price-inflation nexus: The role of asymmetries. *Energy*, 2017, Vol. 125, pp. 97-106. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.02.128>
13. Valcarcel V.J., Wohar M.E. Changes in the oil price-inflation pass-through. *J. Econ. Bus.*, 2013, Vol. 68, pp. 24-42. <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2013.03.001>
14. Antonakakis N., Cunado J., Gil-Alana L.A., Gupta R. Is inflation persistence different in reality? *Econ. Lett.*, 2016, Vol. 148, pp. 55-58. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2016.09.003>
15. Johansen Søren. A representation theory for a class of vector autoregressive models for fractional processes. *Econom. Theory*, 2008, Vol. 24, No. 3, pp. 651-676. <https://doi.org/10.1017/S0266466608080274>
16. Johansen S., Nielsen M.Ø. Likelihood Inference for a Fractionally Cointegrated Vector Autoregressive Model. *Econometrica*, 2012, Vol. 80, No. 6, pp. 2667-2732. <https://doi.org/10.3982/ECTA9299>
17. Johansen S. Likelihood-Based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models. 1st ed. Oxford University Press. Oxford, 1995. <https://doi.org/10.1093/0198774508.001.0001>
18. Gil-Alana L.A., Yaya O.S., Awe O.O. Time series analysis of co-movements in the prices of gold and oil: Fractional cointegration approach. *Resour. Policy*, 2017, Vol. 53, pp. 117-124. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2017.06.006>
19. Gil-Alana L.A., Carcel H. A fractional cointegration var analysis of exchange rate dynamics. *North Am. J. Econ. Finance*, 2020, Vol. 51, P. 100848. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2018.09.006>

20. Granville B., Zeng N. Time variation in inflation persistence: New evidence from modelling US inflation. *Econ. Model.*, 2019, Vol. 81, pp. 30-39. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.12.004>
21. Bilici B., Çekin S. E. Inflation persistence in Turkey: A TVP-estimation approach. *Q. Rev. Econ. Finance*, 2020, Vol. 78, pp. 64-69. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2020.04.002>
22. Gil-Alana L.A., Gupta R. Persistence and cycles in historical oil price data. *Energy Econ.*, 2014, Vol. 45, pp. 511-516. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2014.08.018>
23. Chen J., Zhu X., Li H. The pass-through effects of oil price shocks on China's inflation: A time-varying analysis. *Energy Econ.*, 2020, Vol. 86, No. 104695. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2020.104695>
24. Choi S., Furceri D., Loungani P., Mishra S., Poplawski-Ribeiro M. Oil prices and inflation dynamics: Evidence from advanced and developing economies. *J. Int. Money Finance*, 2018, Vol. 82, pp. 71-96. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2017.12.004>
25. Lahiani A. Exploring the inflationary effect of oil price in the US: A quantile regression approach over 1876-2014. *Int. J. Energy Sect. Manag.*, 2019, 2019, Vol. 13, No. 1, pp. 60-76. <https://doi.org/10.1108/IJESM-05-2018-0002>
26. Batini N., Nelson E. The Lag from Monetary Policy Actions to Inflation: Friedman Revisited. *Int. Finance*, 2001, Vol. 4, No. 3, pp. 381-400. <https://doi.org/10.1111/1468-2362.00079>
27. Roache S.K. Inflation Persistence in Brazil: A Cross Country Comparison. *IMF Working Paper*, 2014, No. 14/55. URL: <https://ssrn.com/abstract=2431229>
28. Fuhrer J., Moore G. Inflation Persistence. *Q. J. Econ.*, 1995, Vol. 110, No. 1, pp. 127-159. <https://doi.org/10.2307/2118513>
29. Oil Prices and Inflation Dynamics: Evidence from Advanced and Developing Economies. *IMF Working Papers*, 2017, Iss. 196. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2017/196/001.2017.issue-196-en.xml> (accessed: 06.06.2023).
30. Ross M.L. The Political Economy of the Resource Curse. *World Polit.*, 1999, Vol. 51, No. 2, pp. 297-322. URL: <https://www.jstor.org/stable/25054077>
31. Bernanke B.S., Gertler M., Watson M., Sims C.A., Friedman B.M. Systematic Monetary Policy and the Effects of Oil Price Shocks. *Brook. Pap. Econ. Act.*, 1997, No. 1, p. 91. <https://doi.org/10.2307/2534702>
32. Oloko T.F., Ogbonna A.E., Adedeji A.A., Lakhani N. Fractional cointegration between gold price and inflation rate: Implication for inflation rate persistence. *Resour. Policy*, 2021, Vol. 74, No. 102369. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102369>
33. Oloko T.F., Ogbonna A.E., Adedeji A.A., Lakhani N. Oil price shocks and inflation rate persistence: A Fractional Cointegration VAR approach. *Econ. Anal. Policy*, 2021, Vol. 70, pp. 259-275. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.02.014>
34. Geronikolaou G., Spyromitros E., Tsintzos P. Progressive taxation and human capital as determinants of inflation persistence. *Econ. Model.*, 2020, Vol. 88, pp. 82-97. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.09.011>
35. Wu J.-W., Wu J.-L. Does a flexible exchange rate regime increase inflation persistence? *J. Int. Money Finance*, 2018, Vol. 86, pp. 244-263. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2018.05.002>
36. Canarella G., Miller S.M. Inflation persistence and structural breaks. *J. Econ. Stud.*, 2016, Vol. 43, No. 6, pp. 980-1005. <https://doi.org/10.1108/JES-10-2015-0190>
37. Kilian L., Park C. The impact of oil price shocks on the US stock market. *Int. Econ. Rev.*, 2009, Vol. 50, No. 4, pp. 1267-1287
38. Mishkin F.S., Schmidt-Hebbel K. Does Inflation Targeting Make a Difference? *NBER Working Paper*, 2007, No. w12876. URL: <https://ssrn.com/abstract=961141>

39. Charaia V., Papava V. On the Inflation and its Modifications in the Era of Global Pandemic: The Case of Some ADB Countries. *J. Asian Finance Econ. Bus.*, 2022, Vol. 9, No. 8, pp. 0007-0017. URL: <https://ssrn.com/abstract=4207659>
40. Solarin Sakiru Adebola, Gil-Alana L.A., Madigu G. Gold prices and the cryptocurrencies: Evidence of convergence and cointegration. *Phys. Stat. Mech. Its Appl.*, 2019, Vol. 523, pp. 1227-1236. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2019.04.123>
41. Aye G.C., Carcel H., Gil-Alana L.A., Gupta R. Does gold act as a hedge against inflation in the UK? Evidence from a fractional cointegration approach over 1257 to 2016. *Resour. Policy*, 2017, Vol. 54, pp. 53-57. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2017.09.001>
42. Nielsen M.Ø., Shibaev S.S. Forecasting daily political opinion polls using the fractionally cointegrated vector auto-regressive model. *J. R. Stat. Soc. Ser. A Stat. Soc.*, 2018, Vol. 181, No. 1, pp. 3-33. <https://doi.org/10.1111/rssa.12251>
43. Yaya O.S., Ogbonna A., Atoi N.V. Are inflation rates in OECD countries actually stationary during 2011-2018? Evidence based on Fourier Nonlinear Unit root tests with Break. *MPRA Paper*, 2019, No. 93937. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/pramprapa/93937.htm>
44. Granger C.W. Some properties of time series data and their use in econometric model specification. *J. Econom.*, 1981, Vol. 16, No. 1, pp. 121-130.
45. Granger C.W.J. Long memory relationships and the aggregation of dynamic models. *J. Econom.*, 1980, Vol. 14, No. 2, pp. 227-238. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(80\)90092-5](https://doi.org/10.1016/0304-4076(80)90092-5)
46. Granger C.W., Joyeux R. An introduction to long-memory time series models and fractional differencing. *J. Time Ser. Anal.*, 1980, Vol. 1, No. 1, pp. 15-29.
47. Hosking J.R.M. Fractional Differencing. *Biometrika*, 1981, Vol. 68, No. 1, pp. 165-176. <https://doi.org/10.2307/2335817>
48. Adenstedt R.K. On large-sample estimation for the mean of a stationary random sequence. *Ann. Stat.*, 1974, Vol. 2, No. 6, pp. 1095-1107. <https://doi.org/10.1214/aos/1176342867>
49. Gil-Alana L., Carcel-Villanova H. A fractional cointegration var analysis of exchange rate dynamics. *North Am. J. Econ. Finance*, 2018, Vol. 51. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2018.09.006>
50. Engle R.F., Granger C.W.J. Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing. *Econometrica*, 1987, Vol. 55, No. 2, pp. 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
51. Robinson P.M. Multiple local whittle estimation in stationary systems. *Ann. Stat.*, 2008, Vol. 36, No. 5, pp. 2508-2530. <https://doi.org/10.1214/07-AOS545>
52. MacKinnon J.G., Nielsen M.Ø. Numerical distribution function of fractional unit root and cointegration tests: fractional cointegration tests. *J. Appl. Econom.*, 2014, Vol. 29, No. 1, pp. 161-171. <https://doi.org/10.1002/jae.2295>

Received on July 17, 2023

Reviewed on September 09, 2023

Revised on September 13, 2023

Signed for printing on September 18, 2023

Рашид Бенхелуф, аспірант (екон.)

факультет економіки

Університет Центр Магнії

PB 600-13300 Аль-Завія, район Аль-Шухада, Магнія, 13300, Алжир

Абделькадер Сахед, д-р екон. наук, проф.

факультет економіки

Університет Центр Магнії

PB 600-13300 Аль-Завія, район Аль-Шухада, Магнія, 13300, Алжир

НАФТОВІ ЦІНОВІ ШОКИ І СТІЙКІСТЬ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ ДЛЯ АЛЖИРУ: ДРОБОВО-КОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Проаналізовано зв'язок між цінами на нафту і рівнем інфляції в Алжирі з метою визначення ступеня стійкості інфляції в умовах нафтових цінових шоків з січня 1998 р. по березень 2023 р. за допомогою нещодавно розробленої моделі дробової коінтеграції, яка дає змогу інтегрувати різниці дробово, а не стаціонарно, з класичним коінтеграційним підходом, заснованим на $I(0)$ стаціонарності або $I(1)$ коінтеграційних зв'язках. Цю тему було обрано через її важливість для розробників монетарної політики, інвесторів, фінансових аналітиків і науковців у плані розуміння динаміки стійкості інфляції в Алжирі й вивчення впливу на неї деяких цінових шоків, таких як нафтові цінові шоки. Отримані результати також показали, що в Алжирі спостерігається коінтеграційний зв'язок між цінами на нафту і рівнем інфляції з розрахунковою стійкістю 0,883, що більше за 0,5 і менше від 1. Це свідчить про те, що вплив нафтових цінових шоків на стійкість рівня інфляції в Алжирі все ще наявний протягом тривалого часу, іншими словами, рівень інфляції в Алжирі зберігатиметься довше через нафтовий ціновий шок, перш ніж нарешті спаде, і разом із запровадженням в Алжирі монетарної політики, спрямованої на регулювання інфляції, це сприятиме зниженню стійкості рівня інфляції.

Ключові слова: *стійкість рівня інфляції; нафтові цінові шоки; дробова коінтеграція; Алжир.*

Надійшла 17.07. 2023

Прорецензована 09.09. 2023

Доопрацьована 13.09. 2023

Підписана до друку 18.09. 2023

РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЕТИКА

Доступ до змісту журналу. Журнал «Економіка України» розповсюджується за передплатою друкованого або електронного варіанта. У вільному доступі на сайті журналу є розширені резюме до кожної статті. Відкритий доступ до повних версій статей журналу можливий на сайті журналу і на сайті Національної бібліотеки імені Вернадського відразу після їх розміщення.

Принципи. Редакційна політика журналу заснована на принципах об'єктивності та неупередженості при відборі статей з метою їх публікації; високих вимог до якості наукових досліджень; обов'язковості та конфіденційності рецензування статей; додержання колегіальності при ухваленні рішень щодо публікації статей; доступності та оперативності у спілкуванні з авторами; суворого дотримання авторських і суміжних прав (з укладанням з кожним автором (співавтором) Ліцензійного договору на використання твору).

Запобігання протизаконним публікаціям є відповідальністю кожного автора, редактора, рецензента, видавця, організації.

Етика публікацій. Редакційна колегія журналу вимагає від авторів наслідувати формальним та етичним правилам підготовки і публікації наукових робіт, що вони подають до редакції. Ці норми зумовлено стандартами якості наукових статей, прийнятими у світовому науковому співтоваристві, зокрема публікаційними принципами Publishing Ethics Resource Kit (PERK), рекомендаціями Elsevier, Комітету з етики публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE), етичним кодексом вченого України, а також досвідом роботи іноземних та українських професіональних спільнот, наукових організацій, редколегій та редакцій видань.

Етичні зобов'язання редакційної колегії журналу

1. Всі члени редакційної колегії є рецензентами.
2. Редакційна колегія залишає за собою право направити рукопис на розгляд сторонньому рецензенту.
3. Редакційна колегія несе відповідальність за рівень наукового наповнення журналу.
4. Всі наукові матеріали проходять ретельний відбір через подвійне «сліпе» рецензування. Редакційна колегія залишає за собою право відхилити статтю або повернути її на доопрацювання. Автор зобов'язаний доопрацювати статтю відповідно до зауважень рецензентів.
5. Редакційна колегія без упередженості розглядає всі надані їй рукописи, оцінюючи кожний належним чином. Вона виносить об'єктивні рішення, які не залежать від комерційних або інших інтересів, і забезпечує чесний процес рецензування.
6. Редакційна колегія може відхилити рукопис без рецензування, якщо вважає, що він не відповідає профілю журналу.
7. Редакційна колегія виступає проти фальсифікації, плагіату, направлення автором одного рукопису до кількох журналів, багаторазового копіювання тексту статті в різних місцях, введення громадськості в оману щодо реального внеску автора в опубліковану наукову роботу.
8. Редакційна колегія має право вилучити вже опубліковану статтю в разі виявлення порушення будь-яких прав або загальноприйнятих норм наукової етики. Про даний факт вилучення статті редакція повідомляє як автору статті, так і організації, де було виконано дослідження.
9. Співробітники редакції не надають іншим особам інформації, пов'язаної із змістом рукописів, що перебувають на розгляді, крім осіб, які беруть участь у її фаховій оцінці.
10. Згідно з міжнародним законодавством щодо додержання авторського права на електронні інформаційні ресурси, матеріали сайту не можуть бути відтворені повністю або частково в будь-якій формі (електронній чи друкованій) без попередньої письмової згоди редакції журналу. При використанні опублікованих матеріалів у контексті інших документів обов'язково необхідними є посилання на першоджерело.
11. Редактори, автори і рецензенти повинні повідомляти про свої інтереси, які можуть вплинути на їх об'єктивність при редагуванні та рецензуванні матеріалів статей (випадок конфлікту інтересів). Такими можуть бути інтереси інтелектуального плану, фінансові, персональні, політичні, релігійні.

Етичні зобов'язання автора

1. Автор несе повну відповідальність за зміст статті і сам факт її публікації.
2. Автор повинен цитувати ті публікації, які мали визначальний вплив на суть викладеного у статті. Необхідно також належним чином вказувати джерела принципово важливих матеріалів, використаних у даній роботі, якщо вони не були отримані самим автором.
3. Є недопустимими плагіат як оригінальна робота і подання до публікації раніше надрукованої статті. У випадку виявлення зазначених фактів відповідальність несе автор.
4. Співавторами статті мають бути всі ті особи, які зробили вагомий науковий внесок у подану роботу і поділяють відповідальність за отримані результати. Автор, який подає рукопис до публікації, відповідає за те, щоб до списку співавторів були включені тільки ті особи, які відповідають критерію авторства, і бере на себе відповідальність за згоду інших авторів статті на її публікацію в журналі.

EDITORIAL POLICY AND ETHICS

Access to the contents of the journal. The journal «Economy of Ukraine» is circulated by the subscription of a printed or electronic version. The extended summary of each article is freely available on the site of the journal. The open access to the full versions of articles of the journal is allowed on the site of the Vernadsky National Library of Ukraine immediately after their posting.

Principles. The editorial policy of the journal is based on the principles of objectivity and impartiality at the selection of manuscripts with the purpose of their publication; high exactions to the quality of scientific studies; obligation and confidentiality of the reviewing of manuscripts; compliance of the collectivity in the decision making concerning the publication of manuscripts; accessibility and immediacy of the communication with the authors; strict compliance of author's and related rights (with the conclusion of the License agreement for the use of the work with each author (coauthor)).

The prevention of illegal publications is the responsibility of each author, editor, reviewer, publisher, and organization.

Ethics of publications. The Editorial Board of the journal demands that the authors keep the appropriate level of formal and ethical rules in the preparation and the publication of scientific works submitted to the Editorial Board of the journal. These norms are determined by the quality standards for scientific articles accepted in the world scientific community, in particular, by the publication principles of the Publishing Ethics Resource Kit (PERK), recommendations of the academic publishing house Elsevier, Committee on Publication Ethics (COPE), the ethic code of Ukraine's scientists, and the work experience of foreign and Ukrainian professional communities, scientific institutions, editorial boards, and editorial staffs.

Ethic obligations of the Editorial Board of the journal

1. All members of the Editorial Board are reviewers.
2. The Editorial Board reserves the right to send a manuscript to an outer reviewer.
3. The Editorial Board is responsible for the level of the scientific content of the journal.
4. All scientific materials pass the careful selection and the «blind» reviewing. The Editorial Board reserves the right to reject a manuscript or to return it for a modification. The author must rework the manuscript in correspondence with the remarks of reviewers.
5. The Editorial Board considers all submitted manuscripts without bias, assesses properly each of them, and makes the objective decisions independent of commercial or other interests, and ensures the fair process of reviewing.
6. The Editorial Board can reject a manuscript without reviewing, by considering that it does not correspond to the profile of the journal.
7. The Editorial Board opposes the falsification, plagiarism, submission of a single work into several journals, multiple copying of article's text in different places, and misleading the community as for author's real contribution to a specific scientific work.
8. The Editorial Board has right to withdraw the published article in the case of the violation of any rights or commonly accepted norms of the scientific ethics. About such fact of the withdrawal of the article, the Editorial Board will inform the author and the organization, where such work was executed.
9. The editorial staff provides no information concerning the content of a manuscript under consideration to any persons, except for those participating in its professional assessment.
10. According to the international legislation as for the compliance of author's rights, the materials of a site cannot be reproduced completely or partially in any form (electronic or printed) without the preliminary written agreement of the Editorial Board of the journal. If the published materials are used in the context of other acts, the citation of the original source should be obligatorily made.
11. Editors, authors, and reviewers must inform about their interests, which would affect their objectivity at the editing and reviewing of the manuscripts (the case of a conflict of interests). Such can be the intellectual, financial, personal, political, or religious interests.

Ethic obligations of authors

1. The author bears the complete responsibility for the content of the article and for the very fact of its publication.
2. The author should cite those publications that had the defining influence on the essence of studies presented in the article and those that can rapidly inform the reader about the earlier works important for the comprehension of the given trend. It is necessary also to properly indicate the sources of basically significant results used in the, if those results were not got by the author his/herself.
3. The plagiarism as an original work and the submission of the earlier published article are impermissible. If such facts will occur, the author will bear the complete responsibility.
4. Coauthors of the article should be those persons who gave a weighty scientific contribution to the submitted work and share liability for the obtained results. The author submitting the manuscript for the publication is responsible for that the list of coauthors includes only those persons who correspond to the authorship criterion and takes the responsibility for the consent of other authors of the manuscript for its publication in the journal.

Рекомендовано до друку Редакційною колегією журналу
(протокол № 10 від 09.10.2023 р.)

Recommended for publication by the Editorial board
(Minutes No. 10 of October 09, 2023)

При передруку посилання на журнал «Економіка України» обов'язкове
While using refer to «Economy of Ukraine» is obligatory

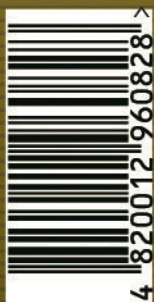
Адреса редакції:

01011, Київ, вул. Панаса Мирного, 26, кім. 602
тел. +38 (044) 280-12-34
E-mail: econom-ukraine@ukr.net
<http://www.economyukr.org.ua>

Редактор *І.В. Корнієнко*
Перекладач *А. Чепиленко*
Комп'ютерна верстка *К.М. Васильковська*

Підп. до друку 31.10.2023. Формат 70 × 108/16.
Гарн. Minion Pro. Тираж 138 прим.

Видавець і виготовлювач: ВД «Академперіодика» НАН України, 01004, Київ-4, вул. Терещенківська, 4.
Свідोцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 544 від 27.07.2001.

Індекс 74158

ISSN 2522-9303. Економіка України. 2023. № 10 (743). С. 1–104